magazin istoric

ANUL XII Nr. 4 (133) APRILIE 1978

Augustino patre dico
cum Annuncio

vm c Aug ld vmarti pxr.
vi o no Stephani pxr.
d. c no Inuentio Stephani
f no Iustini presbyteri
xii g non Adnc admnes
a. id Syri pxr. 7 mart
b id Donati episcopi.
x. c id Cyriaci 7 laig
d id Romani mis. vig.
cbm c id Tiburtii martio.
vn f id Tyburti ma
g id Clarentii.
xv a idib ypoliti 7 soromm
m. b kl Eusebii cf. vigilia

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 4 (133)
aprilie 1978

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

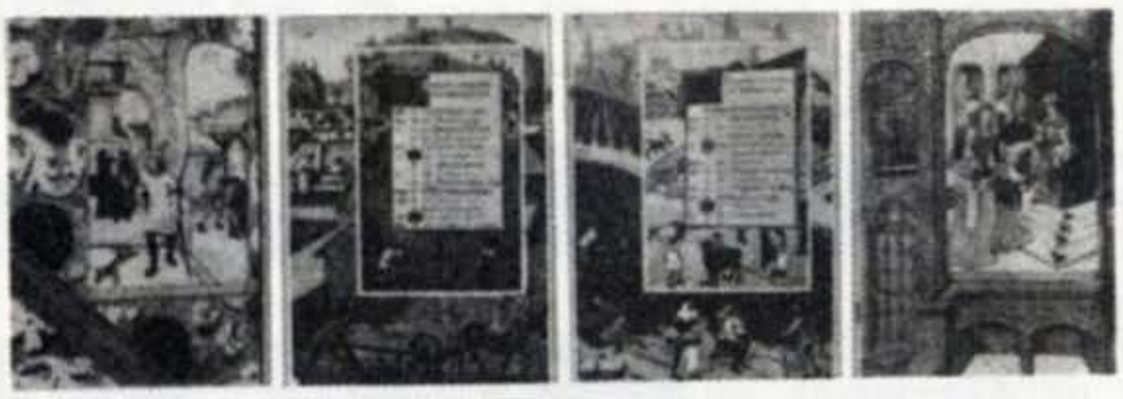

① ② ③ ④

① ② ③ ④ Printre comorile Muzeului Brukenthal se află şi **Breviarul** cu acelaşi nume, manuscris datînd de la hotarul secolelor XV-XVI. Pe un pergament obţinut din pielea unor pui de căprioară, **Breviarul** a fost decorat cu splendide miniaturi de Gerard Horenbaut şi Simon Bening. În arta lor, se resimte influenţa şcolii flamande din sec. XV şi, îndeosebi, a lui Van Eyck **(Vechi biblioteci sibiene,** p. 36**)**

sumar

Făurirea statului naţional unitar: GHEORGHE ZAHARIA 2
Noiembrie 1918, patru zile la Iaşi: SEXTIL PUŞCARIU 6
Dobrogeanu-Gherea. Evadare în Norvegia: JARDAR SEIM 10
Acte programatice din 1848: ION BULEI 13
24 A, Abbey Road, St. John's Wood, London: TREVOR HOPE 18
D. Bolintineanu, sfetnic al lui Vodă Cuza: PAUL CORNEA 20
Rosturile unui prinţ străin: N. COPOIU 25
Sfîrşitul împăratului aztec Montezuma: V. GULEAEV 29
Trecut comun româno-portughez: CRISTIAN POPIŞTEANU 33
O poveste de dragoste — Brukenthal şi Transilvania: ADOLF ARMBRUSTER .. 34
Vechi biblioteci sibiene: DOINA NĂGLER 36
Craioveştii — cronica unui veac: MARIN MATEI POPESCU 38
Ţările de Jos împotriva lui Filip II: GEORGES H. DUMONT 43
1491 — virtuţi dacice pe o scenă din Florenţa : MIRELA ŞAIM 48
«Jurnal politic»: MARTHA BIBESCU 50
Anglia — şase ani de război (I) 55
Tezaurul de la Văcăreni: BUCUR MITREA 59
Microistorie a decimării 60

• Concursul „Deceniile Republicii": cîştigătorii ... 32 • Cărţi sosite la redacţie ... 58 • Poşta Magazin istoric **... 62**

Făurirea statului național unitar — idealul multisecular al poporului român

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Ideile de unitate statală și independență politică constituie o permanență a gîndirii și faptei românilor, prezentă la toate generațiile și categoriile sociale, la toate personalitățile de seamă ale culturii și vieții politice românești. Pe parcursul îndelungatelor epoci istorice, poporul român și-a păstrat și transmis din generație în generație conștiința unității de neam și de limbă, în inima sa aprinzîndu-se tot mai viu, odată cu scurgerea timpului, hotărîrea de a se reuni în cadrul acelorași fruntarii, ca fii ai aceluiași neam. Începînd cu primele formațiuni statale feudale, care aveau să se unească în state feudale centralizate, acest proces istoric avea să se încheie la 1 decembrie 1918, adunînd pe aproape toți românii cu teritoriile moștenite de la străbunii daci și pe care s-au perpetuat, denumindu-și oficial țara, din a doua jumătate a secolului XIX, România.

De la Burebista la Mihai Viteazul...

Primele mențiuni scrise despre poporul nostru datează de peste două mii cinci sute de ani. Ele vorbesc despre traco-daco-geți, care atinseseră un nivel înalt de dezvoltare încă din a doua jumătate a mileniului II î.e.n., cînd au realizat o remarcabilă și unitară cultură materială și spirituală, ceea ce a dus la apariția primelor elemente de organizare statală. Situată în zona superioară a civilizației epocii, cultura materială și spirituală a geto-dacilor a avut contacte largi și înrîuriri reciproce cu civilizațiile avansate ale antichității — greacă, persană și romană.

Stadiul atins de societatea geto-dacă, condițiile externe favorabile și acțiunea politico-militară a lui Burebista, apreciat ca „cel dintîi și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei", care și-a ridicat atît de mult neamul său, „încît, în cîțiva ani, a creat o mare domnie [...] și chiar de romani era temut" (inscripția de la Dionysopolis în onoarea lui Acornion), au permis făurirea, în jurul anului 70 î.e.n., a primului stat dac centralizat și independent, prin unirea sub aceeași autoritate a formațiunilor social-politice existente. Statul dac condus de Burebista s-a afirmat ca o puternică forță politică și militară a antichității, exercitîndu-și suveranitatea pe un vast teritoriu, mergînd — în Nord—Vest — pînă la Munții Slovaci, la Vest — pînă la Dunărea Mijlocie, spre Sud — pînă la Munții Haemus (azi Stara Planina), iar spre Sud-Est — pînă la Nordul Mării Negre. Într-o formă mai restrînsă, statul dac a continuat, după moartea lui Burebista, cunoscînd o mare înflorire sub conducerea lui Decebal (87-106 e.n.), eroul legendar intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și a independenței.

Între statul dac și marele Imperiu roman vecin au existat strînse și îndelungate legături în diferite domenii. Ca urmare însă a politicii de cotropire dusă de împărații de la Roma, care între timp își extinseseră dominația în Sudul continentului, pînă la Dunăre, între cele două state s-au născut conflicte, au izbucnit războaie. În decursul acestor crîncene încleștări armate s-a manifestat cu putere voința fermă a dacilor de a-și menține neatinse independența, integritatea teritorială, de a ține piept celei mai puternice forțe militare pe care a cunoscut-o antichitatea. Această voință fermă a unui popor mîndru, iubitor de libertate și viteaz, avea să pună capăt — prin numeroase răscoale, sprijinite de dacii liberi — ocupației romane de aproape 170 ani asupra unei părți a Daciei și să asigure continuitatea de viață materială, etnico-lingvistică și cultural-spirituală a poporului român pe întreg cuprinsul vechii Dacii — în pofida valurilor succesive ale populațiilor migratoare din secolele ce au urmat — și dezvoltarea lui, timp îndelungat, în formațiuni statale separate.

În lupta necurmată pentru menținerea ființei sale, poporul român și-a desăvîrșit entitatea de neam și limbă, și-a reluat firul orga-

nizării vieții economice și politice în obștiile sătești, unite ulterior în voievodate. „Descoperirile arheologice, dovezile materiale — aprecia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat viața economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atît pentru existență cît și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească...".

Fărîmițarea politică, caracteristică epocii feudale și împrejurări istorice vitrege au făcut ca procesul de constituire a statului român centralizat să nu cuprindă dintr-o dată întregul teritoriu locuit de români, luînd ființă mai întîi formațiuni politico-administrative românești restrînse — așa-numitele „țări" sau voievodate[1], unite apoi în state feudale centralizate, de sine stătătoare — Țara Munteniei (Țara Românească sau Valahia) și Moldova. În Transilvania, voievodatele lui Gelu, Glad și Menumorut au opus o rezistență eroică invaziei regatului ungar; ultimele zone ale acestui străvechi teritoriu românesc, au căzut în sec. XIII, sub dominația acestuia. În perioada care a urmat, transilvănenii au reușit să-și impună autonomia și să asigure Transilvaniei instituții proprii.

Fărîmițarea feudală n-a putut submina unitatea poporului român, exprimată în comunitatea limbii, a culturii materiale și spirituale, continuate și dezvoltate pe parcursul secolelor prin legături multilaterale, ceea ce va adînci conștiința unității de neam și va genera și alimenta profund năzuința de unitate și independență statală, în limitele statului dac dinaintea invaziei romane.

Aflate în plină dezvoltare economică, socială și culturală — expresie a unei societăți stabile — Țările românești s-au găsit, începînd din sec. XIV, sub amenințarea expansiunii Imperiului otoman. Forța de rezistență a poporului și capacitatea șefilor săi politici și militari au asigurat suveranitatea Principatelor române, spre deosebire de situația statelor din Sudul Dunării, care au fost desființate și transformate în pașalîcuri otomane. Timp îndelungat, Poarta a fost nevoită să recunoască Țărilor române — prin tratate — cunoscute mai tîrziu sub denumirea generică de **Capitulații**[2] — prerogativele statale, în schimbul unui tribut care implica din partea puterii suzerane respectarea și apărarea integrității lor teritoriale.

La mijlocul sec. XV, otomanii au reluat ofensiva la Dunăre. În fața lor s-a ridicat o coaliție avînd în frunte pe românul transilvănean Iancu de Hunedoara, care a realizat unitatea de aspirații și acțiune a celor trei Țări române în lupta antiotomană[3]. Prin marea victorie de la Belgrad (1456), pericolul otoman a fost, îndepărtat de centrul Europei pentru trei sferturi de secol, Iancu meritîndu-și numele de „erou al creștinătății".

După Iancu de Hunedoara, în fruntea poporului român s-au aflat Vlad Țepeș[4] și Ștefan cel Mare[5]. Sînt cunoscute strălucitele succese militare repurtate la Podul Înalt și Suceava, cu răsunet în toată Europa. Dar, ca și alți domnitori, Ștefan a trebuit să se apere din mai multe părți. Tendințelor cotropitoare ale Poloniei li s-au adăugat cele ale regatului Ungariei. Amîndouă marile puteri ale timpului au folosit, în scopurile lor proprii, dificultățile create de lupta antiotomană, prin susținerea unora sau altora dintre domnii Țărilor române, căutînd a le învrăjbi, slăbind astfel capacitatea lor de rezistență în fața pericolului otoman. **Intervențiile politice și militare reciproce ale Moldovei și Țării Românești, în diferite momente trebuie apreciate ca mijloace de a asigura unitatea de luptă atît de necesară pentru conservarea ființei lor naționale și statale,** și nu ca „războaie tipic feudale de cucerire" cum fals le consideră unii istorici străini.

Spre sfîrșitul glorioasei sale vieți, viteazul și înțeleptul conducător al românilor din Moldova sfătui pe urmașii săi, pe baza experienței îndelungatei lui domnii, să prefere înțelegerile cu Poarta corectă, celor antiotomane cu puterile creștine nesigure.

În prima jumătate a sec. XVI, Imperiul otoman, în plină expansiune, și-a impus voința în Sud-Estul Europei. În 1541, centrul și Sudul Ungariei au fost transformate în pașalîc, cu capitala la Buda; Transilvania a format un principat autonom sub suzeranitatea Porții, avînd un statut similar cu al celorlalte Principate românești.

Încercuite, Muntenia și Moldova au fost silite să accepte sporirea tributului, imixtiunile otomane tinzînd a determina și unele schimbări în sistemul relațiilor externe. Dar strălucitele fapte de arme în slujba independenței și eroismul popular, manifestate sub Ioan-vodă, domnul Moldovei (1572-1574)[6] și îndeosebi sub Mihai Viteazul (Țara Munteniei, 1593-1601)[7], domnul primei mari uniri politice, au impus Porții respectarea suveranității statale a Țărilor românești.

După trei sute de ani de lupte pentru asigurarea suveranității statelor feudale centralizate, românii reușesc să se unească pentru prima oară sub Mihai Viteazul. Minte ascuțită care a depășit limitele gîndirii politice a epocii sale, bazîndu-se pe conștiința unității de neam a românilor, Mihai a tins spre reunirea lor politică. Pentru aceasta a folosit metodele înaintașilor săi, acționînd pe plan diplomatic și militar, în scopul realizării unei forțe mai puternice, capabilă a se opune eficient expansiunii imperiilor feudale vecine. Pentru a întări Unirea, el a introdus limba română în cancelaria domnească și a înființat Mitropolia de la Alba Iulia, subordonînd-o celei de la Tîrgoviște.

Anul 1600 avea să rămînă în istoria românilor ca anul Unirii aproape tuturor teritoriilor locuite de români de pe întinsul vechii Dacii, sub o conducere politică unică. După ce Mihai — întîmpinat cu entuziasm de populația Moldovei — a înfrînt armatele poloneze care îl sprijineau pe Ieremia Movilă, împo-

---

[1-7] **Magazin istoric,** nr. 8/1973; 3/1975; 6/1972, 1/1976, 3/1978; 6/1970, 3/1974; 2/1971, 1/1974, 1/1975; 7/1974; 8/1970, 5,7,8,10/1975.

triva căruia se răsculaseră numeroși țărani, el a fost recunoscut ca domn legitim, intitulîndu-se cu mîndrie „domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei".

...și la evenimentul din 1877 „dorit de secole"

Strălucitele succese repurtate de marele om de stat român nu puteau fi pe placul marilor puteri vecine, îndeosebi al împăratului Rudolf al Austriei și al cancelarului Zamoyski al Poloniei, care vedeau în existența statului român unit o stavilă puternică în calea intereselor lor expansioniste. În august 1601, Mihai Viteazul a căzut victimă urzelilor acestor mari puteri, iar opera sa a fost lichidată.

Românii nu au renunțat însă la aspirația lor. Unirea celor trei Țări române realizată de Mihai Viteazul — expresie a procesului legic al dezvoltării istorice — a dominat gîndirea și fapta generațiilor care au urmat; el a rămas în conștiința poporului român ca simbol măreț al luptelor pentru independență, unitate națională și statală.

Începînd cu sec. XVII, conștiința unității de neam, amintirea unirii sub Mihai Viteazul și a faptelor sale au exercitat o puternică influență în sensul perfectării unor alianțe între Țările române pentru menținerea suveranității lor. În 1613, s-a încheiat un tratat între Radu Mihnea, domnul Munteniei, Ștefan Tomșa, domnul Moldovei și Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, prin care cei trei se legau „a trăi ca frații și a nu se părăsi unul pe altul pînă la moarte"; în 1635 s-a semnat o alianță între Transilvania și Țara Românească; în același sens a acționat și Mihnea III Radu, domnul Munteniei, în înțelegere cu Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei (1648-1660) ș.a.

Toate acestea erau expresia conștiinței înregistrată de marii cronicari din sec. XVI-XVIII, care au prins în slova lor adevărul istoric că „românii, cît se află locuitori și la Ardeal și la Maromoroș, de la un loc sînt cu moldovenii", că toți se trag „de la un izvod" — după cum relata Grigore Ureche; așa cum sublinia marele cărturar și patriot Dimitrie Cantemir, „neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de obște români se cheamă". La rîndul său, stolnicul Constantin Cantacuzino considera că noțiunea de **valah** folosită de străini era sinonimă cu aceea de **român,** întrebuințată curent în vorbirea locuitorilor vechii Dacii, „că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorît și cură".

Originea comună a românilor era recunoscută chiar și de istorici și personalități politice din imperiile vecine. Astfel, umanistul maghiar István Losontzy, scria în manualul său **Harmas Kis tükör** (Tripla oglindă mică) publicat în 1781, că Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la Răsărit, „se numea cîndva **Dacia de mijloc,** atunci cînd era stăpînită de getodaci și goți". Referindu-se la venirea în acest spațiu a ungurilor, el arată că „Regele Ștefan I cel sfînt, învingîndu-l pe voievodul transilvan Gelu, a anexat Ardealul la Coroana ungară în anul 1002 și, începînd de atunci, regii unguri l-au stăpînit prin căpitani [șefi militari — **G.Z.**] sau prin voievozi ai Ardealului...". La rîndul ei, împărăteasa Rusiei țariste, Ecaterina II, urmărind extinderea sferelor de influențe și de interese rusești asupra Moldovei și Munteniei și delimitarea acestora față de cele ale Imperiului habsburgic, căruia îi propunea reanexarea Olteniei și îi recunoștea dominația asupra celorlalte teritorii românești acaparate, preconiza în 1782, crearea unui „stat tampon" între imperiile țarist, habsburgic și otoman, stat „cunoscut odinioară sub numele de Dacia", care „ar putea fi format din provinciile Moldova, Muntenia și Basarabia, sub un suveran de religie creștină, care să stăpînească statul amintit, și pe fidelitatea căruia să poată conta cele două curți imperiale..." [de la Petersburg și Viena — **G.Z.**][1]. Implicit, țarina recunoștea astfel existența în conștiința românilor a vechiului lor stat, în cadrul căruia sperau să-și refacă unitatea națională.

O viguroasă afirmare și-au găsit năzuințele de unitate odată cu zorile epocii moderne, sub impulsul dezvoltării forțelor de producție și al relațiilor capitaliste. Deschizătoare ale epocii moderne la români, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan (1784)[2] și mișcarea **Supplexului** (1791)[3], revoluția condusă de Tudor Vladimirescu (1821)[4] în numele libertății naționale și progresului social au aprins mai vie flacăra conștiinței unității de neam, transformată în conștiință națională. Crezul lor a fost preluat de revoluționarii democrați de la 1848, care spuneau, prin glasul lui Nicolae Bălcescu: **„Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră".**

Întinderea pe care trebuia să se realizeze această unitate a fost exprimată de titlul sugestiv al revistei **Dacia literară** (1840), condusă de moldoveanul M. Kogălniceanu, și al revistei de istorie, condusă de transilvăneanul August Treboniu Laurian și de munteanul Nicolae Bălcescu — **Magazin istoric pentru Dacia** (1845-1847), revistă ce a îndeplinit un rol de seamă în dezvoltarea conștiinței naționale și în cristalizarea ideologiei revoluționarilor democrați români pașoptiști. Iată de ce deziderațul Unirii a fost proclamat deopotrivă, în timpul revoluției din 1848, la Iași, la Islaz și la Blaj[5]: „O unire — cum spunea M. Kogălniceanu — dorită de veacuri de toți românii [...], o unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mînă au voit să o săvîrșească Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula: Cu mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului".

---

[1] **Scrisoarea adresată împăratului Austriei, Iosif II la 10 septembrie 1782,** în **Acte și documente relative la Istoria Renașterei României,** publicate de Ghenadie Petrescu, D.A. Sturdza și D.C. Sturdza, vol. I, București, Tipografia „Carol Göbl", 1888, pp. 382-383.

[2-5] **Magazin istoric,** nr. 5/1974, 9/1975, 4/1976; 1/1978; 3/1971, 3/1976, 8/1977; 1-3/1978.

O etapă nouă în lupta pentru emancipare și unitate națională a deschis Unirea din 1859[1] a celor două Principate românești — Moldova și Muntenia — eveniment de însemnătate istorică ce a pus bazele statului național român modern. Acest act energic al națiunii, cum l-a denumit Mihail Kogălniceanu, a fost consolidat prin măsuri de unificare a administrației și crearea instituțiilor moderne ale statului, printr-o serie de reforme și prefaceri corespunzătoare noului stadiu de dezvoltare a societății românești.

Propunîndu-și ca țel principal cucerirea independenței absolute și desăvîrșirea statului național unitar român, regimul politic instaurat sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza a tins spre afirmarea dezvoltării de sine stătătoare a României, a sprijinit lupta națională a românilor aflați sub dominația Imperiului habsburgic, s-a opus ingerințelor Imperiului țarist, a susținut lupta popoarelor vecine împotriva opresiunii, acordînd ajutor emigrației poloneze, ungare, bulgare și sîrbe.

Masele populare, spiritele înaintate ale vremii au salutat cu entuziasm **Unirea**; ele au văzut în ea un început, continuînd să militeze, de o parte și de cealaltă a Carpaților, pentru unirea tuturor provinciilor românești. Cărturarul Al. Papiu-Ilarian, subliniind atracția pe care tînărul stat național o exercita asupra românilor din Transilvania, arăta că aceștia „numai la Principate privesc". Sentimentele transilvănenilor și-au găsit o vie expresie în cuvintele rostite de Timotei Cipariu, în 1867, la inaugurarea **Societății pentru gramatică și glosariul limbii române din București**: „Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința poziției care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această poziție cu demnitate [...] Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămîne ca să continuăm și să terminăm".

Înfăptuirile mari de politică internă și externă ale acestui regim, care au dus la consolidarea Unirii, au atras asupra României manevrele unor mari puteri, îndeosebi ale Rusiei țariste și Imperiului habsburgic, pentru desfacerea Unirii. Abdicarea lui Cuza[2] — la 11 februarie 1866 — și aducerea în fruntea statului a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a salvat statul național român modern și a contribuit la consolidarea lui, prin înlăturarea treptată a îngrădirilor impuse de puterile garante și de Poartă, asigurîndu-și noi atribute ale suveranității naționale și afirmîndu-și pe plan internațional voința de independență deplină.

Înaintarea țării pe calea progresului politic și social-economic se putea realiza numai în condițiile obținerii independenței depline, prin înlăturarea suzeranității Porții și a protectoratului celor șapte puteri europene (Anglia, Austria, Franța, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia), instituit prin pacea de la Paris, din 1856. Prilejul avea să fie oferit de deceniul opt al sec. XIX. Războiul Rusiei țariste cu Poarta, dus în 1877-1878 pentru supremația lor în bazinele Mării Negre și Dunării, a fost folosit de popoarele din aceste zone nu pentru a înlocui o dominație cu alta, ci pentru înlăturarea oricărei dominații străine și pentru dezvoltarea lor liberă.

Guvernele române de atunci au acționat pe multiple planuri pentru înfăptuirea acestui obiectiv fundamental, invocînd și de această dată tradiția istorică de suveranitate a românilor, suveranitate recunoscută de Poartă prin tratate. Este semnificativ în această privință energicul protest din 1876 al guvernului român, ratificat de Parlament, împotriva acelei prevederi din noua Constituție otomană, prin care România era inclusă în mod abuziv în rîndul provinciilor „privilegiate" ale Imperiului turc.

Convins că România își va putea cuceri neatîrnarea, atît în urma unor acțiuni politice, cît și pe calea armelor, în lupta necruțătoare împotriva Imperiului otoman — puternic lovit de mișcările de eliberare ale popoarelor din Balcani, pe care acesta le subjugase — guvernul român a desfășurat ample acțiuni diplomatice care să pregătească marea bătălie a neatîrnării absolute. El s-a orientat spre o alianță cu Rusia, care se considera „moștenitoarea legitimă" a Imperiului otoman și urmărea slăbirea acestuia.

În aceste împrejurări, Adunarea deputaților, întrunită la 9 mai 1877, în ședință solemnă, a proclamat independența absolută de stat a României[3], act pregătit din punct de vedere ideologic și politic de întreaga activitate a revoluționarilor democrați pașoptiști și unioniști, de întreaga dezvoltare istorică a societății românești. Deputații au votat apoi moțiunea prin care Adunarea „lua act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit convocarea lor oficială". În aceeași zi, Parlamentul a votat, ca fiind acte ale suveranității absolute a statului român, înființarea **Ordinului „Steaua României"**, cu care să fie decorați militarii și civilii care se vor distinge în serviciul țării; de asemenea, printr-un proiect de lege s-a cerut ca tributul către Poartă să fie anulat, iar suma respectivă — 914 000 lei — să fie destinată pentru întreținerea armatei române.

Istoricul act al neatîrnării a fost întîmpinat cu vibrantă aprobare în întreaga țară, hotărîtă să nu dea înapoi în fața oricărei greutăți, de la nici o jertfă. Referindu-se la importanța istorică a proclamării independenței naționale absolute a României, ziarul **Telegraful,** din 10 mai 1877, arăta că acest eveniment a fost „dorit de secole" și el „va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atîția domni patrioți și atîtea generații [...] s-a împlinit".

(Continuare în p. 19)

[1-3] **Magazin istoric,** nr. 1/1969, 5/1973, 1/1976; 8/1976; 5/1975, 5/1977.

avanpremieră editorială

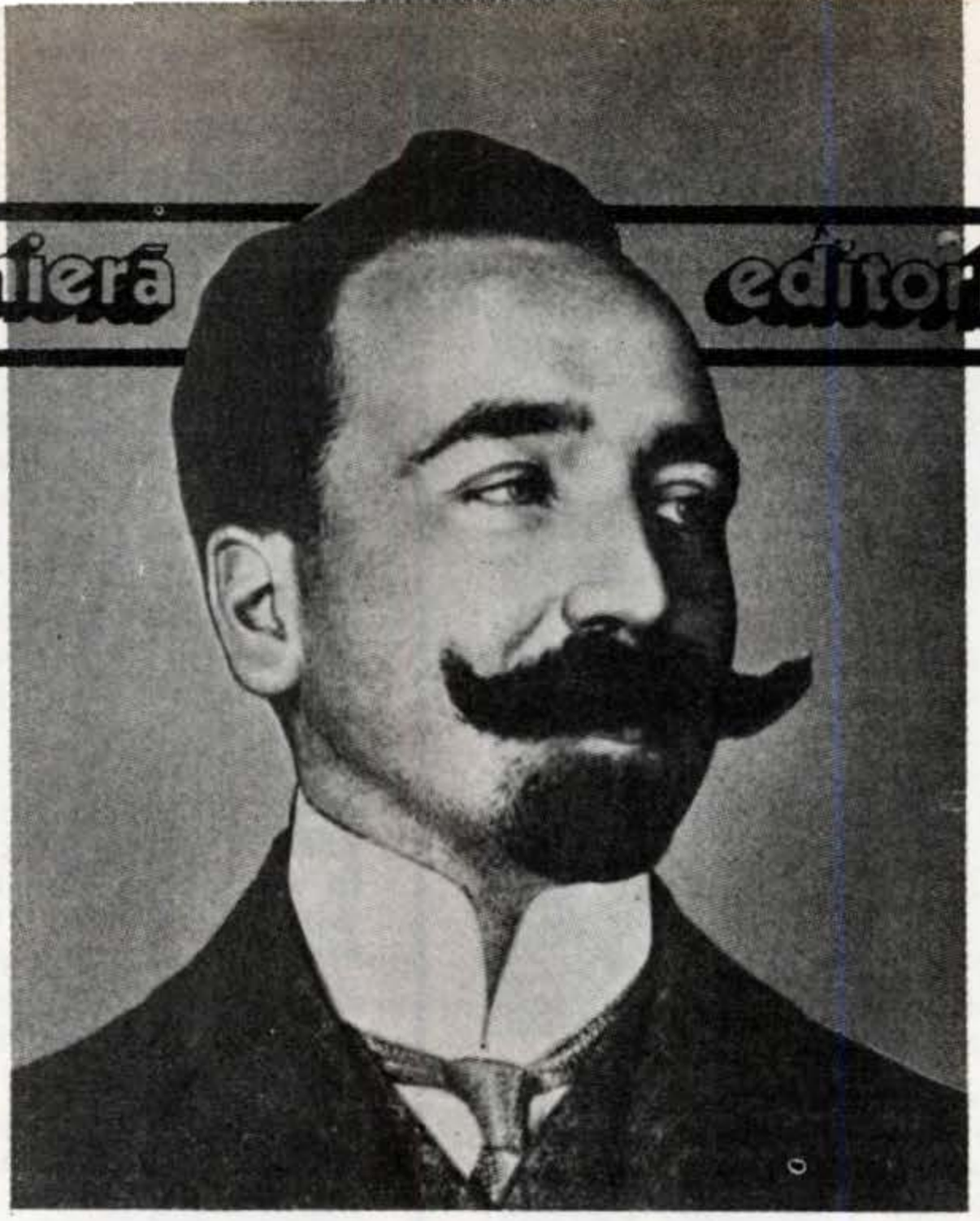

Noiembrie 1918:

PATRU ZILE LA IAȘI

SEXTIL PUȘCARIU

„Sextil Pușcariu reprezintă prin opera sa filologică tot ceea ce știința românească de specialitate a produs mai de valoare pentru înțelegerea problemelor legate de limba și istoria neamului". Cu aceste cuvinte, Alexandru Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, îl omagia pe marele om de știință român, la moartea acestuia, în mai 1948.

Născut la 4 ianuarie 1877, într-o veche familie românească[1] din Brașov, Sextil Pușcariu a făcut studii strălucite la Brașov, Leipzig, Paris și Viena. În 1906 a fost numit profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți, iar mai tîrziu, după Marea Unire, a fost primul rector al Universității din Cluj și profesor al aceleiași instituții pînă la sfîrșitul vieții. El „a rămas fixat în memoria posterității — arăta profesorul Dimitrie Macrea, cu prilejul recentului simpozion organizat la Cluj, la împlinirea unui secol de la nașterea savantului — îndeosebi ca excepționalul lingvist cu multiple realizări creatoare în toate ramurile acestei științe [...], căutînd în permanență să dea lingvisticii o direcție de interes general național".

Studiile sale remarcabile l-au impus de timpuriu atenției specialiștilor din țară și străinătate. În 1904 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar un deceniu mai tîrziu a devenit membru plin. Cu Academia Română și cu Universitatea din Cluj și-a confundat înseși rosturile vieții sale. I s-a încredințat sarcina de a conduce una „din lucrările de căpetenie și din cele mai grele care au fost puse ca țeluri ale acestei instituții, chiar de la întemeierea ei": Dicționarul Academiei Române. **Aceeași instituție i-a încredințat, între 1928 și 1938, sarcina elaborării** Atlasului lingvistic român. **În afara acestor două mari lucrări, Pușcariu a elaborat alte numeroase scrieri, dintre care amintim:** Dicționar etimologic al limbii române **(1905),** Istoria literaturii române. Epoca veche **(1921),** Studii de lingvistică românească **(1937),** Limba română, **vol. I, (1940), vol. II, postum, (1959) ș.a.**

Sextil Pușcariu este creatorul Muzeului Limbii Române din Cluj (azi Institutul de lingvistică și istorie literară); a editat prestigiosul buletin Dacoromania, **din care au apărut 13 volume (1921-1948), însumînd circa 9 000 pagini. Tot la Cluj a înființat cea mai completă bibliotecă filologică a României din perioada interbelică.**

În mod firesc, memoriile unei atari personalități stîrnesc interesul major al cititorilor și specialiștilor. Cele două volume deja cunoscute — Călare pe două veacuri (1896-1906), **editat în 1968 și** Brașovul de altădată, **tipă-**

[1] **Magazin istoric,** nr. 10/1976.

rit în 1977 — fac dovada acestui interes. Alte două volume, cu un total de circa 1 000 pagini, privind epoca 1914-1926, vor apărea în acest an la Editura Minerva. O epocă în care o țară se jertfește pentru ca din jertfa ei să răsară o țară nouă, pentru a-și putea deschide larg brațele și a cuprinde pe toți fiii săi.

Recurgînd la un procedeu original și modern, autorul reproduce scrisorile către soția sa, Leonora, adăugînd însemnări din jurnalul personal, la care revine de fiecare dată, cînd vremea îi îngăduie, strecurînd din cînd în cînd și cîte un portret.

Cititorul va constata că atît autorul memoriilor, cît și personalitățile politice cu care a venit în contact, se preocupau de viitoarea organizare a patriei întregite, de așezarea acesteia pe temeiuri larg-democratice (nouă lege electorală, reformă agrară etc.).

În primul război mondial, Pușcariu a fost încorporat în armata austro-ungară, participînd la luptele de pe fronturile sîrb și italian. În 1918, demobilizat, a luat parte activă la pregătirea unirii Bucovinei cu România. În toamna anului 1918, s-a situat în fruntea intelectualilor de la Universitatea din Cernăuți. Sub conducerea lui a apărut, la 22 octombrie 1918, publicația Glasul Bucovinei, cel mai activ și răspîndit organ de presă românesc din Bucovina acelei epoci. Scopurile sale erau astfel definite de Sextil Pușcariu, în editorialul Ce vrem?: „Vrem să rămînem români pe pămîntul nostru strămoșesc și să ne ocîrmuim singuri, precum o vor interesele noastre românești.

Nu mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci, în schimbul jertfelor de sînge aduse în acest război — jertfe mai dureroase decît ale altor popoare — pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă, în cadrul românismului".

Glasul Bucovinei a devenit organul de presă al Consiliului Național Român din Bucovina, creat la 27 octombrie 1918. În calitate de vicepreședinte al acestui organism, Sextil Pușcariu s-a deplasat la Iași pentru a lua legătura cu personalitățile politice refugiate pe atunci în capitala Moldovei. Călătoria și discuțiile purtate formează obiectul paginilor ce urmează.

Titlul aparține redacției, întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte, iar cuvintele adăugate prin același gen de paranteze. În redarea textului s-au păstrat particularitățile originalului, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale.

I. B.

S-a semnat armistițiul: ostașii români din armata austro-ungară se întorc la casele lor

Sosit [la Iași] în noaptea de 14 noiembrie [1918], ca trimis al așa-numitului „guvern" al Țării Bucovina, n-am putut să adorm pînă spre zori. Erau prea mari emoțiile zilelor din urmă.

Dimineața la 9 am fost la generalul Văitoianu, ministrul de Interne. Cu cîtă dragoste mi-a strîns mîna cînd i-am adus mulțumitele Bucovinei!

Ministrul președinte, generalul Coandă, un bătrîn frumos, o figură de marchiz din romane, mi-a spus că el nu-i politician și punîndu-i chestiunea care e forma pe care Bucovina trebuie s-o păstreze pînă la unirea definitivă, m-a sfătuit să merg să iau contact cu Ionel Brătianu, la care m-a și anunțat imediat. În curînd avui ocazie să mă conving că acest ministru, așa-zis fără coloare de partid, stă cu totul sub influența lui Brătianu. I-am răspuns că voi merge la șeful Partidului Liberal, că țin însă să-i declar că noi, cei din România nouă, nu voim să ne pronunțăm pentru nici un partid politic și de aceea voi căuta să văd, după domnul Brătianu, și pe șefii celorlalte partide politice.

Brătianu mă primi foarte amabil și-mi vorbi de Nistor[1] și Marmeliuc[2]. La întrebarea mea care e părerea lui despre felul cum trebuie să se unească România nouă cu cea veche, mi-a spus că o autonomie cu diete provinciale nu o crede bună [...], ci ar trebui să existe numai Camera din București, cu miniștri pentru diferite provincii. I-am recomandat pe Nistor pentru acest post [...] Ne-a recomandat să menajăm pe străini, mai ales pe evrei [...], și să ne punem absolut pe bază democratică, cu drepturi de vot și cu împărțire de pămînt la țărani. Nu numai din fondul religionar, ci și moșii private [...].

Cu Alexandru Lapedatu[3] am discutat aceleași chestiuni. Ce minte limpede! Și acum, după patru ani care ne-au revoluționat atît de mult gîndirea, ne găsim iar în plin acord de păreri! Și el a lăsat camera sa de savant și scrie la jurnale.

Iorga — tot spiritul scînteietor de demult. S-a bucurat mult văzîndu-mă [...]

A doua zi, în 15-XI, avui bucuria să-l văd pe Iancu [Ion] Nistor, căruia îi telegrafiasem că sosesc la Iași și cu care nu mai avusesem nici o legătură din 1914. Nistor — tot cel vechi, plin de inimă, numai ceva mai oțelit de toate cîte avusese să le suporte în acești ani din urmă. Pe cînd era fugar în Odessa[4] era să pună nemții, care intraseră în oraș, mîna pe el. Într-o barcă s-au salvat, cu Goga și cu alți cîțiva, și cum se apropiau de mal, zăriră pe malul salvator soldați. Nemți sînt, austriaci sau români?, se întrebau cu inima înghețată. Norocul a vrut să fie români și astfel ei, fugarii, trădătorii, au fost scutiți de cea mai grozavă moarte.

Ce frumoase au fost clipele cînd cu Nistor și cu Alexandru Lapedatu ne-am regăsit, ca să făurim planuri de muncă în serviciul României mari!

În dupăprînza aceea am colindat pe la șefii celorlalte partide politice, ca să luăm și avizul lor. Nu l-am aflat, dintre conservatori, decît pe [Dimitrie] Greceanu, care mi-a spus aceleași lucruri ca Brătianu: unire necondiționată. El mi-a desfășurat programul politic, cu aceleași trei puncte principale ca și cel liberal: împărțirea pămîntului la țărani, votul universal și descentralizarea administrației [...].

Am mai fost și la bătrînul P. Poni, ministru de Culte în cabinetul Coandă. Ce moșneag simpatic și cuminte, atît de simplu în vorbă și în port și cu inimă atît de românească!

În ziua următoare [16] am fost în audiență la rege [Ferdinand].

Îl cunoșteam decînd cu serbările jubiliare din București [iunie 1906], cînd, la masa dată la Palat în onoarea oaspeților străini, ajunsei să șed chiar lîngă el. Tot timpul era atunci, ca principe moștenitor, în vădită perplexitate de a începe vorba cu vecinii săi și mi se părea că apropierea de Carol, care stătea în fața lui la masă, îl făcea timid și stîngaci.

De astă dată prima impresie se șterse cu totul și am rămas foarte plăcut surprins de felul cum a vorbit cu noi. Adevărat că și acum conversația nu curge și adesea se oprește în mijlocul frazei, căutînd cuvîntul potrivit cu care s-o sfîrșească — și adesea truda ce și-o dă se vede din contractarea mușchilor feții — dar, după o pauză oarecare, el găsește acest cuvînt și vezi că totul ce spune e bine chibzuit. M-a mirat ce informat e asupra oamenilor din Bucovina și din Ardeal. Pe Lapedatu, [Iuliu] Maniu, [Al.] Vaida [Voievod], [Onisifor] Ghibu, [Victor] Deleu și Mihai Popovici, pe Nistor și pe Marmeliuc mi i-a numit [...]. Ne-a vorbit despre chestia agrară, pe care se vede c-a studiat-o temeinic și ne-a spus cum nici în cele mai grele clipe n-a deznădăjduit. Felul de a se purta al germanilor îl afla barbar. S-a informat despre stările din Bucovina și ne-a spus, ceea ce avurăm ocazie să auzim în repetite rînduri în zilele petrecute în Iași, că toată țara așteaptă o reîmprospătare, o renaștere de la elementele bune din România nouă [...].

O singură grijă mi s-a părut că citesc în vremile acestea de satisfacție deplină pentru el: că în România nouă ar putea fi tendințe revoluționare și antidinastice. L-am asigurat că nu, și se vedea mulțumirea sa. Și el ne-a spus că trebuie făcută unirea necondiționată cît mai curînd, că așa o cer interesele țării și ne-a luat făgăduința că, întorși,

---

[1] Ion Nistor (1876-1962), istoric și om politic, membru al Academiei Române, fruntaș al luptei pentru Unire, după 1918 de mai multe ori ministru — **n.r.**

[2] Dimitrie Marmeliuc, profesor la Facultatea de litere a Universității din Cernăuți — **n.r.**

[3] Al. Lapedatu (1876-1954), om politic transilvănean, istoric, membru al Academiei Române — **n.r.**

[4] După izbucnirea războiului și mai ales în urma retragerii trupelor române din Transilvania, mulți dintre fruntașii mișcării naționale din provinciile românești aflate sub stăpînirea dublei monarhii au trecut peste Carpați. Autoritățile austro-ungare au constrîns pe cei rămași să facă declarații de „fidelitate față de tron și patria ungară". Măsura a provocat revolta refugiaților care, întruniți la Iași, în ziua de 7 ianuarie 1917, au ales un comitet de luptă împotriva represiunilor și stăpînirii austro-ungare. Noul organism, compus din 12 persoane, a semnat o declarație de război contra Austro-Ungariei, pe care șeful guvernului român a expediat-o Vienei. Sub acuzația de „înaltă trădare", autoritățile austro-ungare au condamnat în lipsă pe toți cei 12 membri ai Comitetului la moarte sau la mulți ani de temniță grea și confiscarea averilor. I. Nistor și O. Goga se aflau printre aceștia după pacea separată din mai 1918, ei s-au refugiat în Rusia — **n.r.**

vom insista să se facă [...].

Abia avurăm vremea să ne schimbăm, căci ne-a ţinut mai mult de un ceas la audienţă, ca să mergem la Ionel Brătianu la dejun. Din convorbirea ce-o avurăm cu el m-am convins din nou ce om mare este. Are darul de a te fascina cu vorba lui. Cînd i-am făcut obiecţiunea că noi n-avem voie să ne declarăm pentru nici unul dintre partidele existente, el mi-a dat dreptate, dar a admis aceasta numai pentru stadiul prim. După Constituantă[1] va trebui să intrăm în aceste partide care vor avea să suporte examenul: sau se înnoiesc cu elementele nouă şi vînjoase ce vin, sau „crapă", fiind cadrele lor prea mici pentru pulsaţia nouă. Nu i-a plăcut cînd i-am spus că deosebirea între partidele din România veche nici nu e atît o deosebire de principii, cît mai ales de persoane, sistemul de guvernare fiind acelaşi. A numit părerea asta o legendă şi a căutat să mă convingă de contrariul.

Brătianu ne-a oprit, pe [Vasile] Bodnărescu şi pe mine, la masă. La un moment dat, servitorul aduce o sticlă de vin — prăfuită şi cu paianjeniş. „E un vin vechi de la [moşia] Florica. Cînd am plecat, n-am putut lua cu noi decît două sticle. Pe cea de a doua o vom destupa cînd vor veni solii Ardealului" [...].

A doua zi [17 noiembrie] am fost la audienţă la regina [Maria]. Frumoasă, maiestuoasă şi plină de farmec, ea ne povesti cum nici un moment, chiar în clipele cele mai grele, n-a părăsit-o credinţa în izbînda finală. Ne-a spus prin ce lupte grele sufleteşti a avut să treacă regele, care a rupt-o definitiv cu neamurile sale şi cum prin legăturile ei, cu Anglia îndeosebi, a ţinut tot timpul viu interesul Aliaţilor faţă de România. În graiul ei frumos românesc, cu accentul englezesc care nu supără însă la ea, ne-a povestit amănunte din anii din urmă, cu o mimică vie şi mai ales cu mlădieri de corp pline de graţie, dar şi de maiestate şi ne-a spus cît e de fericită acum, cînd reuşita finală e atît de frumoasă. Pentru Wilhelm al Germaniei a găsit o vorbă de compătimire, care era adresată mai mult domnitorului detronat, decît omului căzut de la aşa înălţime. Căci şi din glasul ei tremura grija pentru tronul de pe care acum mai greu ca oricînd i-ar fi, ei, reginei înnăscute, să coboare. Şi suflă doar un vînt atît de antidinastic în lume! [...].

Seara am plecat cu trenul special ce ne stătea la dispoziţie [...]. Pe drum se urcă în tren o delegaţie de ardeleni (dr. Bordea, dr. Albu şi Haliţă), care se înnămoliseră cu automobilul în drum. Şi cum în noaptea neagră locomotiva cu vagonul nostru zbura şi noi stăteam de vorbă făcînd planuri şi căutînd să ne risipim grijile, ne dădurăm seama prin ce momente istorice trecem, fiind noi cei ce lucram în aceste momente la înfăptuirea României mari.

Cît de greu mi-a fost să stau în pat [fiind bolnav], pe cînd, la 28 noiembrie, se proclama Unirea peste drum, în Reşedinţa mitropolitană şi cînd la 1 decembrie se făcu Unirea la Alba Iulia, nu e nevoie să mai scriu [...].

A venit apoi Crăciunul, cu serbarea lui intimă. Cu o zi înainte îmi dăduse doctorul voie să mă scol din pat (din ziua aceea au încetat şi temperaturile). Şi am stat iar cu Leonora şi cu copilaşii în jurul pomului cu luminiţele-i aprinse. Deşi fără daruri de astă-dată, Crăciunul acesta a fost totuşi cel mai bogat din cîte am avut, căci el ne-a adus România mare, încheierea războiului cumplit, şi mi-a redat sănătatea.

Cît de mult mi-am dorit eu [în] anii din urmă acest Crăciun, în casa mea, cu pace şi cu visurile împlinite!

— Ce vin era pe vremuri! Înainte de războaiele punice ...

[1] Este vorba de Parlamentul României reîntregite care avea menirea să elaboreze noua Constituţie — n.r.

DOBROGEANU-GHEREA: 1879 — EVADARE ÎN NORVEGIA

JARDAR SEIM

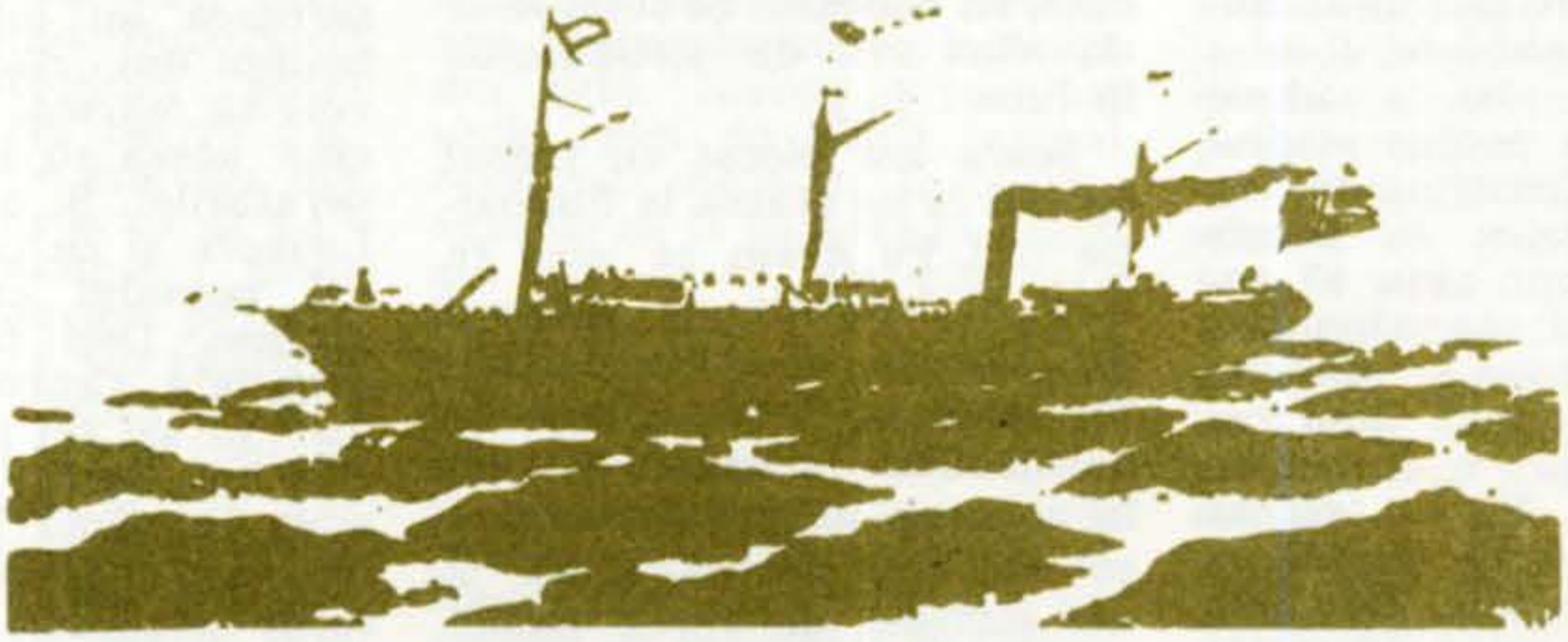

Jardar Seim, cercetător ştiinţific la Institutul de istorie al Universităţii din Oslo, a studiat — în cadrul acordului cultural între România şi Norvegia — limba română la Universitatea din Bucureşti, precum şi în cadrul cursurilor şi colocviilor ştiinţifice de vară, de la Sinaia, organizate sub egida aceleiaşi universităţi. Interesat de istoria noastră, cercetătorul norvegian a revenit de cîteva ori la Bucureşti, alegîndu-şi ca temă de cercetare, România şi criza economică mondială în anii 1929-1933.

Articolul alăturat este rodul investigaţiilor întreprinse de J. Seim, cu privire la trecerea lui Dobrogeanu-Gherea prin ţara fiordurilor, după evadarea sa din oraşul Mezen, în Nord-Estul Rusiei, unde fusese deportat (Magazin istoric, **nr. 7/1977). În acest scop, autorul a consultat Arhivele de Stat din oraşele Oslo şi Trondheim şi din districtul Finmark, precum şi colecţiile, din vara-toamna anului 1879, ale ziarelor** Dagbladet **şi** Morgenbladet, **din Oslo,** Dagsposten, **din Trondheim,** Finmarkens Amtstidende, **din Vadsö ş.a. Deşi arhiva Companiei Det Bergenske Dampskibsselskob, căreia îi aparţinea vasul „Finmarken", a fost distrusă în timpul războiului, totuşi, la cererea autorului, compania a procurat fotografia navei pe care s-a îmbarcat Gherea, în noaptea de 20 spre 21 august 1879, de la Vadsö.**

Trebuie să adăugăm că Jardar Seim a redactat paginile ce urmează direct în limba română, o dovadă în plus a măsurii considerabile în care autorul norvegian s-a apropiat de cultura noastră şi de vehiculul ei lingvistic. Lucru cu atît mai remarcabil cu cît, colaboratorul nostru din îndepărtata Scandinavie nu a împlinit încă 35 ani.

O arestare norocoasă

În seara zilei de 18 august 1879, într-un hotel din micul oraş norvegian Vadsö, situat în Nord-Estul ţării, au fost arestaţi doi străini. Unul dintre ei se numea Constantin Dobrogeanu-Gherea[1]. Cum ajunsese el în Norvegia şi cum se explica arestarea? Răpit din Galaţi, în octombrie 1878, şi dus în Rusia de către agenţi ai Ohranei ţariste, făcuse cunoştinţă cu mai multe închisori. Urmase o deportare pe termen nelimitat, în localitatea Mezen, lîngă Marea Albă. Din prima clipă surghiunitul se gîndise la evadare şi evadarea însemna fuga din Rusia. Dar încotro şi cum?

Din fericire, unele posibilităţi existau. Nave din Anglia, Germania, Danemarca şi, mai ales, din Norvegia soseau şi plecau în fiecare an din această zonă. Încă din secolul XVIII, în regiunile de coastă ale imperiului, zadarnic încercaseră autorităţile să-i împiedice pe norvegieni să cumpere făină şi alte produse direct de la ţăranii şi pescarii ruşi. Spre sfîrşitul sec. XVIII, acest troc local a fost acceptat în anumite limite: cei care făceau schimb în natură cu norvegienii erau scutiţi de taxe vamale de export dacă transportau produsele cu propriile lor ambarcaţiuni. Aşa cum aveau să descopere autorită-

[1] Pentru viaţa şi activitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1970, 8 şi 12/1971, 4/1974, 4/1976.

ţile ţariste, Dobrogeanu-Gherea şi tovarăşul său de fugă, Nicolae Preferanski, părăsiseră aşezarea Mezen, la 5 august 1879, cu un vas pescăresc, condus de un anume Maslov, spre Nordul Norvegiei.

După o călătorie de două săptămîni pe apele Oceanului Îngheţat de Nord, cei doi deportaţi debarcaseră la Vadsö. La 12 august, guvernatorul regiunii Arhanghelsk cerea consulului general al Rusiei la Christiania (denumirea oraşului Oslo, între 1624 şi 1924), A. Tötterman, să ia măsuri pentru reţinerea celor doi evadaţi. A doua zi, consulii ruşi[1] aflaţi în oraşele nordice ale ţării — Tromsö, Hammerfest, Vardö şi Vadsö — primeau telegrame similare. Consulul rus din Vadsö, marele negustor L.L. Brodtkorb, a apelat imediat la ajutorul poliţiei locale, care s-a adresat prefectului judeţului Finmark, un anume Johan Blackstad. Acesta a început să organizeze arestarea celor doi refugiaţi, dar, în acelaşi timp, a subliniat că măsuri ulterioare — de pildă extrădarea — trebuiau hotărîte de Ministerul Justiţiei.

Consulul general rus din Christiania, ştiind de la început că extrădarea era posibilă numai în cazurile unor crime grave, l-a întrebat pe guvernatorul Arhanghelskului dacă refugiaţii fuseseră judecaţi şi ce delict comiseseră. Răspunsul a sosit la 15 august: refugiaţii, care nu fuseseră judecaţi, erau acuzaţi că părăsiseră ilegal Rusia.

Între timp, consulul Rusiei la Vardö (oraş în apropiere de Vadsö) aflînd că Dobrogeanu-Gherea şi Nicolae Preferanski urmau să sosească acolo, l-a avertizat pe Tötterman. Nemaiputînd conta pe o colaborare efectivă cu autorităţile norvegiene în privinţa extrădării, consulul general şi-a prevenit subalternul, printr-o telegramă datată 16 august, să nu mai ceară sprijinul oficialităţilor locale, ci să-i „aresteze" el însuşi pe „criminali" şi apoi să-i expedieze în Rusia. Aflînd ceva mai tîrziu despre acest plan, prefectul Blackstad aprecia, într-un raport din 3 septembrie, adresat Ministerului Justiţiei, că soluţia găsită nu era „tocmai corectă".

Debarcarea fugarilor la Vadsö şi nu la Vardö, a avut drept norocoasă consecinţă pentru ei, arestarea de către poliţia norvegiană. În seara de 18 august, Dobrogeanu-Gherea a declarat poliţiei că nici el, nici Preferanski, nu erau criminali şi că fuseseră deportaţi la Mezen fără judecată, fiind acuzaţi doar de delicte politice minore. Norvegienii au cerut lămuriri în această privinţă lui Tötterman, care a răspuns, miercuri 20 august, că nu mai era necesară arestarea celor doi şi că totul fusese „o neînţelegere". În aceeaşi zi, Dobrogeanu-Gherea şi Preferanski au fost eliberaţi. La miezul nopţii, cei doi prieteni au plecat de la Vadsö cu vaporul „Finmarken", aparţinînd serviciului poştal de coastă.

rea şi Preferanski. „Nu încape îndoială — scria ziarul — că ei se numără printre suspecţii politici, supravegheaţi de poliţie, exilaţi, fără adăpost şi puşi în afara legii în ţara lor. Potrivit legilor ruseşti ei sînt consideraţi, probabil, drept criminali evadaţi; dar noi nu-i putem socoti decît exilaţi din pricina convingerilor lor politice". Corespondentul mai relata că Gherea vorbea curent cinci limbi şi anume: rusa, româna, germana, franceza şi italiana.

În România s-a aflat destul de repede despre evadarea lui Dobrogeanu-Gherea, probabil printr-o telegramă. Ziarul **Dagbladet** din Christiania, reproducea în ziua de 23 august 1879, textul unei depeşe sosite din Iaşi, care îi confirma identitatea: „Ca urmare a persecuţiilor politice [Dobrogeanu-Gherea] a părăsit Rusia în 1874. S-a stabilit în România, unde a avut o comportare exemplară. La 1 octom-

Constantin Dobrogeanu-Gherea

Convingerile socialiste — o crimă?

Încă din ziua eliberării, cazul lui Dobrogeanu-Gherea a fost consemnat de presa norvegiană. La Vadsö, ştirea a publicat-o la 23 august, gazeta locală săptămînală **Finmarkens Amtstidende**, care şi-a exprimat simpatia pentru cei doi persecutaţi, Dobrogeanu-Ghe-

---

[1] **E vorba de consuli onorifici. Conform acestei practici, azi ieşită din uz, în marile centre comerciale şi în porturile cu intens trafic internaţional din diferite puncte ale globului, un om de afaceri din localitate, cetăţean al statului respectiv şi partener comercial constant al unor firme din altă ţară, putea primi titlul de consul onorific al acestei din urmă ţări. În cazul de faţă e vorba de norvegieni care funcţionau în această calitate, reprezentînd Rusia ţaristă. În general ei aveau atribuţii foarte limitate, dar unii făceau exces de zel pentru a intra în graţiile guvernului de la St. Petersburg şi a dobîndi avantaje speciale în activitatea lor economică — n.r.**

brie 1878 a fost arestat clandestin de către agenţi secreţi ruşi la Galaţi şi readus, cu forţa, în Rusia. Cei doi copii şi soţia lui au rămas în România". Printre semnatari figurau: dr. Russel, Ioan şi Gheorghe Nădejde, Constantin Văleanu, Ivan Ivanov, Sofia Gheorghiu şi Th. Speranţia. La cinci zile după eliberarea socialistului român, **Dagbladet** publica o altă telegramă, de astă-dată semnată de Sofia, soţia lui Dobrogeanu-Gherea. Ea scria că este mamă a doi copii şi anunţa autorităţile norvegiene că a expediat documentele necesare pentru reconfirmarea celor spuse în telegrame.

Dobrogeanu-Gherea şi Nicolae Preferanski urmau să debarce la Trondheim, care în evul mediu fusese centrul politic al Norvegiei, iar în sec. XIX era al treilea oraş al ţării, de acolo, dorind, se pare, să-şi continue călătoria pînă în Anglia. Din nefericire nava engleză „Tasso", care i-ar fi putut lua la bord, părăsea Trondheim cu cîteva ore înaintea sosirii lui „Finmarken". Rămînea ca cei doi socialişti să-şi continue călătoria pînă la Hamburg. Dar ei au coborît la Beian, mic port în fiordul care se învecinează cu Trondheim şi, tot acolo, s-au îmbarcat pe „Tasso" deşi, de obicei, vasul britanic nu făcea această escală. Dintr-o corespondenţă din Vadsö publicată în **Dagbladet,** reiese că cei doi nu se simţeau în siguranţă, în ciuda „permisului de liberă trecere", eliberat de autorităţile norvegiene. Ghe-

Portul norvegian Vadsö, în vara sosirii lui Dobrogeanu-Gherea (acuarelă)

În p. 10: *vaporul „Finmarken" cu care Dobrogeanu-Gherea a călătorit, în 1879, din Vadsö spre Sudul Norvegiei*

rea a prevăzut, în mod justificat, probabilitatea unei noi răpiri pe teritoriul norvegian. Dar cine l-a ajutat în problemele practice, de pildă, cum s-a ajuns la escala neprevăzută a lui „Tasso" la Beian? Nu se ştie precis. Se crede că norvegianul Axel Juel, căpitanul navei „Finmarken", a jucat un rol important în această acţiune. Căci iată ce scriau, despre el, Dobrogeanu-Gherea şi Preferanski, într-o scrisoare expediată din Paris, la 20 octombrie 1879, şi adresată presei norvegiene: „Ne exprimăm, în mod deosebit, via recunoştinţă faţă de căpitanul vaporului „Finmarken", dr. Axel Juel, care ne-a acordat un ajutor esenţial, deşi comportarea lui faţă de noi ar fi putut să-i atragă neplăceri din partea consulului rus".

Gherea a sosit mai întîi în portul englez Hull, de unde a plecat la Londra, apoi la Paris. Acolo, el şi Preferanski au trimis scrisoarea amintită. Ea recapitula pe scurt cele întîmplate şi sublinia că autorităţile norvegiene au refuzat să se preteze jocului lui Tötterman, dovedind în felul acesta, că practicile despotismului ţarist nu dau rezultate într-o ţară cu regim constituţional. În încheiere, autorii îşi exprimau recunoştinţa faţă de toţi cei care, arătîndu-le cea mai vie simpatie, le acordaseră ajutorul lor.

De la Paris, prin Viena, Dobrogeanu-Gherea s-a înapoiat în septembrie 1879 în România.

ACTE PROGRAMATICE ALE REVOLUȚIEI ROMÂNILOR DIN 1848

În timp ce în Țara Românească se exercita o guvernare revoluționară, revoluția românilor înregistra noi succese și în celelalte provincii românești. În Transilvania[1] devenea tot mai limpede faptul că pentru apărarea dreptului la viața națională independentă, românii trebuiau să ia armele. În Banat, cerințele cu caracter politic ale românilor adoptate la întrunirea de la Pesta din 3-9 mai 1848, în memoriul intitulat Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat **și susținute la adunarea de la Lugoj, din 4 mai 1848, au fost reluate și conturate în a doua adunare populară de la Lugoj, din 15 iunie 1848, unde s-a formulat revendicările: înființarea unei armate populare române, în frunte cu Eftimie Murgu, recunoașterea limbii române ca limbă oficială și independența bisericii române din Banat.**

În Bucovina, revoluționarii continuau să acționeze pe calea petiționară. După Petiția țării, **în 12 puncte, alcătuită în martie-aprilie 1848 și înaintată autorităților austriace în iunie 1848, la 30 iulie românii bucovineni au întocmit una nouă, redactată la Gura Humorului, în 17 puncte și care era adresată direct împăratului. Aceste memorii, ca și cel prezentat la 18 august 1848 Parlamentului din Viena de către grupul deputaților români, precum și** Promemoriul la Petiția țării Bucovinei în privința autonomiei provinciale a Bucovinei înaintat Înaltului Parlament legislativ de deputăția bucovineană, **de la 11 februarie 1849, susțineau, înainte de toate, obținerea autonomiei interne a provinciei în cadrul Imperiului habsburgic, ca primă etapă a procesului unirii ei cu Moldova, de la care fusese smulsă în 1775. De asemenea, ei cereau înființarea unei Diete provinciale din reprezentanți ai tuturor stărilor sociale, administrație și justiție separate, respectarea limbii române și obligația funcționarilor publici de a și-o însuși. Pentru aceste revendicări milita activ revista** Bucovina, gazetă românească pentru politică, religie și literatură, **înființată la Cernăuți de frații Gheorghe (1817-1882) și Alecu Hurmuzaki (1823-1871)[2], cu sprijinul revoluționarilor moldoveni.**

Prima etapă a luptei bucovinenilor a fost încununată de succes: la 4 martie 1849, noua constituție austriacă a recunoscut Bucovina drept ducat autonom.

În Moldova, încercarea de a reîncepe revoluția, după ce tentativa din martie 1848 eșuase[3], nu a avut succes din cauza ocupației armate țariste a Principatului. Un șir de mișcări țărănești în județele Bacău, Neamț, Putna, Roman, Suceava mai întreținеau flacăra revoluționară. Ea continua, de asemenea, să fie susținută de revoluționarii moldoveni exilați. În Bucovina ei au constituit Comitetul central de luptă contra regimului autocrat din Moldova. Între ei se aflau: Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Toader și George Sion, Anastasie Panu, Alecu Russo, Petrache Cazimir, Vasile Conta, Dimitrie Rallet, cărora li s-a alăturat Mihail Kogălniceanu. Rămas inițial în țară, Kogălniceanu a fost învinuit în iulie 1848 de amestec în „lucrări răzvrătitoare asupra ocîrmuirii", autoritățile hotărînd să-l închidă la Soveja. O vreme a stat ascuns la moșia Bălțătești a lui Grigore Ghica, dar, descoperindu-i-se ascunzătoarea, a trecut granița clandestin în Bucovina. Românii bucovineni îi vor adăposti mai apoi și pe transilvănenii Aron Pumnul, Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, George Barit ș.a.

Lui Mihail Kogălniceanu i-a încredințat Comitetul revoluționarilor moldoveni sarcina

---

[1-3] **Magazin istoric**, nr. 2/1978; 1/1974; 1/1978.

de a redacta un program, adevărată „carte a cărților politice românești", cunoscut sub numele de Dorințele partidei naționale în Moldova[1]. La baza acestui program au stat Principiile noastre pentru reformarea patriei, pe care Kogălniceanu le-a transformat în acte programatice practice.

Dorințele partidei naționale în Moldova se constituie ca un program pe deplin matur din punct de vedere politic. El încorporează și experiența celorlalte programe revoluționare din Țara Românească și Transilvania. Atît de evidentă era unitatea luptei revoluționare a poporului român întreg, în ciuda granițelor impuse și artificiale ce îl despărțeau vremelnic, încît unele prevederi erau incluse aici sub aceeași formulare ca la Blaj sau Islaz.

Programul revoluționarilor moldoveni afirma necesitatea abolirii Regulamentului organic, considerat ca „antinațional" și venind în contradicție cu legile anterioare ale țării și cu interesele ei fundamentale.

Revoluționarii s-au ridicat mai cu seamă, împotriva dispoziției finale a Regulamentului, în care se arăta că „pe viitorime orice schimbare domnul ar voi să facă în Regulamentul organic nu va putea să aibă loc, nici a se pune în lucrare decît după înadinsă împuternicire a Înaltei Porți, cu împreună unire a Curții Rosiei", ceea ce răpea celor două Principate toate drepturile lor autonome.

Programul de la Cernăuți propunea instituirea unei alte stări de lucruri în țară. Ca și la Islaz, se cerea neatîrnarea administrativă și legislativă internă „fără amestec a orice puteri străine". Această formulare era o aluzie directă la intervențiile Imperiului țarist în treburile Principatelor. Documentul arunca o privire asupra războaielor ruso-turce de după 1711 (șase pînă la 1848) și consemna jertfele materiale și umane pe care Țările române, pe teritoriul cărora multe dintre ele s-au purtat, au trebuit să le suporte. Se releva că odată cu slăbirea dominației otomane, care s-a datorat, în primul rînd, eroicei și permanentei lupte a poporului român, s-a produs o continuă creștere a amestecului autorităților țariste în treburile interne ale Principatelor.

Ca și celelalte documente programatice ale revoluției pașoptiste, Dorințele partidei naționale în Moldova cereau desființarea privilegiilor feudale și legiferarea de drepturi și libertăți politice pentru toți cetățenii, așezarea pe baze noi a tuturor instituțiilor statului, reformarea puterii judecătorești și a legislației în vigoare, instrucție publică egală și gratuită pentru toți, deplina libertate a cuvîntului, a presei și a tiparului, libertatea comerțului și industriei, înflorirea sistemului bancar și de credit ș.a. Dar, spre deosebire de celelalte programe, toate aceste revendicări erau mai precis și mai complet formulate. Atunci aici cînd, de exemplu, se cerea libertatea comerțului și a muncii, programul propunea și soluțiile practice pentru realizarea acestui deziderat — promulgarea unei legi de credit, întemeierea unei bănci de credit și de scont, a unor școli profesionale, deschiderea de canaluri navigabile, construirea de drumuri, reglementarea tarifurilor etc.

Acestor revendicări, menite să creeze o altă stare de lucruri în Moldova, s-o transforme într-o țară modernă, Dorințele partidei naționale le adăugau încă una, ca o cunună a tuturor, unirea Moldovei cu Muntenia, „cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național". Se relua, astfel, unul din punctele Principiilor de la Brașov. În accepția lui Kogălniceanu și a celorlalți revoluționari moldoveni, această unire era o primă etapă a procesului de edificare a unui stat al tuturor românilor. Nu în zadar Dorințele invocau personalitatea lui Mihai Viteazul, primul domnitor al românilor din cele trei mari provincii istorice. Nu întîmplător se vorbea în mai multe rînduri de „naționalitatea română" a celor opt milioane, care nu putea să piară „tocmai astăzi, în secolul naționalităților". Dorințele partidei naționale în Moldova rămîn astfel un document remarcabil, cu largi deschideri programatice pentru lupta poporului român în deceniile următoare.

Dimensiunile textului nu ne permit publicarea lui integrală în cadrul rubricii noastre. De aceea, ne-am oprit la: a) cîteva fragmente din considerentele politice și istorice care preced programul propriu-zis; b) articolele programului și unele dintre comentariile ce însoțesc fiecare punct în parte.

În redarea documentului — reprodus din lucrarea Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. IV, București, 1904, pp. 89-105, s-au păstrat caracteristicile stilistice din original, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile de text, au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

[1] În prima ediție publicată la Cernăuți la Tipografia „Ekhard", în august 1848, a apărut sub numele de **Dorințele partidei naționale din Moldova.**

Dorințele partidei naționale în Moldova

Atît Curților Turciei și Rusiei, cît și Europei întregi, sînt acum deplin cunoscute întîmplările din luna lui mart trecut[1]. O petiție în 35 puncturi întemeiate pe prințipiile Organicescului Reglement, iscălită de mai multe sute de persoane din toate clasele sociale ale Moldovei, fu tratată de către domnul Michail Sturdza ca o rebelie manifestă, și zugrăvită înaintea puterilor ca o crimă contra driturilor [drepturilor] lor. Crudele și nelegiuitele pedepse săvîrșite fără nici o judecată asupra multora din iscălitorii acestei nevinovate petiții au revoltat toate inimile; ele sînt prea cunoscute spre a avea trebuință de a se înșira din nou.

Curțile de Constantinopole și de San-Petersburg, voind a cerceta starea lucrurilor din Principate și reformele de care au neapărată trebuință, au rînduit la fața locului ca comisari împărătești pe EE.LL. [Excelențele lor] Talat Efendi și Duhamel.

De la 1 april și pînă acum, sfîrșitul lui august, în toate tristele împrejurări ce au înconjurat țara, moldovenii au răbdat cu cea mai mare resignație [resemnare] (căci nu putem zice curaj) toate biciurile ce le-au venit și de la Dumnezeu și de la

[1] **Magazin istoric,** nr. 1/1978.

oameni. Cruda cîrmuire a domnului, ridicarea tuturor garanțiilor legii, răpirea libertății și a averilor, lăcustele, holera, intrarea oștilor străine și alte asemenea nenorociri, care pe altă nație ar fi adus-o într-o desăvîrșită desnădejde și anarhie, toate aceste le-am suferit cu durere însă cu răbdare și țara fără guvern urmează încă a se guverna singură și de la sine; căci nu putem numi guvern pe acela ce-și mărginește atribuțiile sale numai întru a închide, a pedepsi, a jăcui [jefui] în dreapta și în stînga, fără cuvînt, fără vină, fără dreptate. Scrupuloși de a ne ține pe drumul legal, noi ne-am împins moderația pînă la o vinovată molăciune, numai și numai ca să nu dăm domnului nouă ocazii de pîri și de calomnii. Și cu toate aceste, moalea și moderata noastră purtare tot a fost tratată de purtare scandaloasă.

Cînd mai toți moldovenii, bîntuiți de biciul holerei, erau răspînditi pe toată fața țării, cînd mai fiștecare familie era îmbrăcată cu doliu pentru pierderea unui părinte, unei soții, unui frate, unui fiu, urgia domnească îi ajunse pînă în asilurile lor. Mulți erau încă cu lacrimile pe obraz, mai mulți încă în patul durerilor sau de-abia covalescență, cînd se văzură loviți de liste de proscripții, ca în timpurile lui Marius și ale lui Silla[1]. Unii sînt sub pază opriți pe la moșiile lor, alții urmăriți din loc în loc ca niște făcători de rele, spre a fi închiși prin mănăstiri, sau aruncați peste hotar, toate aceste fără cea mai mică cercetare, fără cea mai mică judecată, în contra art. 358 și 433 din Organicescul Reglement. Terorismul dar astăzi domnește în Moldova, și moldovenii sînt osîndiți a vedé la anul 1848 aceea ce nici odată, și în timpurile cele mai barbare, strămoșii lor n-au cugetat măcar. O țară întreagă este lăsată în libera și neîngrădita urgie a unui domn îmbătat de pofta răsbunării, aprins de setea de a desființa tot ce mai este bărbat de cinste și de bine, tot ce mai are curaj de a protesta în contra răului. Toate armele, toate mijloacele îi sînt bune, numai să poată ajunge la scop [...]. Toți bărbații vrednici, amploiați, profesori, avocați, literați, clasa neguțitorească, toți aceștia care constituează adevărata Moldovă, înaintea ochilor Măriei Sale, a agenților și a pamfletarilor săi, sînt aristocrați. Un asemenea nume în dreptul [adevăratul] său înțeles, ei îl primesc cu bucurie, căci aristrocrație nu însemnează alta decît guvernul celor buni și acesta nu poate să fie guvernul Măriei Sale, domnului Mihail Sturdza V.V. [voievod].

Acești aristocrați, adică partida națională, clevetită și prigonită, opriți pe la moșii, fugăriți de către sbirii domnești, văzîndu-și țeara ocupată cu armii străine, și prin urmare în neputință materială de a se întruni în pace, de a se pune chiar în relație cu acei trimiși de către Curți spre a cerceta nevoințele țării, se văd dar siliți a arăta prin lumina tiparului care sînt planurile lor, care sînt reformele ce le socot mai neapărate pentru țară.

Prin aceasta, noi nădăjduim că vom împlini un îndoit scop. Întîi, vom închide gura clevetitorilor ce ne învinovățesc cu plecări [intenții, scopuri] care sînt ale lor, adecă retrograde; și al doilea, vom arăta ambelor curți și Europei starea opiniei publice în Moldova, de vreme ce pînă acum comisarii împărătești au suferit [admis] ca domnul să ție departe de dînșii pre oricine ar fi îndrăznit să le vorbească altfel decît în struna domnească.

Cînd la 28 mart, obștea adunată în Iași din toate ținuturile Moldovei au cerut numai acele 35 puncturi întemeiate pe Reglement, ea prin aceasta n-a arătat că n-ar avea trebuință și de alte reforme mai radicale. Însă tînguindu-se numai pentru ilegalități, ea vroia a fi reașezată în legalitate, ca atunci legal să-și poată da și alte mai mari îmbunătățiri. Timpul acesta a venit. Astăzi, nu se mai atinge numai de îndreptarea abusurilor și de isgonirea săvîrșitorului lor. Căderea acestora îi ca și împlinită. Însă o chestie mult mai mare se ivește: regenerația Moldovei îngenuchiată sub Michail Sturdza V.V., înzestrarea ei cu instituții analoage cu epoca noastră. În ființa a ambelor curți ce vroesc a cunoaște spiritul Principatelor, în ființa Europei, care simpatisează cu noi, moldovenii ar fi vinovați înaintea lui Dumnezeu, a popoarelor și a lor înșiși, dacă nu și-ar declara fățiș, fără sfială, și în adevăr: care sînt dorințele și nevoințele lor, care sînt instituțiile ce le socot neapărate pentru fericirea lor și fără care nu poate să fie în țară nici pace nici propășire.

Prin o asemenea solanelă [solemnă] declarație, făcută cu vrednicie și cu unanimitate, moldovenii nu sînt rebeli, nu se pun în luptă cu nimeni. Ei sînt prea slabi spre a lovi drepturile altora; dar cer ca și drepturile lor să fie respectate, dacă este ca dreptatea, iar nu puterea, să presideze la soartea lor.

Înainte dar de toate, moldovenii protestă despre nestrămutata lor hotărîre de a nu lovi drepturile cuiva; însă vroesc asemenea ca și alții să nu le jignească dreptățile ce le au înființate și închizășluite de sute de ani, pre care strămoșii noștri pururea și cu crude jertve au știut a le păstra și pre care și noi voim a le lăsa întregi strănepoților noștri. Cel mai sfînt din aceste drepturi este neatîrnarea noastră din lăuntru și prin urmare autonomia. Această neatîrnare a fost întîia condiție a următorului tractat din 1512[2], prin care Moldova în domnia lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, a cunoscut suzerenitatea Turciei, și anume:

1) Poarta cunoaște pe Moldova de pămînt slobod și nesupus.

2) Legea creștinească, care se ține în Moldova, nu va fi nici odinioară călcată sau turburată, ci încă norodul va avea slobode bisericile sale ca și înainte.

3) Poarta se îndatorește de a apăra pe Moldova de toți cei ce ar puté să o calce, păzind-o în starea întru care au fost mai înainte fără a i se face vreo nelegiuire, sau să sufere ca să i se facă vre-odinioară cea mai mică desbinare sau despărțire.

4) Moldova va fi stăpînită și cîrmuită după pravilele și canoanele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin.

5) Domnii vor fi aleși de norod și întăriți de la Poartă, ca să stăpinească în cît vor trăi.

6) Domnii vor fi cîrmuitori a tot pămîntul Moldovei și vor puté să aibă întru stăpînirea lor ostași cu plată de la sine, pînă la 20 000 pămînteni sau oameni străini.

7) Moldovenii vor puté ține și cumpăra o casă la Țarigrad [Constantinopol] pentru șederea capichihaelilor lor, unde vor puté face și o biserică.

8) Turcii nu vor puté cumpăra pămînturi în Moldova, ori a avé case sau a se așeza, nici a avé sau a face geamii nici într-un chip.

9) Donnul împreună cu tot norodul, pentru semn de supunere, va avé purtare de grijă a trimite pe tot anul prin doi boieri ai Moldovei la Poartă 4 000 bani roșii [galbeni], 40 șoimi și 40 epe [iepe] fătătoare. Aceste toate cu nume de peșcheș, adecă dar.

10) În vreme de oștire, domnul Moldovei, asemenea după cum i s-ar porunci de la Poartă, va fi ajutor cu oștile sale la slujba împărătească.

Același tractat s-a mai întărit și la 1530 de către Soliman cel Mare; și toate hatișerifurile și firmanurile Porții în urmă slobozite s-au întemeiat pe aceleași capitulații; acestea asemene s-au cunoscut și de toate tractatele încheiate între Turcia și Rosia, care declarîndu-se ocrotitoare a drepturilor noastre s-a îndatorit prin urmare a ne apăra și cel mai sfînt al nostru drit, ce este neatîrnarea noastră din lăuntru.

În adevăr, lăsînd a vorbi de tractatul încheiat între Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, în 13 aprilie 1711[3] (adecă cu două sute de ani în urma capitulației Moldovei către Poarta otomană și care dovedește că Moldova a fost privită de curtea Petersburgului ca stat suveran, deși tributar, iar nu ca provincție, cum o declară acum depeșa din 19 iulie

---

[1] Aluzie la cei doi generali și oameni politici romani: Caius Marius (156-86 î.e.n.) și Lucius C. Sylla (138-78 î.e.n.) cunoscuți pentru duritatea cu care și-au tratat adversarii politici — **n.r.**

[2] **Magazin istoric,** nr. 3/1975.

[3] Țeara Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul și Bugeagul; și cu toate cetățile tot a Moldovei să fie. Bir țeara să nu dea. Titlul Domniei să fie: Seninatul domn al Țării Moldovei, Samoderjeț, adecă singur stăpînitor, și colegator, adecă prieten țării Moschicești. Extract din tractatul de pace din 13 aprilie 1711. Vezi **Cronica lui Ioan Neculce,** p. 341 și **Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques,** p. 46 — **n.M.K.** (**Magazin istoric,** nr. 10/1973).

1848[1], căci atuncia n-ar fi putut încheia tractat cu o provinție), prin care tractat reformatorul Rosiei cunoștea domnului Moldovei titlul de autocrator și țării o deplină neatîrnare. Rosia, prin tractatul de la, Cainargi [Kuciuk-Kainargi] din 1774 cunoaște pre stăpînitorii Moldovei și Valachiei de suverani și prin urmare și țările de staturi suverane.

Pe acest tractat în care pentru întîiași dată prințipul mijlocirii Rosiei în favorul Principatelor este stipulat (însă numai încît aceasta să poată erta de către considerația prietenească și luările aminte ce puterile au unele pentru altele) sînt întemeiate și toate celelalte tractate încheiate între Rosia și Turcia pentru Principate.

Tractatul de Iași, din 29 decembrie 1791[2], prin art. 4, nu cuprinde în adevăr altă nimica decît întărirea condițiilor cuprinse prin tractatul de Cainargi și prin convenția[3], explicativă din 10 mart 1779.

Tractatul de București, din 16 mai 1812, prin art. 5, întărind tractatele și convențiile de mai înainte, nu le face altă modificație decît că puterea protectriță, adică epitropul, își însușește și unește către staturile sale jumătate din țeara protegată, din averea orfanului. adică toată Moldova din a stînga Prutului, în contra prințipiilor a orice drit public și privat.

Actul separat al convenției [rusoturcă din 1826] de Akkerman, încheiat în privința Principatelor, cuprinde anume aceste cuvinte despre dritul românilor de a-și da legiuirile ce li s-ar cuveni: „Turburările întîmplate în anii din urmă în Moldova și Valachia, aducînd cea mai grea vătămare rînduielii în diversele ramuri ale administrației din lăuntru, domnii cu respectivele lor Divanuri vor fi datori a se ocupa fără cea mai mică întîrziere de măsurile trebuitoare, spre a îmbunătăți starea Principatelor încredințate lor; și aceste măsuri vor fi obiectul unui regulament general pentru fiecare provinție, care îndată se va și pune în lucrare". Tot acest act [re]cunoaște vechiul drit al românilor de a-și alege domnul cu primirea [acordul] generală a locuitorilor.

Proclamația feldmareșalului Witgenstein, adresată în 8 mai 1828. în numele M.S.I. Neculai, către locuitorii Țării Românești și Moldovei, făgăduește Principatelor o existență legală și statornică după vechile drituri.

Art. 5 din tractatul de Adrianopol din 1829, care a realisat făgăduințele feldmarșalului și a răsplătit în parte jertvele făcute Rosiei de către românii de la Petru cel Mare încoace, cuprinde: „Principatele se vor bucura de o slobodă lucrare a credinței lor, de o desăvîrșită siguranție, de o administrație națională neatîrnată și de o întreagă slobozenie de comerț".

Hatișeriful publicat la întronarea domnilor celor dintîi numiți, după tractatul de Adrianopol [în Moldova, Mihail Sturdza, iar în Muntenia, Alexandru Ghica] cuprinde asemenea: „Domnii vor întocmi slobod toate pricinile din lăuntru ale Principatelor lor, sfătuindu-se cu ale lor Divanuri, fără de a se puté aduce vătămare drepturilor ce s-au închezășluit acestor țări, prin deosebitele tractate și hatișerifuri, și nu vor fi supărați întru cea din lăuntru a lor ocîrmuire, prin nici o poroncă împotrivitoare acestor drituri". Același hatișerif mai adaogă: „Aceste două Principate vor avé drepturile celei de sineși legiuiri. ș.c.l".

În puterea dar acestui drit de neatîrnare din lăuntru de autonomie, întemeiat pe titlul Moldovei de stat suveran, pe o întrebuințare de veacuri și pe toate tractatele, partida națională cu întreagă și plină convincție arată că Reglementul organic nu poate nici într-un chip să facă fericirea țării, și ca puternică dovadă despre aceasta este ispita [perioada] de șaptesprezece nenorociți ani. În adevăr, lăsînd a zice că acest Reglement, prin mai multe ale sale dispositii, este contrariu spiritului tuturor tractatelor și lovește și driturile Turciei și Moldovei, dar apoi are două metehne de căpetenie, care anulează celelalte ale sale hotărîri, menite spre a ferici țeara. Aceste metehne sînt:

1)

Prin dispoziția sa încheetoare ce zice că: „Pe viitorime orice schimbare domnul ar voi să facă în Reglementul organic nu va puté să aibă loc, nici a se pune în lucrare decît după înadinsă împuternicire a Înaltei Porți, cu împreună unire a Curții Rosiei". Reglementul ridică de odată Moldovei toate driturile ce le păstrase de la capitularea sa [capitulațiile încheiate de ea cu Înalta Poartă] și care i s-au fost închezășluit de toate tractatele vechi și noi, și ce este mai rău și mai nenorocit, că o lovește cu imobilitate în contra legilor progresului și a perfectibilității pentru care toate popoarele sînt făcute. [...] Este cunoscut cîtă oposiție a întîmpinat această adăogire la articolii Reglementului din partea Obștei Adunări a Țării Românești; și răspunsul ei din 21 iulie 1837 la nota din 17 iulie același an, a general-consulului Rosiei este cea mai manifestă protestație în contra desbrăcării nației de dritul ei de autonomie. Obștească Adunare a Țării Românești n-a [re]cunoscut dar nici odată această fatală adăugire; și redacția jurnalului, prin care Adunarea Obștească a Moldovei a primit-o dovedește că aceasta s-a făcut după prea înaltă încuviințare (en vertu d'une sanction supreme), iar nu din libera sa voință.

2)

A doua meteahnă capitală a Reglementului este că acesta, în loc de a regula (precum însuși numele său arată misia ce trebuie să aibă), după spiritul timpului, vechile instituții ale Moldovei, a dărîmat și a desființat toate legiuirile țării; ne-a tăiat toată relația cu trecutul, fără a ne întemeia presentul. O lege fundamentală a țării trebuie însă să fie o plantă indigenă, expresia năravurilor și nevoințelor nației. Aceasta însă nu este Reglementul; el este redigat [redactat, alcătuit] în timpul ocupației armielor rosienești, după instrucții străine, subt presenția consilierului de taină rosienesc Mințiaki, de către doi boieri numiți de presidentul plenipotent al Principatelor și numai de către alți doi boieri numiți de Divanul țării, adică de vreo cîteva persoane, iar nu de adevărata Adunare națională a țării. Aceste toate se dovedesc prin chiar jurnalul-prefață, ce este pus înaintea Reglementului Moldovei, din 29 iulie 1829, și iscălit de presidentul Comitetului, Mințiaki, visternicii Iordachi Catargiu și Costachi Cantacuzino, vornicii Costachi Conachi și Michalachi Sturdza și secretarul și redactor aga Gheorghi Asachi. Sfîrșitul acestui jurnal, prin chiar cuvintele sale, arată modul și mijloacele cu care s-a făcut acest Reglemet. „Noi, mădulari ai Comitetului pentru secția Moldovei, am deschis seanțele noastre la București în 29 iulie 1829, sub presidenția domnului de Mințiaki, înzestrat cu instrucții privitoare către aceste îmbunătățiri și ne vom ocupa cu toate părțile ce trebuie să compue acest reglement; și făcînd din fiește-care cîte un cap de o parte, îl vom supune, îndată ce va fi pregătit și redigat, cercetării Excelenței Sale Domnului President plenipotent, pînă cînd toată lucrarea reformei pentru Moldova va fi cu totul sfîrșită". Reglementul dar nefiind nici de cum expresia voinței moldovenilor, nerăspunzînd la nevoințele țării, neîntemeiat pe acele legiuiri vechi care, cu toate greutățile timpurilor și ale împrejurărilor din afară, sute de ani ne-au păstrat naționalitatea, nici au putut, nici poate să facă fericirea țării noastre. De aceea dar vroim a ne întoarce la acele instituții a cărora origine este din pămîntul nostru, care în timp de cinci veacuri le-am avut și pre care vroim numai a le adapta după luminile și trebuințele epocei. Pentru că ele au oarecare asemănare cu constituțiile altor popoare, să nu socoată cineva că sînt imitații și împrumutări, un plagiat al propagandei democratice și socialiste, cum ar vre nota cabinetului rusesc din 19 iulie să le numească; să nu se iea după forme și după termine. Instituțiile ce le vroim sînt curat ale țării noastre în cea mai mare parte și aceasta o dovedesc istoria și acturile publice ale românilor.

Aceste instituții pe care partida națională le socoate ca neapărate și singurele mîntuitoare pentru țeară sînt următoarele:

1) Neatîrnarea administrativă și legislativă în toate cele din lăuntru, fără amestec a orice puteri străine. [...]

2) Egalitatea drepturilor civile și politice [...]

3) Adunarea Obștească compusă de representanții tutulor stărilor societății. Așa erau vechile Adunări ale românilor; și iscăliturile puse subt vestitul act al desrobirii vecinilor din 1749, pomenit mai sus, dovedește destul dritul ce aveau toate stările, adică toate interesele țării, de a fi represintate în Adunare. Prin urmare, Adunarea obștească de astăzi (chiar nefiind înrîurită de guvern),

---

[1] Este vorba de o notă a Ministerului de Externe al Rusiei prin care se reproba revoluția românilor, în timpul căreia se exprimase clar dorința lor, de a se uni într-un stat dacoromân independent; dezavuarea a fost urmată de intervenția armată taristă în Moldova, mai întîi, și apoi în Țara Românească.

[2] În urma acestui tratat, Rusia intra în stăpînirea Oceakovului și a teritoriului dintre Bug și Nistru.

[3] Convenția ruso-turcă de la Alinali Kavak confirma, prin articolul VII, privilegiile Moldovei și Țării Românești, acordate prin hatișeriful din 1774.

neînfățișînd decît interesele unei stări, adică a boierilor, trebuie modificată într-astfel, ca să fie represintate în ea cele de căpetenie interese ale țării, adecă proprietatea, comerțul, slujbele făcute statului, capacitatea și agricultura.

4) Domnul ales din toate stările societății, după vechiul obicei. Aceasta iarăși nu este o inovație; istoria dovedește că fiește care român putea fi chemat la domnie. Petru Rareș în minutul alegerii sale era pescar. Constantin Cantemir era de abia sărdar; și unul și altul au fost mari și buni domni. Acest drit pentru întîiași dată s-a restrîns în clasa boerilor celor mari și pînă la rangul de vornic, de către vornicul Michail Sturdza, unul din redactorii Reglementului din 1832.

5) Lista civilă proporționată cu veniturile și mijloacele țării [...]

6) Responsabilitatea miniștrilor și a tutulor funcționarilor în funcțiile ce ocupă [...] Miniștrii trebuie să fie răspunzători înaintea obștești Adunări, potrivit vechiului obicei.

7) Libertatea tiparului. Tiparul în orice timp a fost liber în Moldova; și pînă acum în nici o legislație veche sau nouă nu se află vreo lege care să-l oprească sau să-l mărginească măcar. Dimpotrivă, la întrebarea făcută de presidentul plenipotent la 1830, în timpul ocupației rosienești, ce legi sînt în Moldova pentru tipar, este declarația Divanului împlinitor, adică a autorității celei mai înalte a guvernului, că în țeara Moldovei, tiparul n-a avut nici odată altă censură decît religia și moralul public.

8) Răsplătirile naționale date de către nație prin Adunarea Obștească, iar nu prin domn [...]

9) Representanții țării în tot timpul mandatului lor să nu primească funcții, cinstiri sau răsplătiri de la guvern [...]

10) Publicitatea seanțelor Adunării obștești și a tribunalurilor [...]

11) Dritul inițiativ și de petiție pentru Adunare [...]

12) Representantul țării la Constantinopole ales de către Adunare dintre români [...]

13) Închezășluirea libertății individuale și a domițiliului [...]

14) Instrucție egală și gratuită pentru toți românii [...] Fiește care oraș, tîrg și sat trebue să aibă școala sa, ca fiește care român să poată primi instrucția la care îl cheamă facultățile sale.

15) Întemeierea unei garde urbane și rurale. Această gardă întîi puterea țării, deși în urmă degenerată, a existat pînă la introducerea Reglementului; spre a împuțina numărul slujitorilor, care sînt un isvor de abusuri și de împilări pentru locuitorii săteni, și mai ales spre a avé o garanție temeinică pentru averile materiale și morale, și pentru păzirea țării și a fericirii publice, gardia este neapărată.

16) Întemeierea juriului pentru pricini politice, criminale și de tipar [...]

17) Desființarea pedepsei de moarte și a bătăilor trupești [...]

18) Întemeierea unui ordin de advocați spre libera apărare atît în cele civile, cît și în cele criminale [...]

19) Întemeierea Ministerului Public [...]

20) Reforma tribunalelor și inamovibilitatea judecătorilor [...]

21) Neamestecarea domnitorului în ramul judecătoresc, și aducerea în împlinire a sentențielor fără întărirea sa [...]

22) Desființarea a orice tribunaluri și comisii excepționale [...]

23) Libertatea culturilor [cultelor]. Moldova a avut pururea de față de a cunoaște libera întrebuințare a tutulor culturilor. Religiile prigonite în alte țări au găsit pururea în țeara noastră un asil sigur; și pămîntul românesc este singurul, carele nu s-a udat cu sînge vărsat în răsboaie religioase.

24) Ridicarea morală și socială a clerului ortodox [...]

25) Organisarea clerului catolic pentru românii de această religie [...]

26) Drepturi politice pentru orice compatrioți de orice credință creștină [...]

27) Emancipația graduală [progresivă] a israeliților moldoveni [...]

28) Înturnarea către stat a averilor mănăstirilor închinate în locuri străine [...]

29) Dritul fiecărui ținut, oraș și comună de a-și controla administrațiile prin sfaturile ținutale, municipale și comunale [...]

30) Desființarea a orice dări asupra exportației productelor naționale [...]

31) Reforma codicelor civilă, comerțială și criminală, și a procedurii lor [...]

32) Întemeierea legilor de poliție și a așezămintelor penitențiare potrivite cu veacul [...]

33) O lege energică pentru secarea corupției răspîndită în țeară de către guvernul de astăzi [...]

34) Înlesnirile comerțului și libertății muncii prin: **1.** Promulgarea legilor de credit spre a asigura plătirea datoriilor fără excepție de persoane. **2.** Întemeierea unei bănci naționale și de escontă, și a caselor de păstrare. **3.** Așezarea de școli profesionale. **4.** Deschiderea canalurilor și drumurilor de comunicație. **5.** Regularea tarifurilor, și **6.** Mai ales desființarea a orice beilicuri, cărături și havalele, precum la drumuri publice etc. Toată munca publică trebuie a fi făcută cu bani [...]

În privirea acestor mîntuitoare instituții, propuse de partida națională, nu în folosul său în parte, ci în folosul nației întregi, intitulații aristocrați, de la sine și cu bucurie se leapădă de privileghiurile ce le au, sau prin moștenire, sau prin legile înființate [...]

Locatarul de la 24 A, ABBEY ROAD, ST. JOHN'S WOOD, LONDON

D. BRĂTIANU alias Mr. BROWN

TREVOR HOPE

Născut la Nottingham (Anglia), în 1943, istoricul britanic Trevor Hope de la Institute of Historical Research, din cadrul Universității din Londra, și-a făcut studiile la cea mai veche universitate din Scoția, St. Andrews, plecînd apoi la Universitatea Columbia din New York pentru a se specializa în istoria Europei de Sud-Est. În ultimul deceniu a frecventat cursurile și colocviile științifice de vară de la Sinaia și a efectuat cîteva vizite de studii în țara noastră. În prezent lucrează la teza sa de doctorat pe care o va susține la Institutul de istorie „N. Iorga", avînd ca temă Politica engleză la Dunărea de Jos și în Peninsula Balcanică la sfîrșitul secolului XVIII.

După lectura articolelor Moțiunea lui Gladstone în Camera Comunelor **și** România își aparține de drept și de fapt, **am primit din partea istoricului Trevor Hope, cîteva completări cu date necunoscute privind activitatea desfășurată de Dumitru Brătianu în capitala britanică, pentru a determina, în cercurile politice engleze, un curent de opinie favorabil Unirii și independenței Principatelor române.**

Misiunea lui Dumitru Brătianu în Marea Britanie, între 1848 și 1858[1], a constituit un moment important în dezvoltarea relațiilor româno-engleze.

Implicarea Marii Britanii în războiul Crimeii (1853-1856) a avut la origine și refuzul Rusiei țariste de a părăsi Principatele dunărene, pe care le ocupase la începutul conflictului, ceea ce a stîrnit o vie preocupare în opinia publică engleză. Brătianu și-a asumat sarcina de a profita de acest interes în creștere, încercînd să-l îndrepte, îndeosebi, asupra problemelor specifice românilor.

Despre activitatea lui Brătianu din această perioadă s-a scris relativ puțin în Anglia. Eforturile sale de a cultiva, prin intermediul presei britanice, opinia publică favorabilă Principatelor române au avut drept rezultat o importantă creștere a interesului pentru poporul român.

Ziare ca **The Morning Post, The Examiner** și alte organe de presă s-au manifestat consecvent în favoarea unirii Moldovei cu Țara Românească.

Dumitru Brătianu a avut primul ideea de a organiza adunări publice în sprijinul românilor. Într-o scrisoare expediată din Anglia, la 10 octombrie 1856, C.A. Rosetti relata cu entuziasm despre întrunirile care avuseseră loc la Manchester, Liverpool și Londra, precum și despre formarea unei societăți româno-britanice. Întrunirea de la Brighton, din 1857, este considerată momentul de vîrf al activității lui Brătianu în

[1] **Magazin istoric**, nr. 4/1974 și 1/1978.

Marea Britanie. Mai presus de orice, a cultivat prietenia și convingerile celor mai importanți oameni politici britanici ai zilei între care liderul Partidului Liberal, William Ewart Gladstone, al cărui memorabil apel pentru unirea Principatelor a fost considerabil influențat de Brătianu. Lorzii Brougham, Lyndhurst, Dudley Stuart precum și parlamentari ca John Roebuck, Arthur Otway, John Schofield, pentru a numi doar pe cîțiva dintre ei, au acordat sprijinul lor entuziastului patriot român.

Fără a fi bun cunoscător al limbii engleze, Dumitru Brătianu — prin personalitatea lui luminoasă, cultura remarcabilă și firea-i sociabilă — a făcut ca sfera sa de relații să nu se limiteze numai la ziariști și oameni politici.

În perioada anilor 1856-1858, s-a împrietenit cu chirurgul londonez, doctor John Barker Mawr, membru al Colegiului regal al chirurgilor și medicilor, care lucra la Spitalul „St. Mary" din Paddington. Relațiile cu doctorul Mawr și cu soția sa, Emma Bennett Mawr, au avut drept consecință plecarea acestora la București, în anul 1858. Chirurgul a lucrat la Spitalul Brâncovenesc și la Azilul Domnița Bălașa, iar, în 1877-78, cu ajutorul unei subvenții venite din Anglia, a organizat o secție de 30 paturi pentru îngrijirea răniților din războiul de independență. Ulterior, dr. Mawr și-a continuat activitatea în țara noastră, publicînd și lucrarea **Arta de a îngriji copiii mici** și rămînînd în România pînă la sfîrșitul vieții, în 1892.

Interesant este faptul că D. Brătianu a folosit, și în scopuri politice, adresa londoneză a familiei Mawr, în 1856-1858, sau chiar probabil că, în ultima parte a misiunii sale în Marea Britanie, a și locuit împreună cu ei. Perioada era deosebit de critică: dacă ne gîndim că războiul Crimeii se apropia de sfîrșit, aveau loc negocieri în vederea încheierii Tratatului de pace de la Paris din 1856, care a prevăzut, printre altele, întrunirea la București a unei comisii speciale europene de informare, cu misiunea de a cerceta starea internă a Țărilor române și a face propuneri cu privire la organizarea lor. În Parlamentul britanic urma să aibă loc o dezbatere privind situația unirii Principatelor române. Era nevoie de o discreție desăvîrșită din partea lui D. Brătianu și a prietenilor săi, a căror activitate nu trebuia să apară ca influențînd politica guvernului englez. În asemenea circumstanțe, Brătianu îi scria lui I. Filipescu, la 3 iulie 1856, cerîndu-i să expedieze pe viitor corespondența pe numele „Mr. Brown", comunicîndu-i adresa din „24 a, Abbey Road, St. John's Wood". Era adresa la care se mutase dr. Mawr în 1858, iar casa lui devenise centrul campaniei propagandistice române din Anglia.

Mult timp după aceea, românii au putut să-și dea seama că în Marea Britanie existau oameni de bună credință și de mare prestigiu în viața publică și politică, care erau receptivi la aspirațiile naționale și sociale din cele două Principate dunărene, în favoarea cărora s-a creat un puternic curent de opinie publică.

Traducere de
Nadia PANDREA-CUTCUTACHE

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

(Urmare din p. 5)

În vederea intrării în război, România a continuat să-și pregătească armata, a angajat cheltuieli în valoare de 38,5 milioane lei, reprezentînd cca. 44% din buget[1]. Deosebit de important a fost efortul națiunii în ansamblul ei, el concretizîndu-se în rechiziții de bunuri însumînd 11 milioane lei, în afara numeroaselor contribuții oferite pentru întreținerea materială a armatei, achiziționare de armament și altele. Important este faptul că acest efort a cuprins întreaga națiune, inclusiv românii aflați în teritoriile de sub ocupație străină. Ca în toate momentele de răscruce din istoria patriei, țărănimea s-a afirmat ca purtătoarea năzuințelor de neatîrnare, a dat dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, ducînd pe umerii săi principalele poveri ale războiului. Aflată la începuturile organizării sale, clasa noastră muncitoare s-a situat în primele rînduri ale luptei pentru independență, afirmîndu-se ca purtătoarea hotărîtă a idealurilor de libertate și progres ale poporului român.

Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, intelectualitatea românească s-a dedicat cu trup și suflet cauzei independenței, atît prin înrolarea voluntară a mii de învățători, profesori, medici și alți intelectuali în rîndurile armatei, cît și prin creația literar-artistică inspirată și dedicată acestui mare și permanent ideal.

Creînd un entuziasm național, războiul pentru deplina independență a avut un puternic ecou în rîndurile maselor populare din provinciile românești aflate încă sub dominația străină. Participarea a numeroși voluntari din aceste teritorii, înrolați sub drapelul românesc, a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuințe ale întregului nostru popor.

Cucerirea independenței absolute a constituit un eveniment de mare importanță în evoluția societății românești. Ea a redat României moderne Dobrogea, străvechi teritoriu răpit de Poartă în 1417, a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului economic și social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare. Înlăturînd suzeranitatea otomană și „protectoratul" celor șapte puteri europene, România și-a dobîndit egalitatea juridică cu toate statele suverane. Nici o putere nu mai avea dreptul de a interveni în afacerile ei interne și nici de a-i impune sau controla relațiile externe.

---

[1] General-colonel Ioan Coman, **Comandamentul Armatei române în războiul de independență din 1877-1878,** în **Anale de istorie,** anul XXIII, nr. 1, 1977, pp. 42-43; vezi și C. Olteanu și I. Ceaușescu, **Războiul de independență (1877-1878),** în **Independența României,** Editura Academiei R.S.R., București, 1977, pp. 158-161.

Un scriitor patriot, sfetnic al lui Vodă Cuza

D. BOLINTINEANU

PAUL CORNEA

Deşi figură de primplan a paşoptismului, Dimitrie Bolintineanu rămîne pentru marele public din zilele noastre un personaj enigmatic. Eforturile de a risipi umbrele ce-l înconjură s-au înmulţit în anii din urmă — ne referim, îndeosebi, la monografia deosebit de bogată în informaţii cu caracter inedit a lui T. Vârgolici (Dimitrie Bolintineanu şi epoca sa, **Bucureşti, 1971) — dar fără un rezultat decisiv: despre scriitor continuă să circule o imagine simplificată, care-i anulează veritabila individualitate şi-i restrînge enorm sfera manifestărilor. Cîţi ştiu oare că faimoasele legende istorice:** Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Muma lui Ştefan cel Mare **ş.a., constituie doar o fărîmă a unei opere extrem de întinse, totalizînd circa 50 volume în toate genurile? Sau că Bolintineanu a fost unul dintre primii mari gazetari ai epocii sale atît de furtunoasă, că s-a numărat printre consilierii intimi şi influenţi ai domnitorului Al. I. Cuza, că a jucat un rol de prim ordin în înfăptuirea Unirii depline din 1862, că a ocupat în două rînduri un jilţ ministerial, distingîndu-se prin calităţi de organizator destoinic şi conducător de o inflexibilă principialitate?**

O viaţă de hărţuieli şi privaţiuni

Biografia lui Bolintineanu configurează un destin nenorocos, cu prea puţine clipe senine. Născut la 1825 (şi nu la 1819, cum s-a crezut multă vreme) într-o casă săracă, orfan de timpuriu, el cunoaşte de mic dificultăţi materiale şi morale, care de obicei cruţă copilăria. Poate de aici, din această stare de frustraţie iniţială, de irevocabil gol lăuntric, nevoia atît de puternic resimţită în anii maturităţii de a-şi face o situaţie stabilă, de a trăi fără grija zilei de mîine, de a avea în preajmă pe cineva care să-l vegheze cu căldură şi tandreţe.

După cîţiva ani de învăţătură la „Sf. Sava" şi un debut promiţător, la 1842, sub aripa protectoare a lui I. Heliade-Rădulescu **(O fată tînără pe patul morţii),** care-l impune atenţiei generale, capătă o bursă a Societăţii literare, mijlocită de doi dintre fraţii Goleşti, ca să-şi completeze studiile la Paris. Cei doi binefăcători au tactul să-şi ascundă identitatea pentru ca tînărul, devenit între timp funcţionar la Secretariatul statului, să nu se simtă jenat. Plecat în vara anului 1846, Bolintineanu va rămîne în marea metropolă pînă la izbucnirea revoluţiei din februarie 1848. Răstimpul e prea scurt ca să permită luarea unei diplome; se soldează, în schimb, cu un volum de versuri (apărut la Bucureşti în 1847).

Pentru un intelectual fără avere şi fără relaţii, devotat fără precupeţire idealului făuririi unei patrii a tuturor românilor, întemeiată pe independenţă, dreptate socială şi o largă democraţie, revoluţia de la 1848 trebuia să fie şi a şi fost o experienţă crucială. Bolintineanu se angajează din prima clipă de partea celor mai înaintate forţe ale mişcării. Însărcinat — după cît se pare, de N. Bălcescu — să conducă, împreună cu Al. Zane, prieten de zile bune şi zile rele, gazeta **Poporul suveran,** principalul organ de presă al revoluţiei din Muntenia, poetul se distinge prin rectitudinea conduitei şi zelul cu care apără principiile înscrise în **Proclamaţia de la Islaz.**

Dispunînd de o libertate de manevră mai mare decît a guvernului provizoriu (silit să acţioneze prudent spre a evita complicaţii de ordin diplomatic şi a zădărnici orice pretext de imixtiune străină), **Poporul suveran** ridică şi unele probleme trecute sub tăcere în declaraţiile oficiale: astfel, gazeta susţine energic Unirea („Să lipsească acele barieri ce parcă s-au pus înadins ca să oprească frate pe frate a se îmbrăţişa") şi pledează pentru înarmarea poporului.

Pe de altă parte, redactorii nu ezită să formuleze critici de oricîte ori li se pare că cei ce cîrmuiesc dau semne de slăbiciune, alunecînd pe panta tergiversărilor ori a compromisurilor. Astfel, după eşecul încercării contra-revoluţionare din 18 iunie a capilor armatei, Odobescu şi Solomon, Bolintineanu denunţă lipsa de fermitate a guvernului (care întîrzia să-i sancţioneze pe cei doi trădători): „N-are el [guvernul — **n.a.**] curajul conştiinţei sale pe care ne place a o crede încă senină şi necompromisă? Guvernul ales de popor are simpatia poporului care îi promite credinţă,

dragoste și sprijinire pe cît va fi demn de credință, de dragoste și de sprijinire din partea poporului?" (nr. 2/25 iunie).

Poporul suveran luptă consecvent pentru adîncirea procesului de democratizare, reclamînd măsuri urgente în favoarea țăranilor, lărgirea sistemului electoral, vigilență în numirea funcționarilor publici (să fie recrutați numai dintre oamenii de „opinie morală", devotați trup și suflet revoluției). Pe măsură ce sporește primejdia unei intervenții din afară, gazeta adoptă o linie mai intransigentă, în acord cu vederile lui Bălcescu, veritabilul in-

spirator al publicației (care, de altfel, va figura pe frontispiciu, timp de 4 numere, ca redactor responsabil). Guvernanții sînt avertizați: „Să nu uităm că prin dese concesii și unii și alții ne-ar lua drept oameni nehotărîți și vrăjmașii din întru ar găsi ocazie să explice lucrurile în multe moduri urîcioase" (nr. 13/28 iulie). Spiritele sînt pregătite în vederea unei lupte pe viață și pe moarte pentru apărarea cuceririlor revoluției. Și, în acest sens, nimic mai semnificativ decît poezia **Trei panduri,** datorată lui Bolintineanu (dar neiscălită și, de aceea, neînregistrată între scrierile sale), care apare în ultimul număr al **Poporului suveran.** Versurile simple, dar mobilizatoare și de intensă reverberație afectivă, conțin un îndemn vibrant la bărbăție și curaj civic, rezumat în distihul, atît de caracteristic poetului: „Cel ce rabdă jugul unui crud stăpîn / Unu ca acela nu este român".

Din nenorocire, intervenția otomană, pe care revoluționarii speraseră s-o împiedice pînă în ultimul moment, pune capăt revoluției din Țara Românească, după un ultim act de rezistență eroică al pompierilor din Dealul Spirii. Pe Bolintineanu, ca și pe ceilalți fruntași, îi așteaptă ani lungi de pribegie. O scurtă peregrinare prin Transilvania, o vizită la Constantinopol, apoi Parisul: exilul începe precipitat, ca și cum ar trebui să se termine în cîteva luni. Amară dezilu-zie! Îndepărtarea de țară, cu tot cortegiul ei de suferințe, avea să dureze opt ani neasemuit de lungi.

Viața pe care o duce în capitala Franței e mai mult decît modestă. Cu toate astea, Bolintineanu își păstrează umorul, rezervîndu-și compasiunea pentru compatrioți ca Bălcescu ori I. Voinescu II, care sînt într-o situație mai rea decît a sa; el, cel puțin, e sănătos și compune versuri, care nu-i stîmpără foamea, dar îi menține moralul. Proiectează înființarea unei gazete la Paris, la Pesta ori în Bucovina, ca să dea — cum o declară — „un impuls puternic" susținerii cauzei românești. Ar vrea, de asemenea, să publice o istorie a evenimentelor de la 1848. Uneori îl covîrșește amărăciunea căci din toate aceste planuri nu se alege nimic, iar perspectivele sînt sumbre: „O să îmbătrînesc pe la ușile unora și altora, fără poziție, nici socială, nici demnitate de om independent — toate acestea pentru patria care nici nu mai știe, nici vremi bune nu aștept de la ea. Te încredințez — spunea într-o scrisoare adresată lui I. Ghica în 1851 — că sînt minute în care aș fi vrut să fi fost altfel crescut, ca să pot face fără să roșesc de mine ceea ce fac toți oamenii ceilalți, aceia ce mă numesc pe unul ca mine vagabond".

În toamna anului 1851, pierzînd orice nădejde de a-și face un rost în Franța, Bolintineanu se stabilește în Turcia[1]. Va trăi aici găzduit de I. Ghica și Al. Zane, mutîndu-se, în funcție de slujbele prietenilor, de la Constantinopol la Brussa, de la Brussa în Samos și înapoi pe malurile Bosforului. Anii se scurg leneși, alternînd iluzii cu momente de descumpănire și zbucium, pe care le agravează o nostalgie din ce în ce mai adîncă după patria îndepărtată și inaccesibilă. Deși nu muncește sistematic, Bolintineanu produce mult: o neobișnuită facilitate a condeiului îl situează printre cei mai prolifici autori ai vremii. O variație binevenită în monotonia vieții de proscris i-o aduc călătoriile întreprinse, cu bani împrumutați, prin țările Orientului și Macedonia, de unde se trăgea tatăl său.

În 1857, cînd frontierele patriei se deschid, în fine, pentru foștii revoluționari, Bolintineanu se întoarce în Țara Românească, dar ocolind prin Moldova, unde avea prieteni apropiați și unde îi apăruseră în timpul exilului trei volume. E primit aici cu deosebită simpatie, face cunoștința viitorului domnitor, Al. I. Cuza, și are bucuria să asiste la ședința Divanului ad-hoc, din 7/19 octombrie 1857, în care se votează o moțiune în favoarea Unirii[2].

Revenit în București, desfășoară o febrilă activitate literară și înființează gazeta **Dîmbovița** (apărută la 11 octombrie 1858), cu obiectivul mărturisit de „a sprijini națiа și ideile progresiste potrivit cu trebuințele țării". Aici va susține cu pasiune cauza Unirii, iar după înfăptuirea acesteia va milita pentru consolidarea și deplina instituționalizare a actului de la 24 ianuarie 1859, legat în concepția sa de însăși domnia primului ales al românilor, Al.I. Cuza. Bucurîndu-se de stima și încrederea domnitorului, va primi o serie de însărcinări importante: e efor al spitalelor civile, comisar în Comisia dunăreană, de două ori ministru, prima dată la Externe, a doua oară la Culte și Învățămînt.

Demisionat din guvernul Kogălniceanu, în 1864, Bolintineanu se retrage după un scurt intermezzo la Consiliul de Stat,

---

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 1/1978; 4,5,6/1975.

spre a se consacra în întregime scrisului. Spera oare să-și cîștige pîinea cu ajutorul condeiului? Era o speranță deșartă dar, ce-i drept, poetul n-avea alternativă, fiind lipsit de orice alt mijloc de subzistență. Munca sa e amarnică, materializîndu-se într-o producție literară de o abundență fără precedent la noi (30 volume în 5 ani, de la 1865 la 1870!). Dar în pofida acestor eforturi supraomenești, care îl duc la epuizare, se înglodează în datorii și se înfundă pe zi ce trece în mizerie. În plus, cade grav bolnav, iar starea fizică i se înrăutățește într-un ritm galopant.

Mărturiile asupra ultimilor săi ani nu pot fi citite fără cutremurare. Un tînăr vizitator transilvănean notează în 1868: „Omul era foarte neliniștit; toată ființa sa semăna a ruină [...] Se părea consumat de un foc neadormit, care nu-i lăsa pace și liniște nici măcar pe un moment". Un discipol și un admirator, poetul Gr. H. Grandea relatează, la rîndu-i: „L-am văzut stins, veștejit, abătut, tremurînd și abia ținîndu-se pe-o canapea".

Către sfîrșitul anului 1870, Bolintineanu își pierde controlul rațiunii. Stăruințele lui Cezar Bolliac de a face Parlamentul să-i voteze o recompensă națională eșuează. Zane, care-l găzduiește cu dragoste frățească, se vede silit să-i pună la loterie biblioteca spre a face rost de banii necesari îngrijirii. Poetul se stinge la 20 august 1872, în vîrstă de numai 47 ani, în mijlocul unei indiferențe care contrastează dramatic cu reputația sa literară. Trupul neînsuflețit, depus întîi la biserica Sf. Gheorghe Nou, e transportat a doua zi la Bolintin, spre a fi înhumat; convoiul e urmat pînă la bariera Cotroceni — după cum ne încunoștiințează un contemporan — „numai de șase juni din care parte abia-l cunoscuse". **Trompeta Carpaților** scria a doua zi, cu indignare: „Nici un ministru, nici chiar al Cultelor, nimeni din partea guvernului, nimeni din partea municipalității, n-a venit să facă nici o onoare ilustrului repauzat, marelui autor și fost ministru al Cultelor, Dimitrie Bolintineanu".

Poet și prozator

Bolintineanu ilustrează, pînă la un punct, imaginea poetului, așa cum și-a închipuit-o veacul romantic: un visător puțin adaptat ciocnirilor vieții, învestindu-și puterile sufletului în preocupări ideale, lipsit de instinctul proprietății, ca și de ambiția croirii unui drum spre fotoliile de orchestră. Chiar și portretul pe care i l-a schițat, într-un instantaneu rapid dar autentic, B. Iscovescu, ne izbește prin ochii mari și melancolici, printr-o expresie de carbonarism candid și sentimental. Și totuși, dincolo de tributul plătit modei, poetul a fost mai de grabă un cîntăreț al naturilor virile decît al celor contemplative și elegiace. El a repercutat în versuri lunecătoare, melodioase, cu măsura bine bătută, uneori obositoare prin uniformitate, patriotismul intransigent și curat ca lacrima al unei generații care suferea de suferințele țării și se bucura de bucuriile ei. Sub aspectul cel mai general, opera lui Bolintineanu e un fel de „cîntare a României", care magnifică trecutul, dezbate erorile prezentului pe un ton critic amar, dar anticipează izbînzile viitorului, fiindcă scriitorul, în pofida tuturor pricinilor de descurajare, crede fierbinte în destinul poporului său.

Principalul domeniu de activitate îl constituie, desigur, poezia, reprezentată prin cel puțin 19 volume, fără a mai vorbi de numeroase versuri risipite prin periodice. Potrivit clasificării tematice propusă de scriitorul însuși, la 1865, cînd a publicat o selecție în două volume a versurilor compuse pînă atunci; principalele cicluri ar fi: **Legendele istorice** care evocă în imagini prototipice, de o gravă solemnitate, momente hotărîtoare ale luptei pentru libertatea națională, cînd soluția nu poate fi decît „ori-ori" (libertate sau moarte!); **Florile Bosforului** aduc în literatura noastră peisajul oriental, de grații somnolente și sonorități îngînate; **Basmele** conțin balade în registrul tenebros sau fantastic, uneori cu sugestii folclorice; **Macedonele** transportă aventura eternă a iubirii într-un decor pastoral; în fine **Reveriile** combină elegii, meditații și ocazionale, oferind încă mai puțină unitate programatică decît celelalte cicluri. În afara compartimentărilor existente în culegerea din 1865, se cuvin încă menționate numeroasele satire la adresa moravurilor politice contemporane (**Nemesis, Eumenidele, Menadele**), cîteva poeme ample, între care **Conrad** (1867), socotit de mulți critici drept capodopera scriitorului (în eroul poemului, Bolintineanu a voit să întruchipeze, după propria-i mărturie, pe N. Bălcescu) și epopeea **Traianida.**

Ca prozator, Bolintineanu e cunoscut îndeosebi prin romanele **Manoil** (1855) și **Elena** (1862) — printre primele mostre mai reușite ale genului la noi. Acestora li se adaugă un al treilea — **Doritorii nebuni** (1864), din păcate neîncheiat. De un interes încă actual sînt și memorialele călătoriilor prin Bulgaria, Macedonia, Asia Mică, Egipt, Palestina.

Puțin cunoscută, deși foarte prolifică, este creația lui Bolintineanu, pe tărîmul dramaturgiei: 11 piese istorice, cele mai multe în versuri, între care o trilogie asupra lui Mihai Viteazul. Istoriografia l-a preocupat, de altfel, intens pe scriitor. Scrierile sale pe acest tărîm sînt de două tipuri: unele au caracter compilativ și scop de popularizare (biografii despre Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul), altele se referă la evenimentele contemporane, punînd la contribuție, îndeosebi, amintirile și arhiva personală a autorului. Acestei ultime categorii îi aparțin lucrările **Domnii regulamentari și istoria celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi** (1869) și **Viața lui Cuza** (1869) — reconstituire de mare valoare documentară și încercare de a judeca echitabil pe domnitorul ce-i fusese atît de apropiat.

Într-o categorie specială se încadrează două lucrări de propagandă în limba franceză, scrise în timpul exilului: **Les Principautés Roumaines** (1854) și **L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques** (1856). Cea dintîi e o monografie cuprinzătoare despre istoria, geografia, economia și cultura Principatelor, urmărind, în ultimă instanță, să legitimeze țelurile revoluției de la 1848. Cea de-a doua pledează cu ardoare necesitatea

Unirii, din punctul de vedere al echilibrului european. Ea cuprinde și o interesantă galerie de portrete ale oamenilor politici români, demonstrînd că integritatea și capacitățile se află în tabăra revoluționarilor și nu în aceea a boierimii regulamentare.

Cu puțin înainte de a ieși din cursă, măcinat de boală, paralel cu un compact volum de versuri (**Poezii din tinerețe nepublicate încă** — 1869), Bolintineanu dă la iveală trei broșuri, reprezentînd în fapt, mesajul de adio al unui scriitor-cetățean, pentru care sensul existenței fusese să-și servească poporul.

În spiritul lui Bălcescu

Exemplul lui Bolintineanu infirmă teoria simplistă că un poet romantic trebuie neapărat să fie un visător pierdut într-o lume de fantasme, pe care existența cotidiană îl înspăimîntă și-l pune în perplexitate. În totală contradicție cu acest clișeu uzat, anii de după întoarcerea din exil ni-l înfățișează pe autorul **Legendelor istorice** în postura de om politic clarvăzător, energic și eficace. Deși își păstrează independența, neaparținînd nici unei facțiuni, el reprezintă ideologicește gruparea pașoptiștilor radicali, care continuă în noile condiții lupta începută la 1848 de N. Bălcescu. Două puncte principale caracterizează această orientare: în primul rînd — susținerea necondiționată a lui Al. I. Cuza, întrucît domnitorul, recunoscut de marile puteri, constituia personificarea și sursa de legitimitate a Unirii; în al doilea rînd — înfăptuirea reformelor democratice înscrise în **Proclamația de la Islaz.**

Pentru a promova aceste principii, în coloanele **Dîmboviței** și ale altor gazete, Bolintineanu a desfășurat, îndeosebi între anii 1859-1862, o campanie intensă, care reprezintă un moment memorabil al jurnalisticii noastre din sec. XIX, din păcate prea puțin cunoscut. Iată-l, de pildă, pledînd într-un articol apărut în **Reforma** în iunie 1863 în favoarea votului universal: „Una din cestiunile ce se leagă mai mult cu cestiunea îmbunătățirii soartei țăranilor este neapărat cestiunea lărgirii votului electoral. Una nu poate să fie fără cealaltă [...] Noi nu cerem întinderea votului alegător nici din punctul de vedere al intereselor guvernului, dar nici din punctul de vedere al intereselor unei clase. O cerem pentru națiunea întreagă. Cerem întinderea acestui vot în favoarea națiunii ca un drept al ei din vechime".

În altă parte, reluînd argumentarea lui Bălcescu din **Reforma socială la români** și **Starea socială a muncitorilor plugari,** potrivit căreia boierii i-au spoliat pe țărani de pămînt în decursul veacurilor, stăruie pentru scoaterea chestiunii rurale din „lîncezeală". Tergiversarea îi pare o „mare rătăcire, dacă nu o trădare". „A îmbunătăți starea țăranilor este a îmbunătăți starea țării, atît în privința prosperității din întru cît și în privința întăririi naționalității și libertăților ei [...] Cum se va asigura întemeierea naționalității române cînd cinci milioane de suflete nu vor avea ce să păstreze și să apere? Asigurarea unei societăți cată să fie așezată pe datorii și drepturi egale. Cum va putea să fie o constituțiune într-o țară de clăcași? Cum va exista egalitatea acolo unde oamenii nu sînt egali?" (**Buciumul**, din 25 mai 1861).

Înfăptuirea reformelor democratice era însă blocată de atitudinea reacționară a Camerei. Majoritatea acesteia, potrivnică unor transformări de structură, se folosea de manevre dilatorii și voturi de neîncredere în guvernele ce voiau să iasă din imobilism, împiedicînd astfel orice progres. În această situație, de paralizare a puterii executive, Bolintineanu încearcă să-l determine pe Cuza să acționeze cu fermitate, bizuindu-se pe sprijinul națiunii și nu pe eventualitatea improbabilă a unei schimbări de atitudine în rîndurile opoziției. În mai multe rînduri, poetul îl îndeamnă pe domnitor să taie nodul gordian: să-și formeze un cabinet din oameni devotați principiilor de la 1848, „sacrificîndu-se toate adunările care vor încerca să-l dărîme".

Această formulare, pe care o găsim într-o scrisoare confidențială către Al. I. Cuza, din 29 octombrie 1861, arată limpede că Bolintineanu întrevedea necesitatea unei soluții impuse, care să reechilibreze raporturile dintre puterea executivă și puterea legislativă, cu trei ani înainte de 2 mai 1864[1]. Ca atare, nu e deloc surprinzător că el figurează printre autorii morali (sau, în orice caz, printre puținii inițiați) ai loviturii de stat, programate la 30 noiembrie 1863, dar amînată în ultima clipă și înfăptuită la 12 mai 1864. Proba a adus-o academicianul C.C. Giurescu, în remarcabila sa monografie despre domnia lui Al. I. Cuza, semnalînd într-un dosar de proiecte și ordonanțe necesare trecerii la acțiune, păstrat în arhiva domnitorului, două concepte autografe ale lui Bolintineanu

O contribuție de mare însemnătate la consolidarea Unirii a adus-o scriitorul pe plan diplomatic. Trimis la Constantinopol, unde între 13 și 15 septembrie 1861 se întrunise o conferință internațională spre a dezbate problema unirii depline (Principatele erau pînă atunci unite prin persoana domnitorului, dar aveau guverne și parlamente separate)[2], Bolintineanu acordă un sprijin eficace lui C. Negri, reprezentantul oficial al țării, în delicatele tratative angajate. Tezele dușmănoase ale Austriei (care admitea Unirea numai pe durata domniei lui Cuza) și ale Turciei (care pregătise un firman prevăzînd numirea unui guvernator în Moldova și a două consilii provinciale!) sînt combătute cu îndrăzneală și hotărîre, în baza principiului autodeterminării. Cei doi reprezentanți români avertizează demn că poporul român nu va accepta un dictat: „noi nu putem a ne supune la nimic ce ne-ar fi impus". Pînă la urmă cauza românească triumfă, dar e semnificativ că într-o scrisoare trimisă lui Cuza **înainte** de încheierea tratativelor, Bolintineanu îl sfătuia pe domnitor ca, în caz de nevoie, să proclame Unirea peste capul puterilor, indiferent de acordul sau dezacordul lor. Cînd, peste cîteva luni, în atmosfera de satisfacție obștească pentru confirmarea marelui deziderat al

---

[1] Dată la care Cuza decretează dizolvarea Adunării Elective, potrivnică reformelor preconizate de domnitor — **n.r.**

[2] **Magazin istoric,** nr. 5/1973.

inimilor românești, se află că în casa unui boier din Iași se subscrie o petiție împotriva Unirii, indignarea poetului nu va cunoaște margini. El îi va înfiera pe „strigoii" trecutului într-un fulminant articol, publicat în **Reforma,** din 30 august 1862, p.138 din care reproducem, în casetă, largi extrase; nefiind semnat, textul nu i-a fost pînă acum atribuit; îl semnalăm ca atare pentru prima oară.

Devotamentul statornic al lui Bolintineanu, ca și poziția sa intransigentă, de continuator al celor mai înaintate tradiții pașoptiste, l-au făcut pe Cuza să-i încredințeze un portofoliu ministerial. Prima dată, el a funcționat doüă luni ca ministru de Externe în cabinetul condus de Șt. Golescu (12 mai-11 iulie 1861), a doua oară, nouă luni, în cabinetul lui M. Kogălniceanu (instalat la 12 octombrie 1863), care avea să realizeze marile reforme ale domniei lui Cuza. Activitatea intensă desfășurată de Bolintineanu în acest ultim guvern, atît în ce privește elaborarea actelor legislative fundamentale (secularizarea averilor mănăstirești, organizarea învățămîntului public, împroprietărirea țăranilor), cît și în adoptarea unor măsuri cu caracter specific, pe tărîmul culturii (deschiderea unei prime expoziții de pictură, înființarea unei școli de belle-arte etc.) ar merita să facă obiectul unei cercetări amănunțite.

Un fapt rămîne, oricum, misterios: de ce oare poetul a demisionat din Cabinetul Kogălniceanu (la 19 iulie 1864), înainte de încheierea mandatului său? C.C. Giurescu presupune că motivul ar fi fost dezacordul cu domnitorul în privința organizării Universității din București, poate și nemulțumirea cauzată de suspendările de gazete decise de Kogălniceanu, după actul de la 2 mai. Ipoteza noastră, sprijinită pe mărturiile consemnate în **Viața lui Cuza** și **Domnii regulamentari și istoria celor trei ani,** e că între Bolintineanu și domnitor se adîncise cu timpul o divergență, nu atît referitor la principii, cît la alegerea oamenilor chemați să le aplice: cel dintîi obișnuia să-și spună neted opiniile, cel din urmă nu era totdeauna dispus să le accepte, îndeosebi cînd nu coincideau cu ale sale. Indiferent cum ar sta lucrurile, este cert că plecarea lui Bolintineanu, colaborator de o desăvîrșită lealitate, a însemnat o pierdere grea pentru Cuza. Pe poet îl așteptau, la fel, mari dificultăți.

Renunțînd la cariera publică, el rămîne fidel crezului expus cu mîndrie, cîțiva ani mai devreme, într-unul din primele numere ale **Dîmboviței:** „Nu avem nici un angajament către nici o persoană, către nici o clică, nici ca soldat către șeful său, nici ca șef către soldații săi, nu avem nici un stăpîn altul decît nația, nici o altă dorință decît mărirea, libertatea și fericirea ei. Către nație, către aceste principii avem angajament și îl vom ține totdeauna cu fidelitate".

Știrile mai noi sosite de la Iași sînt că la T.B. boier mare, se subscrie o petițiune către Cameră și către domnitor în contra unirii țărilor. Dacă știrea este adevărată, cu toate că un act de această natură merită asprimea legilor și ura țării, noi sîntem de părere ca guvernul să numească o comisiune de medici spre a cerceta facultățile mintale ale suscriptorilor și a-i trimite la o casă de nebuni.

Orice act de această natură este o trădare națională.

Orice român ar subscrie un asemenea act este un trădător de patrie.

Iată unde ne duce o toleranță exagerată cu toți acești fii vitregi ai națiunii. I-am văzut odată ieșind înaintea inamicilor țării cu flori, cu capete plecate, ca să le arate calea la inima țării. Străinii ei înșiși au roșit pentru dînșii. Timpurile s-au schimbat, românii au zis: „Să aruncăm un văl peste trecut!". Trădările fură uitate și trădătorii iertați. Această faptă era nobilă, era mare; ea face laudă acestei epoci. Dar antecedentele acestea servă spre a încuraja noi trădări, din nefericire! Cine a trădat o dată țara lui, va trăda-o totdeauna! Sînt oameni pentru care Dumnezeu este un șef de poliție; patria — o mină de exploatat; onoarea — o nebunie. Acești oameni sînt ciocoii, scîrnave rămășițe ale unui trecut de corupțiune; ei parcă sînt meniți a trece din generațiune în generațiune, ca să parodieze monstruozitățile patriei![...]

Și în numele cui ei subscriu această petițiune? În numele Moldovei? Dar atunci ei insultă Moldova, crezînd-o degradată ca dînșii; insultă Camera și pe domnitor; numai prin ideea de a le supune o asemenea petițiune, insultă maiestatea națională, insultă țărîna străbunilor morți pentru naționalitate. Domnilor români din timpuri mai vechi care au luptat toată viața lor pentru unitatea națiunii acești oameni le-ar fi tăiat nasurile și capetele [...]

Doi, trei ambițioși, lipsiți de inteligență, de inimă și moralitate, au căutat negreșit să surprindă buna credință a oarecăror nemulțumiri naturale ce vin totdeauna la oameni după un act atît de mare [...]. Ei au știut că orice acțiune are reacțiunea ei, că unirea Principatelor o să supere pe mai mulți egoiști în interesele lor personale și voiesc a exploata aceste mizerabile susceptibilități. Au uitat însă că geniul națiunii române trăiește încă și ne zice neîncetat: „Nu se face o națiune mare fără sacrificii!".

Ce fel, domnilor, vă speriați de acele mici sacrificii care consistă în a se strămuta de ici colo? Dar cînd ar veni timpul să [vă] dați viața pentru scăparea patriei, ce veți face? Veți fugi în tabăra streinului, negreșit [...] Și toate acestea se fac luîndu-se în vedere binele patriei! Sărmană patrie!

Dar este peste putință ca aceste mizerabile idei să iasă din alte capete decît din capete bolnave! Această generațiune nu va avea nefericirea a fi citată în istorie ca cea mai degradată de la Dragoș și de la Negru! Acei ce au putut subscrie astfel de petițiune sînt o mînă de nebuni. Ceea ce le trebuie nu este un răspuns în ziare, ci o cămașă de fier; nu este ura și disprețul concetățenilor, ci un medic și căutare.

ROSTURILE UNUI PRINȚ STRĂIN

Alegerea unui prinț străin pe tronul României, în anul 1866, — după cum s-a arătat în articolele publicate de revista noastră pînă acum[1] — a fost un act politic necesar dictat de nevoia menținerii Unirii, grav amenințată de marile imperii vecine și pentru întărirea poziției independente a românilor pe plan internațional.

Încredințarea tronului României unui prinț străin — dintr-o familie domnitoare din Europa Occidentală — nu a fost o improvizație politică a anului 1866. Această cerință formulată cu claritate de Adunările ad-hoc din București și Iași în 1857, reîntărită de Cuza însuși în momentul alegerii sale ca domn, în 1859, și devenită inevitabilă la începutul anului 1866, a reprezentat o soluție politică de a cărei aplicare depindea menținerea și consolidarea Unirii înseși. Cuza a abdicat nu pentru că nu ar fi putut să preîntîmpine așa-zisul complot, ci pentru că, înflăcărat de o profundă dragoste față de țara sa, a apreciat că marile realizări din timpul celor șapte ani de domnie puteau fi compromise dacă nu se găsea un nou mijloc de apărare în calea intervențiilor străine. Și acest mijloc era, după cum apreciau cei mai lucizi oameni politici români, prezența pe tronul de la București a unui prinț dintr-o familie domnitoare occidentală, ceea ce era în spiritul epocii.

În 1857, cînd oamenii politici români au formulat cerința prințului străin, ei au precizat, că acesta nu trebuia să provină dintr-o familie încoronată a vreunei puteri vecine. **O astfel de precizare era esențială. Nu în mod întîmplător, la Conferința de la Paris din 1858, ca și la aceea din 1866, tocmai reprezentanții celor trei imperii vecine au susținut — în mod paradoxal, adică părînd favorabile intereselor românilor — alegerea unor domni autohtoni. Era un mod subtil de a promova persoane pe care să le poată manevra ulterior — ceea ce se întîmplase și în perioada anterioară Unirii — domnii respectivi fiind lipsiți de sprijinul acelor state care, prin forța lor, mai ales după războiul din Crimeea, dominau politica internațională. Experiența domniei lui Cuza, amenințată permanent de imperiile vecine, arătase cît de vital necesar era sprijinul Franței și Angliei pentru rezistența statului român unit în fața presiunilor externe. Cercurile politice românești căutau deci cu îndreptățit interes un prinț străin, înrudit cu familiile domnitoare din Franța, Anglia, sau, în ultimă eventualitate, din Prusia.**

În conștiința publică românească, soluția prințului străin a fost repede înțeleasă și receptată. Poporul care suferise timp de un secol și jumătate consecințele războaielor dintre marile imperii vecine, care văzuse că nici domnii „pămînteni" instaurați după revoluția condusă de Tudor Vladimirescu nu putuseră să preîntîmpine presiunile și amestecul marilor puteri împrejmuitoare, poporul care se ridicase la 1848 pe cale revoluționară să rezolve problemele sale sociale și naționale vitale — sfărîmarea cătușelor feudalismului, unitatea și independența — avea destulă experiență politică pentru a înțelege pe conducătorii lui atunci cînd aceștia au pus problema prințului străin. Rezistență față de această soluție au opus unele persoane interesate în ocuparea tronului sau instigate prin intrigi din afară. O asemenea manifestație, chipurile în favoarea domnului „pămîntean" a fost organizată la Iași, la 3 aprilie 1866. Guvernul francez a apreciat exact situația și ministrul de Externe a dat instrucțiuni ambasadorului francez de la Londra, La Tour d'Auvergne, în sensul de a lua în considerare faptul că „manifestația care a avut loc arată că adversarii Unirii sînt izolați și fără sprijin. Populația se pare că, de fapt, nu a luat deloc parte la această încăierare ce a fost reprimată de către un regiment moldovean, comandat de un colonel moldovean".

Locotenența domnească și guvernul provizoriu au dovedit un mare tact politic în peri-

[1] **Magazin istoric,** nr. 4, 6, 8/1975 și 6,7,8/1976.

oada februarie-mai 1866, reușind să păstreze liniștea în țară (pentru a evita o invazie străină), și să mențină bune legături cu guvernul francez, cel mai activ apărător al intereselor românești în acel moment.

Hotărîrea cu care oamenii politici români — făuritorii unirii din 1859 — au militat în 1866 pentru un prinț străin a fost, deci, determinată de cunoașterea și înțelegerea relațiilor internaționale dintre marile puteri, de necesitatea de a se folosi de interesele unora dintre acestea pentru apărarea Unirii și a tuturor cuceririlor realizate din 1859 pînă în 1866.

Omul care a înțeles cel mai bine însemnătatea problemei prințului străin pentru viitorul României a fost cel care cunoștea cel mai bine relațiile internaționale, în care era plasată țara în acel moment, respectiv însuși domnitorul Cuza.

Atît în documentele Conferinței de la Paris, care și-a desfășurat lucrările din 25 februarie/9 martie pînă la 23 mai/4 iunie 1866[1], cît mai ales în cele schimbate între ministrul de Externe francez, Drouyn de Lhuys și ambasadorii Franței din diferite capitale europene reiese că Franța susținea prezența prințului străin în România. La 20 aprilie, Drouyn dădea instrucțiuni ambasadorului său din capitala Turciei, Moustier, pornind de la „părerea noastră foarte fermă [...] pentru numirea unui prinț străin", că guvernul împăratului „este convins că urmează linia de conduită cea mai favorabilă nu numai Moldo-Valahiei ci și Turciei însăși, pronunțîndu-se pentru domnia unui prinț străin și în orice caz pentru menținerea Unirii celor două principate"[2].

La 27 aprilie 1866, Drouyn de Lhuys repeta și ambasadorului francez de la Londra, La Tour d'Auvergne, că „în convingerea noastră alegerea unui prinț străin pentru guvernarea Moldo-Valahiei este cel mai sigur mijloc nu numai de a satisface spiritele, ci și de a consolida națiunea, dîndu-i spre garanție o putere tare și respectată"[3].

Deoarece presiunea puterilor vecine cu România, ce se temeau de o influență prea mare a Franței în răsăritul Europei, crescuse, întîrzierea aducerii unui prinț străin punea în pericol însăși Unirea.

În timp ce la Paris, Conferința reprezentanților celor șapte puteri discuta în contradictoriu sugestii insistente de a se reveni asupra Unirii, Locotenența domnească a organizat plebiscitul pentru consacrarea populară a alegerii prințului Carol de Hohenzollern ca domn și noi alegeri pentru Adunarea electivă; lucrările acesteia s-au deschis la 28 aprilie 1866.

Documentele care urmează dau o imagine de sinteză asupra unuia dintre momentele de seamă ale istoriei României moderne. Ele sînt reproduse după lucrarea Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți, de Dimitrie A. Sturdza, București, 1912.

N. COPOIU

[1] Magazin istoric, nr. 11 și 12/1976.

[2] P. Henry, L'Abdication du prince Cuza et l'avenement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris, 1930, p. 329.

[3] Ibidem, p. 353.

Mesajul Locotenenței domnești adresat Adunării Constituante la 28 aprilie (10 mai) 1866

Domnilor deputați,

Sesiunea care se deschide astăzi are să fie una din cele mai însemnătoare în analele patriei noastre; misiunea ei este mare și glorioasă; ea are să însemne o eră nouă în analele României ; cestiunile cele mai vitale pentru existența noastră politică și națională vor fi supuse chibzuirei Domniilor-Voastre și de la Domniile Voastre atîrnă ca faptele ce va avea să înregistreze istoria să fie strălucite. Soluțiunea ce veți da lucrărilor, asupra cărora sînteți chemați a dezbate, va asigura în viitor o soartă stabilă și prosperă pentru țara noastră.

De șapte secoli românii au căutat să așeze un stat puternic, întemeiat pe instituțiuni solide și liberale; faptele lor în această privință au fost eroice și nici o istorie nu este mai bogată în fapte mari, în sacrificii și abnegațiuni, ca istoria noastră.

De cînd Radu Negru și Dragoș au aruncat temeliile a două principate, istoria acestor țări surori a fost semănată de un șir de lupte sîngeroase pentru libertate, pentru naționalitate și pentru existența neamului român, a cărui seminție a aruncat-o Traian, ca să dea roade strălucite sub Mircea cel Bătrîn, sub Mihai Viteazul, sub Ștefan cel Mare și sub Alexandru cel Bun și ca să se deștepte, puternic și setos de drepturile sale, la 1821, la 1848, la 1859 și la 1866.

Toți sîntem mîndri de istoria țării noastre. Puși între neamuri numeroase și cotropitoare, poziținea noastră geografică a făcut ținta noastră mai anevoie de atins decît a celorlalte națiuni. Românii, de la fundarea patriei noastre și pînă acum, au avut a se lupta cu multe obstacole, cu multe ambițiuni, cu multe aspirări de cotropiri; ei au avut a combate și intrigi, care semănau discordia între dînșii, și cercări cu mînă armată; ei au avut a înlătura și năvălirile barbarilor și lăcomia națiunilor puternice de prin prejur de a-i încorpora; din toate aceste lupte ei au ieșit triumfători; tari de credința și de voința lor, tari de originea și de bărbăția lor, trecînd prin toate vicisitudinile, ei au rămas latini, mai latini decît frații lor din Italia și din Spania.

În toate epocile, în toate fazele prin care au trecut ei, de la fundarea acestor țări și pînă acum, Unirea a fost aspirațiunea principală, ținta urmărită de dînșii ca o cestiune de viață politică și națională. Unirea a existat de fapt; o găsim strălucită și puternică în mai multe din fazele istoriei noastre, și luptele cele mai stăruitoare au fost pentru a o conserva sau pentru a o redobîndi, cînd ea a fost pierdută. Vicisitudinile politice, prin care au trecut românii, au putut să-i despartă pentru un timp mai mult sau mai puțin provizoriu, dar niciodată să-i desnaționalizeze; dovadă de aceasta este că, după nenumăratele pierderi, după ani îndelungați de sugrumări politice, nimic nu a putut schimba nici limba, nici tradițiunile, nici drepturile noastre de autonomie.

Aspirările românilor către Unire, deși manifestate cu energie și tăria dreptului, nu s-au putut realiza într-un mod definitiv decît la începutul anului 1859; după ce țara întreagă fusese consultată, nu a avut decît o voce ca să o ceară, decît o unanimă înfrățire în dorința și în voința de a o realiza.

Ziua de 11 februarie a fost cea mai puternică dovadă despre simțămintele românilor pentru Unire; intriga, inamică românismului, s-a cercat a ne-o smulge; dar Dumnezeu, care protege România și care a împlîntat în inima fiilor ei credința naționalității, nu a iertat și nu va ierta ca o mînă sacrilege să se atingă de dînsa și să ne răpească ceea ce s-a dobîndit cu atîtea sacrificii. Din contra, cercările acelora, ale cărora intrigă și egoism au secat în inima lor dulcea simțire a iubirei de patrie, a întărit mai mult credința națiunii în Unire.

Unirea este astăzi un fapt puternic, intrat în dreptul ginților; l-am susținut cu prețul a imense sacrificii și voim să-l menținem neatins în viitor. Dar acestui fapt îi lipsea pînă acum consolidarea aceea care are să facă din România o națiune care să aibă rangul ce i se cuvine în lucrarea progresului și a civilizațiunei; consolidarea aceea pe care au dorit-o românii în toate timpurile, pe care au cerut-o Divanurile ad-hoc, pe care au cerut-o toate Corpurile constituite ale statului în toate ocaziunile, pe care în cele din urmă au cerut-o și Adunările legiuitoare și Comisiunea Centrală în mai multe rînduri; consolidarea aceea, în sfîrșit, care a făcut pe români, în urma căderii celui din urmă domnitor, să

puie capăt perturbărilor și sfîșierilor, proclamînd un domn dintr-o familie regească.

Ideea de a avea un principe ereditar dintr-una din familiile suverane ale Europei este o idee de iubire și de înfrățire între români, este o idee de stabilitate, de întărire națională, este o pavăză în contra aspirărilor și ambițiunilor hrănite de speranțe nesocotite, este garanția cea mai asiguratoare în contra vicisitudinilor ce am cercat pînă astăzi. Această idee, care a găsit ecou în toate inimile românilor, a făcut să tacă toate ambițiunile, a stins toate pasiunile, a înfrățit toate taberele, a unit toate inteligențele și de la un capăt la celălalt al României, cu o singură voce a realizat voturile Divanurilor ad-hoc în persoana comitetului de Flandra.

Deși plenipotențiarii mai multor puteri vedeau în cererile Divanurilor ad-hoc singura soluțiune rațională ce se putea da unei cestiuni arzătoare care a mișcat toată Europa, singura garanție de a se înființa la gurile Dunării un stat durabil; deși această idee a găsit apărători călduroși în oamenii cei mai eminenți, ca comitele Walewski, Cavour și ca generalul Kiseleff, bărbat care cunoștea România și a cărui memorie este între noi înconjurată de respect și de recunoștință; deși acești bărbați s-au pronunțat atunci să ni se acorde un domnitor din una din familiile domnitoare ale Europei, ca singurul mijloc de a înlătura pe viitor orice împrejurări ulterioare de complicațiuni și de turburări; dar opozițiunile aduse de Înalta Poartă și de Austria au reușit a înlătura adevărata soluțiune și a se adopta în Convențiunea din 19 august [1858] o soluțiune care, nesocotind trebuințele noastre, era condamnată din cea dintîi zi, chiar de acei care ne supuneau la o nouă încercare de domnitor pămîntean. Ca să vedem cît ideea de un principe dintr-o familie domnitoare din Europa este salutară și de indispensabilă pentru prosperitatea și liniștea țării, nu avem decît să ne aducem aminte cele petrecute la alegerea celui din urmă domnitor și nenorocirile care amenințau țara, dacă principiul Unirii nu ar fi venit să puie capăt tristelor scene și sfîșierilor, ambițiunilor și luptelor înverșunate ce s-au ivit atunci într-un grad așa de mare, încît întrepusese ura și discordia în societate [...]

La 11 februarie, Corpurile statului au proclamat principiul stabilit de Divanurile ad-hoc. Înalta Poartă, întemeindu-se pe protocoalele de la 1859 și de la 1861, a invitat îndată pe reprezentanții puterilor garante, cerînd ca o Cameră să se adune la București și alta la Iași, să aleagă pentru fiecare din vechile Principate cîte un domn. Europa întreagă însă într-o glăsuire a judecat cestiunea deschisă în ziua de 11 februarie, o cestiune de drept internațional, că trebuie cercetată acolo unde a fost tractată întîi, și astfel Conferințele s-au convocat la Paris.

Camera, Senatul și guvernul au numit șase delegați, care să stăruiască pe lîngă Înalta Poartă, pe lîngă puterile garante și pe lîngă Conferință, pentru realizarea votului de la 11 februarie.

Aici oarecari aspirări și temeri, izolate în adevăr, dar îngrijorătoare, se manifestaseră. Știrile dobîndite despre dispozițiunile Conferinței, interpretate cu rea credință, într-un sens defavorabil, de oameni rău intenționați; imposibilitatea în care s-a crezut comitele de Flandra de a primi tronul României ce i se oferea, au început a frămînta spiritele acelora, pe care Dumnezeu i-a condamnat a nu crede nici în iubire de țară, nici în lealitate, a nu mai crede nici în virtute, nici în devotament, nici măcar în zile solemne și critice. O luptă de opozițiune serioasă se pregătea repede în Cameră, luptă care ar fi compromis viitorul țării, de nu s-ar fi izbutit la timp, cu atît mai lesne, cu cît în afară se zicea, pe de o parte că reprezentanții națiunii nu mai erau în unire cu guvernul în privința principiului de la 11 februarie, iar pe de altă parte se nega acelei Camere dreptul de a vorbi în numele națiunii. În fața unei asemenea situațiuni, guvernul a crezut de datoria sa să facă apel la națiune, și această datorie a împlinit-o.

În intervalul convocării colegiilor electorale pentru alegerile Camerei, tronul României a rămas vacant prin declarațiunea făcută de Maiestatea Sa regele Belgiei, că fratele său nu poate primi coroana României. Tot într-acest interval, intriga nu înceta manoperele sale, ea vărsa chiar bani, și bani mulți, și se gătea a face să izbucnească în țară o acțiune fatală, o acțiune de moarte politică și națională pentru noi, a cărei încercare fu durerosul eveniment din Iași. Laudă și onoare însă patriotismului bărbaților români! La orice om de valoare s-au adresat acestei intrigi, la orice cetățean matur și cu conștiință s-au adresat instigatorii ei, au fost respinși cu indignațiune. Armata noastră a probat încă odată, că știe să apere drepturile și instituțiunile patriei.

În aceste condițiuni situațiunea devenea și mai grea. Aceste manopere culpabile și sediționse, deși nu aveau nici un ecou, nici o putere în țară, îngrijiră însă în străinătate chiar și pe cei mai binevoitori ai cauzei noastre. Cabinetele și presa în străinătate începură a se preocupa de dînsele și inamicii căutară a le exploata, dînd un sens defavorabil aspirărilor și voinței românilor și mai cu deosebire unanimității ce exista în aceste aspirări și voințe.

În urma dizolvării Adunării, conferințele întrerupte după încheierea făcută în ziua de 4 aprilie — pînă a se vedea ce va face noua Cameră, ale cărei arătări despre dorințele populațiunilor să facă obiectul unei atențiuni binevoitoare din partea puterilor, totdeauna animate de dorința de a ajunge la o stare de lucruri, care să consolideze liniștea, bună starea și prosperitatea Principatelor — fură convocate, prin stăruința baronului de Budberg, îndată ce știrile întîmplării de la Iași au ajuns la Paris.

Împrejurările devenind din ce în ce mai complicate, o datorie nouă năștea din ele pentru guvern, datoria de a curma cu un fapt împlinit toate consecințele vătămătoare ce ele ar fi putut avea și de a le stîrpi prin o inițiativă energică și serioasă, care să aibă o importanță în balanța deciziunilor Europei și să ridice orice bănuială despre ezitațiunile ce ar fi putut fi despre dorința și stăruința românilor în unire.

Îndată ce avu știință despre aceste intrigi, guvernul, urmînd nestrămutat pe calea ce și-a tras la 11 februarie și credincios angajamentelor sale către națiune, a luat toate măsurile, ca să nu lase să se compromită existența noastră politică și națională. După indicațiunile agentului său la Paris și ale delegaților numiți de puterile constituite ale statului — a supus votului universal candidatura principelui de Hohenzollern, sub numele de Carol I; și mulțumită patriotismului, înțelepciunii și credinței națiunii — 685 969 voturi au răspuns la acest apel și s-au pronunțat pentru, pe cînd numai 224 au respins soluțiunea salvatoare, această soluțiune de viață pentru noi.

Astăzi, în urma determinațiunei principelui Carol de Hohenzollern de a primi coroana ce-i oferim, și în urma declarării din urmă a Conferinței, declarațiuni care vi se vor depune la birou, soarta țării este în mîinile domniei voastre, și este în mîini bărbate. Guvernul nu are cea mai mică îndoială, că veți persevera și că veți încorona, opera începută de noi. Răspundeți la marea misiune ce aveți, strigînd într-un singur glas. Să trăiască Carol I, alesul poporului român întreg! Fiți tari în credința, că glasul vostru va fi auzit.

Domnilor deputați,

Chiar în urma plebiscitului, care a dovedit într-un mod atît de solemn persistența națiunii în a voi un principe dintr-o familie regească și a făcut dintr-această voință un fapt împlinit în persoana principelui de Hohenzollern sub numele de Carol I, tot nu se curmară încercările, tot pare că în afară nu sînt încă ridicate pe deplin toate greutățile. Înalta Poartă crezînd a vedea în suirea pe tron a lui Carol I o lovire a articolului XIII al Convenției de la Paris, puterile garante, spre a se asigura prin toate modurile de voința națiunii și a dobîndi astfel negreșit unanimitatea dorită de Conferință, au hotărît ca națiunea să fie consultată încă odată prin domniile voastre, alesii ei de astăzi. Totodată Înalta Poartă și puterile garante s-au pronunțat în două rînduri că vor ține seamă de voința popoarelor și vor acorda românilor tot ce va voi această Adunare, pe cît ea va sta în limitele legăturilor internaționale ce există între Înalta Poartă și puterile garante.

Avem încredere că Carol I va veni între români și va domni asupra țării, ai cărei locuitori l-au ales, și că acest fapt spre a fi îndeplinit nu cere decît sancțiunea votului domniilor voastre.

Cu această alegere, în care pentru noi nu poate fi un minut îndoială că Adunarea va persista, ca să arate că ea este adevărata și sincera expresiune a națiunei; cu acest fapt noi credem că nu se ating întru nimic drepturile puterilor Europei, că toate ezitațiunile cabinetelor vor dispărea, și că atît Înalta Poartă, cît și puterile garante vor vedea în stăruința noastră nestrămutată dorința de a intra pe calea adevărată și serioasă a progresului și civilizațiunei, care nicăieri nu s-a dobîndit, decît după ce s-a asigurat viitorul națiunii.

Domnilor reprezentanți! Putem zice cu mîndrie lumii întregi, că în ceea ce atinge acele două mari principii de stabilitate, de putere, de viață pentru România, Unirea și domnitor dintr-o familie suverană, și națiune și guvern și-au făcut datoria, și națiune și guvern au fost nestrămutați într-această dorință, care a devenit o religiune politică și națională pentru români.

Națiunea astăzi v-a delegat puterile sale, și v-a făcut reprezentațiunea ei legală: ea așteaptă dar, ca și guvernul cu nerăbdare, dar cu cea mai neclintită credință, să dați aspirărilor, voințelor și actelor ei consacrațiunea domniilor voastre, ca

să puneţi astfel un capăt bănuielilor, neliniştei, ca să curmaţi îndată toate durerile ce ne bîntuie, de ani lungi, toate pericolele de care necontenit am fost ameninţaţi.

Reprezentanţi ai poporului român! Dezbaterile Adunării sînt deschise. Deliberaţi în cea mai deplină linişte. Să afirmăm înaintea Europei, a naţiunii şi a lui Dumnezeu, că s-a deschis o viaţă nouă pentru România.

Dat în Bucureşti, în 28 aprilie, anul 1866.

Generalul Nicolae Golescu, colonelul Nicolae Haralambie, Lascăr Catargiu, Ion Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştri, ministru de Externe, Dimitrie Ghica, ministrul de Interne, Petru Mavrogheni, ministrul Finanţelor, Constantin A. Rosetti, ministrul Instrucţiunei Publice şi al Cultelor, Ioan Cantacuzino, ministrul Justiţiei, Dimitrie Lecca, ministrul de Război, Dimitrie A. Sturdza, ministrul Lucrărilor Publice.

Şedinţa Adunării Constituante din 1/13 mai 1866

Preşedinţia vicepreşedintelui Manolache Costache Epureanu.

Şedinţa publică se deschide la patru ore după miazăzi.

Prezenţi 115 deputaţi.

Nu răspund la apelul nominal 21 deputaţi, şi anume: Moldoveni (16). Alcaz Eugeniu, Cananău Sebastian, Gridov Neculae, Murguleţ Costache, Roznovanu George, Sturdza Grigore Al., Sturdza Ioan, Vârnav George, Balş Alecu, Catargiu Calimah, Mavrocordat Nicu, Pilat V. Nicolae, Rufu Mantu, Sturdza Dimitrie C., Varlam Constantin, Ventura Iancu.

Munteni (5) Bălăceanu Ioan, Boerescu Vasile, Stirbey B. George, Brătianu Ioan, Costaforu George.

Sumarul şedinţei precedente se aprobă.

Vicepreşedintele Manolache Costache Epureanu: Domnilor! Vă comunic rezultatul apelului nominal, ca să fie binecunoscut atît numărul complet al Adunării întrunite, precum şi numărul deputaţilor fiecărei Adunări separate.

Aşa dară veţi şti cum că deputaţii aleşi ai României de dincolo de Milcov sînt 75, din care scăzîndu-se zece îndoite alegeri şi trei alegeri a căror verificare s-a amînat, din care doi sînt prefecţi, rămîne dară numărul real al deputaţilor 62. Majoritatea absolută ce se cere ca Adunarea Moldovei să fie completă este 32 deputaţi. Deputaţii din judeţele de peste Milcov, prezenţi astăzi, sînt 39; prin urmare Adunarea Moldovei este completă[1].

Totalul deputaţilor ambelor Adunări întrunite se suie la 115. Aşa dară Adunarea e completă, atît întrunită din ambele Adunări surori, Moldova şi Valahia, precum şi separate.

Mă felicitez îndoit, domnilor, fiindcă votul ce aveţi a da astăzi, va avea cea mai mare importanţă în privirea viitorului României!

Domnilor, oricît de mare e credinţa noastră în Dumnezeul părinţilor noştri, oricît de mare e credinţa noastră în devotamentul ce avem pentru binele public, cred că mă fac interpretul simţămintelor d-voastre, ca mai înainte de a păşi la votul acesta solemn, cu toţii, domnilor, să mărturisim a noastră vie recunoştinţă atît Înaltei Porţi, precum şi puterilor garante.

Totodată, domnilor, fiindcă ne găsim în faţa unui public aşa de numeros, mă cred dator ca, în faţa gravelor împrejurări care ne înconjoară azi, să fac apel la dînsul, ca să se conforme în totul Regulamentului Adunării, să se abţie de orice manifestare aprobătoare sau dezaprobătoare, să dăm astfel pildă cu toţii, ca nişte deputaţi liberi ai României, că putem, în deplină libertate de conştiinţă, emite votul nostru pentru fericirea şi mărirea naţiunei române.

Se comunică Adunării:

1. O depeşă telegrafică din partea d-lui N. Bosie, alegător, prin care arată că a înaintat Adunării un protest contra alegerii de deputat a d-lui M. Kogălniceanu.

Adunarea decide a se comunica Comisiunei însărcinate cu verificarea acestei alegeri.

2. Depeşa telegrafică a d-lui D. Cozadini, prin care arată că a demisionat din funcţiunea sa de prefect şi a optat pentru mandatul său de deputat.

Vicepresedintele Manolache Costache Epureanu: Domnilor, rămâne bine constatat că domnii deputaţi de peste Milcov, care pînă azi din diferite împrejurări n-au putut veni la Adunare (în număr de 16) declară a d-lor adeziune la votul ce veţi da în privinţa domnitorului.

Totodată, domnilor, sînt dator a constata în public, în plină şedinţă, că în şedinţa secretă ce s-a ţinut, s-a făcut o întrebare domnilor deputaţi din partea României de dincolo de Milcov, precum şi d-lor deputaţi din partea de dincoace de Milcov, dacă voesc a se despărţi spre a vota Unirea, si că în urma acestei întrebări toţi au declarat că voesc să voteze împreună atît cestiunea Unirii cît şi a principelui străin.

Această declaraţiune a domnilor deputaţi odată constatată, nu ne rămîne decît să păşim la ordinea zilei, la care nu avem alt nimic, decît comunicarea făcută de guvern, prin care s-a depus pe biroul Adunării — ambele declaraţiuni ale Conferinţei de la Paris, ale puterilor garante şi la care hotărîre Camera este chemată azi a da respectuosul său răspuns.

Comisiunea ce aţi binevoit a numi, spre a cerceta toate actele şi a face un proiect de răspuns, a depus pe birou lucrarea şi această lucrare este subscrisă de 101 domni deputaţi şi asupra căreia urmează să vă rostiţi.

Se citeşte Proiectul de răspuns al Adunării Principatelor Unite la Mesagiul Locotenenţei domneşti din 28 aprilie:

În consideraţiunea deferenţei ce datorează Înaltei Porţi şi puterilor garante, Adunarea, interpretă fidelă a voinţei naţionale necurmate şi afirmate cu atîta tărie de Divanurile ad-hoc, de toate Adunările ulterioare şi, acum în urmă, de Corpurile legiuitoare la 11 februarie, precum şi de plebiscitul din 28 aprilie.

Declară pentru ultima oară, înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor, că voinţa nestrămutată a Principatelor Unite este de a rămîne pururea ceea ce sînt o Românie una şi nedespărţită sub domnia ereditară a unui principe străin, luat dintr-una din familiile suverane ale Occidentului şi că principele ereditar al României una şi nedespărţită, este principele Carol-Ludovic de Hohenzollern Sigmaringen, pe care şi Adunarea la rîndul său îl proclamă sub numele de Carol I.

Votanţi 115

S-au abţinut de la vot 6

Voturi exprimate: 109

Votează pentru 109, şi anume:

35 deputaţi moldoveni:

Adrian G., Brăescu Al, Ciurea Lascăr, Ciolac G., Cnezovici G., Filipescu Em., Forăscu V., Ghica Comănescu D., Iosefescu G., Lapati A., Lecca Casian, Mavrogheni Sc., Marcovici Al., Mărzescu Gh., Morţun Em., Pascal Aristid, Plagino Al., Plesnilă I., Răşcanu G., Romalo V., Rosetti I., Rosetti D., Rosetti St., Rosetti T., Strat I., Sutzu C.N., Tufelcic Panait, Vârgolici I., Sihleanu Al., Pogor V., Lupaşcu Al., Kostache Epureanu M., Voinov N., Vucinic G., Golescu St.,

74 deputaţi munteni:

Arghiropol Gr., Arion Anton, Bălteanu Al., Berindei Gr., Blarenberg C., Blarenberg N., Brăiloiu C., Budurescu S., Buescu Pană, Cesian S., Cernătescu I.P., Ciocârlan C., Cantacuzin Adolf, Cantacuzin C.Gr., Caramlău C., Costacopol N., Cantacuzin Gr. Gh., Cantacuzin I.Al., Grădişteanu C., Cantar N., Enescu G., Fălcoianu S., Filipescu Gr., Fussea C., Ghica C., Ghica Vladimir, Golescu A., Eliad R.I., Hiotu V., Ionescu R., Ionaşcu I., Lapati Cornel, Lahovari Em., Lahovari N., Laurian A.Tr., Iatropol P., Lahovari Gr., Brătianu D., Magheru Gh., Mihăiescu S., Măldărescu N., Mărgăritescu Al., Negulescu Istr., Olănescu Pană, Opran P., Paciurea Leonida, Petrescu Al., Păcleanu N., Pleşoianu M., Polizu G., Polizu D., Poroianu S., Racoviţă C., Racoviţă D., Ghica Gr. I., Cantacuzino C.G., Racoviţă N., Racotă Har., Romanescu C., Serurie Gr., Scărlătescu G., Slăvitescu C., Slăvescu N., Sutzu Gr., Tătăranu N., Turnavitu Sc., Teohari Ahil, Văleanu G., Văleanu C., Zissu Al., Fălcoianu Al., Berindei D., Tell Chr., Grigorescu.

Voturi exprimate prin telegrame: Balş A., Cananău Sev., Pilat N., Sturdza I., Sturdza C.

S-au abţinut de la vot: Ionescu N., Lateş T., Lecca I., Negură I., Tacu D., Iamandi N.

Dl. M. Costache, vicepreşedinte: Domnilor, proclam că Adunarea a adoptat propunerea cu 109 voturi, fiind şase abţineri de la vot.

Dl. I. Ghica, preşedintele Corsiliului: Vă mulţumesc, domnilor, de aprobarea ce aţi dat guvernului pentru osteneala lui. Guvernul şi-a împlinit datoria şi meritul nu e al lui, ci al naţiunei, pentru că naţiunea l-a susţinut, căci altfel, domnilor, slabele noastre puteri nu ne-ar fi putut pune în poziţiune a împlini un fapt aşa de mare. Toată mulţumirea deci se cuvine poporului român, care a simţit atît de bine interesele naţionale. Toată lumea poate mărturisi că o naţiune, deşi tînără, dară care a avut atîta maturitate, atît de mult simţ politic, cum au avut românii în aceste din urmă trei luni, merită să trăiască. Să trăiască dară România!

[1] În cursul sedinţei au mai venit doi deputaţi (Iancu Rosetti şi Teodor Rosetti), aşa că la vot au luat parte 41 deputaţi moldoveni.

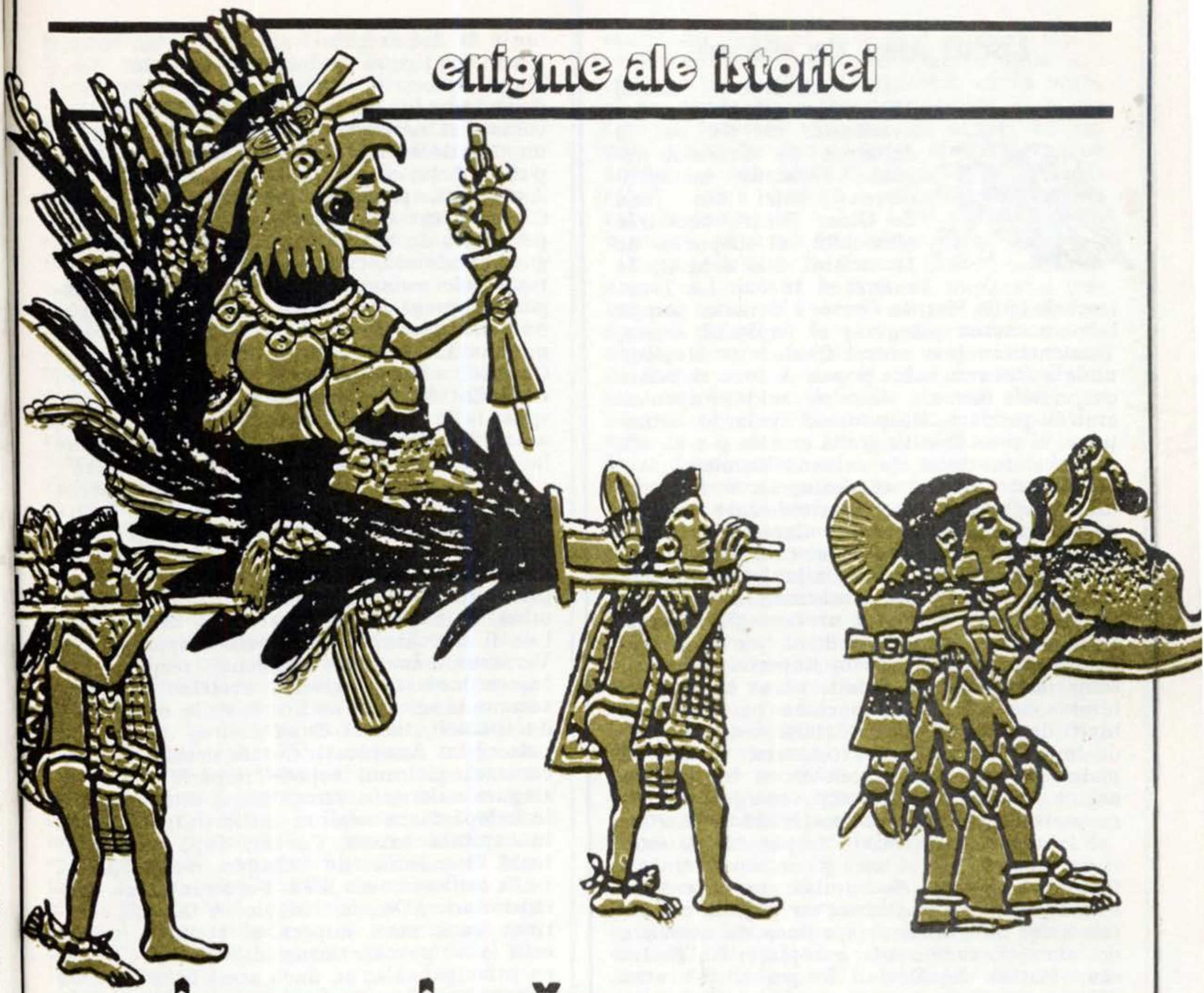

SFÎRȘITUL ÎMPĂRATULUI AZTEC MONTEZUMA

V. GULEAEV

Împăratul aztec Montezuma II, urcat pe tronul Mexicului în anul 1502 și făcut prizonier de spanioli, și-a găsit un sfîrșit violent în iunie 1520, fiind ucis de proprii săi supuși, spun mai toți istoricii: V.V. Struve în Istoria aztecilor, **S. Madariaga în lucrarea** Hernán Cortés, Conqueror of Mexico **sau W. Prescott în** The Conquest of Mexico. **Iată însă că versiunea unanim acceptată este pusă la îndoială și că vinovați de moartea lui Montezuma — remarcabilă figură de conducător aztec, pe atunci în vîrstă de 54 ani — n-ar fi fost numai compatrioții săi. Așa cel puțin susține relatarea care urmează.**

În primele decenii ale secolului XVI, explorarea coastelor Americii Centrale și de Sud era pe sfîrșite. Spaniolii au trecut la cucerirea pămînturilor nou descoperite, mizînd pe spaima stîrnită băștinașilor de armele de foc și săbiile de oțel. În anul 1518, navigatorul Juan de Grijalva a ajuns primul pînă la țărmul Mexicului, în zona Veracruz, unde a aflat despre bogata împărăție a aztecilor[1].

[1] Triburile războinice ale aztecilor, aparținînd grupului de populații nahua, s-au stabilit în regiunea orașului Mexico de azi, în jurul anului 1300, și și-au întemeiat Capitala pe o insulă din lacul Texcoco în anul 1325.

Locul ales de diavol

În primăvara anului 1519, Hernán Cortés, un aventurier de 34 ani, a debarcat pe litoralul regiunii Veracruz, în apropierea insulei San Juan de Ulna. Pentru cucerirea Mexicului, el dispunea de 11 corăbii, 508 soldaţi, 14 tunuri şi 16 cai. La 7 noiembrie 1519, Hernán Cortés a intrat cu pompă într-un cartier mărginaş al capitalei aztece, Tenochtitlan (azi oraşul Ciudad de Mexico), unde a făcut un scurt popas. A doua zi, odată cu primele raze ale soarelui, soldaţii spanioli erau în picioare. Răspunzînd apelurilor trompetei, ei şi-au luat în grabă armele şi s-au aliniat, ca de obicei, în coloană de marş.

În ceaţa zorilor se deslușeau contururile unui oraş enorm, cu puzderie de case, temple, palate, piramide în trepte. Capitala aztecilor li se înfăţişa conchistadorilor ca o perlă fixată în montura verde a grădinilor şi albastră a canalelor. Pretutindeni mişunau oameni. La capătul străzii a apărut un cortegiu fastuos. Printre mari dregători indieni, purtînd sceptre de aur, s-a ivit litiera imperială care, cu sclipirile aurului ei şlefuit, părea că arde în lumina soarelui. Era purtată pe umeri de înalţi demnitari. Patru bărbaţi susţineau baldachinul din pene viu colorate, ţintuit cu pietre preţioase şi împodobit cu franjuri de argint. Însoţitorii, desculţi, mergeau încet, cu pas măsurat şi privirile aţintite în pămînt.

Văzîndu-i pe străini, împăratul Montezuma a coborît din litieră pe un covor dintr-o frumoasă ţesătură de bumbac, pe care demnitarii Curţii l-au aşternut cu grijă la picioarele sale. Suveranul se sprijinea de umerii a doi sfetnici, rudele sale apropiate. La rîndul său, Cortés descălecînd în grabă, şi-a scos pălăria cu un gest curtenitor şi a pornit în întîmpinarea conducătorului aztecilor.

Montezuma, al noulea rege din Tenochtitlan, se urcase pe tron în anul 1502. În clipa întîlnirii cu Cortés, el avea cam 40 ani. Era un bărbat înalt şi bine făcut. Faţa ovală, cu tenul mai deschis decît al compatrioţilor săi, se remarca prin trăsături regulate şi blînde. Ochii mari, negri, urmăreau atent tot ce se petrecea. La acest portret, schiţat de conchistadorul Bernal Diaz, rămîne să adăugăm ceea ce „au uitat" să spună atît Cortés cît şi credinciosul său tovarăş de luptă, Diaz. Montezuma era un cîrmuitor curajos şi energic, un conducător de oşti iscusit, un om iniţiat în astrologie, în filozofie şi retorică. În cei 17 ani de domnie, el făcuse, nu o dată, dovada calităţilor sale excepţionale, atît pe cîmpul de luptă, cît şi în treburile politice.

„Cînd Cortés s-a apropiat de Montezuma — îşi aminteşte Diaz — amîndoi au făcut cîte o plecăciune adîncă. Montezuma l-a salutat pe căpitanul nostru, iar Cortés i-a răspuns, urîndu-i multă sănătate... Apoi a scos un şirag de mărgele din sticlă şlefuită şi l-a pus la gîtul marelui Montezuma, dar, cînd a încercat să-l îmbrăţişeze pe împărat, a fost oprit de doi dregători azteci, care au socotit gestul o jignire adusă suveranului lor... După aceea, Montezuma a poruncit celor două rude (un frate şi un nepot), care îl escortau, să ne conducă la locuinţele noastre... un rînd de case foarte mari, în care am încăput cu toţii, şi care aparţinuseră înainte lui Axayácatl, părintele marelui Montezuma... Cînd am intrat în curte, suveranul, luîndu-l pe Cortés de braţ, l-a condus într-o sală bogat împodobită, care, probabil, ţinea de apartamentele comandantului nostru. Aici, împăratul pregătise pentru el un colier neobişnuit de bogat din crabi de aur — o bijuterie minunată — pe care l-a atîrnat la gîtul lui Cortés[1]... După această ceremonie, pentru care Cortés i-a mulţumit, Montezuma i-a spus: «Tu şi fraţii tăi sînteţi aici la voi acasă. Odihneşte-te în pace». Apoi s-a întors la palatul lui, care se găsea în apropiere".

Dar, la scurt timp, oaspetele şi-a făcut gazda prizonier. Evenimentele sînt foarte diferit redate în lucrările spaniole şi mexicane. Potrivit afirmaţiilor ambilor conchistadori, Cortés şi Diaz, spaniolii l-ar fi făcut prizonier pe Montezuma abia după o săptămînă, ca replică la un atac pe care aztecii l-ar fi dat asupra garnizoanei spaniole din Veracruz. Izvoarele indiene resping categoric această versiune, atestînd că Montezuma şi suita lui au fost luaţi în captivitate de spanioli, îndată după sosirea acestora la palatul lui Axayácatl. Cortés urmărea să cucerească cît mai repede imperiul aztec şi singura cale de a atinge acest scop o vedea în îndepărtarea suveranului lor. Cînd a intrat în capitala aztecă, Cortés, după cum relatează Bernardino de Sahagun, autor spaniol de la mijlocul sec. XVI, i-a anunţat pe conchistadori: „De aici trebuie să înceapă cucerirea unor mari imperii şi teritorii, acesta este locul pe care însuşi diavolul şi l-a ales ca principal sălaş şi, dacă acest oraş ni se va supune, ceea ce va fi uşor, vom cuceri fără dificultate şi restul". În concordanţă cu acest plan, Cortés şi-a dispus şi forţele. După întîlnirea de la marginea oraşului Tenochtitlan, alaiul dregătorilor azteci, în frunte cu Montezuma şi Cortés, s-a îndreptat spre palatul lui Axayácatl. Cortegiul era urmat de lunga coloană a conchistadorilor. Cînd ultimul soldat spaniol a trecut pragul palatului, porţile s-au închis îndată, şi lîngă ele au fost aşezate tunuri în poziţie de tragere.

Prizonier „la domiciliu"

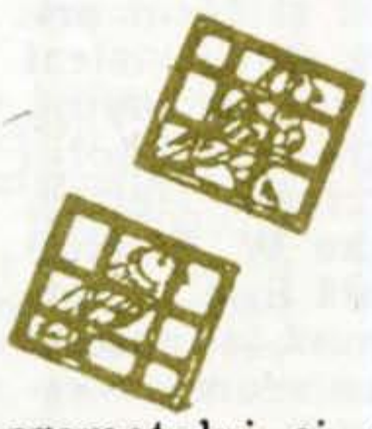

„Cînd spaniolii au intrat în palatul imperial, împreună cu Montezuma — scrie acelaşi Bernardino de Sahagun — l-au şi făcut pe acesta prizonier şi nu l-au mai lăsat niciodată să plece de acolo... După aceea au început să tragă cu puştile şi tunurile. Din cauza zgomotului şi fumului produs de împuşcături, indienii care erau acolo ori au în-

[1] Vignetele din pp. 30 şi 31: daruri oferite conchistadorului de către Montezuma.

cremenit pe loc uluiți, ori au început să fugă cu pas nesigur de parcă erau beți... și pe toți îi cuprinsese o groază de moarte...".

În favoarea acestei versiuni a evenimentelor se pronunță mulți cronicari din epocă. Episcopul și misionarul spaniol Bartolomeo de Las Casas (1474-1566), folosind relatările unor martori oculari, confirmă și el că spaniolii l-au luat în captivitate pe Montezuma imediat și „au pus 80 oameni să-l păzească, apoi l-au ferecat în lanțuri".

Cu ostateci de asemenea valoare, Cortés își putea impune voința în fața aztecilor. El își făcuse socoteala că, atîta timp cît monarhul și suita lui vor fi prizonieri, aztecii nu vor îndrăzni să-i atace pe străini. În scrisoarea către Carol V, conchistadorul își justifică gestul — mutînd însă evenimentul cu o săptămînă mai tîrziu — prin aceea că a fost o măsură silită, absolut necesară pentru securitatea ostașilor săi și în interesul Spaniei. Dacă Montezuma ar fi rămas liber, el ar fi putut să-și schimbe oricînd atitudinea binevoitoare față de noii veniți.

Dar guvernatorul Cubei, Diego Velasquez, a hotărît să-l pedepsească pe aventurier. El a trimis în grabă în zona Veracruz un detașament înarmat, condus de Pánfilo de Narváes. Cortés, cu o parte din oamenii săi, a pornit în întîmpinarea lui, lăsînd în fruntea garnizoanei spaniole din Tenochtitlan pe unul dintre locotenenții săi, Pedro de Alvarado (1485-1541)[1]. Din ordinul acestuia, conchistadorii i-au atacat din senin pe azteci, care își celebrau pașnic una dintre cele mai importante sărbători religioase, în curtea templului Uițilopochtli, principalul lăcaș de cult al orașului. Au pierit acolo sute de băștinași. Cînd vestea acestei noi crime s-a răspîndit în Capitală, aztecii s-au răsculat toți ca unul. Neașteptîndu-se la această reacție, conchistadorii s-au refugiat în grabă în Palatul Axayácatl.

La scurt timp s-a întors și Cortés la Tenochtitlan. El a salvat detașamentul lui Alvarado de la nimicirea totală, dar nu a putut schimba situația critică a spaniolilor. Aztecii, care își mobilizaseră toate forțele, au incendiat toate podurile de peste șanțurile din jurul palatului asediat, tăindu-le astfel spaniolilor căile de retragere din oraș.

Mai multe versiuni — o singură moarte

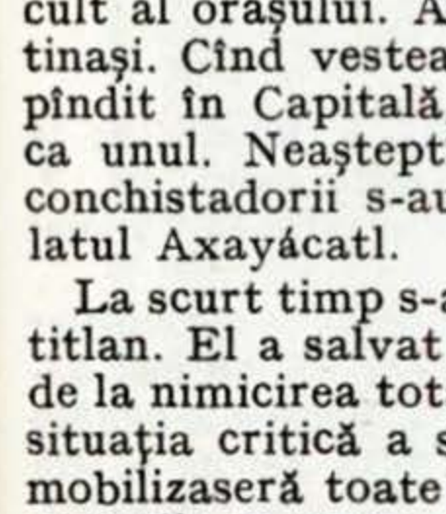

Pentru a ușura situația soldaților lui, Cortés a hotărît să se folosească de atuul său principal — captivul Montezuma. Din ordinul lui Cortés, împăratul, ferecat în lanțuri, a fost scos pe acoperișul palatului, pentru a-și potoli supușii și a-i sili să ridice asediul.

Să ascultăm relatarea lui Cortés despre această scenă: „Și numitul Montezuma, care era încă prizonier împreună cu fiul său și cu mulți alți degători, care și ei fuseseră făcuți prizonieri chiar de la început, a spus să-l scoatem pe acoperișul fortăreței, că va vorbi el cu conducătorii acestor oameni și le va cere să înceteze războiul. Și atunci eu am poruncit să fie dus acolo și, cînd a ajuns pe acoperiș — care ieșea în afara zidurilor fortăreței — și a vrut să vorbească cu oamenii care luptau acolo, ei l-au lovit așa de tare cu o piatră, că după trei zile a murit".

După mărturia lui Bernal Diaz, nu Montezuma, ci Cortés a hotărît că împăratul trebuie să stea de vorbă de pe acoperiș cu supușii săi și să le ceară să-și înceteze atacurile, deoarece spaniolii vroiau să plece de bună voie din oraș. Cînd împăratului i s-a transmis acest ordin, arată Diaz în continuare, el a refuzat să vină, ba chiar a spus că s-a săturat de făgăduieli și minciuni. Doar după multe insistențe și presiuni, Montezuma a urcat pe platforma acoperișului și a început să le vorbească din tot sufletul oamenilor săi, spunîndu-le că dacă vor înceta lupta, spaniolii vor pleca din Mexic. Mulți dintre comandanții azteci l-au recunoscut. Patru dintre ei au venit mai aproape, într-un loc de unde puteau vorbi cu Montezuma, și i s-au adresat cu lacrimi în ochi: „O, doamne, o marele nostru stăpîn, să știi că sîntem adînc întristați de nenorocirea ce s-a abătut asupra ta și asupra familiei tale. Dar trebuie să-ți aducem la cunoștință că am și ales pe altul din neamul tău ca să fie noul nostru stăpîn". Nici nu s-a terminat bine această discuție, scrie Bernal Diaz, că un nor de săgeți și de pietre s-a abătut asupra spaniolilor. Montezuma a fost rănit de trei pietre: la cap, la mînă și la picior. Și, cu toate că dușmanii i-au cerut voie să-i bandajeze rănile și să-i dea de mîncare, vorbindu-i cu multă blîndețe, continuă Diaz, el a refuzat. Apoi, spaniolii au fost înștiințați că a murit. Se mai spune că, atunci cînd spaniolii au fugit din Mexic, scrie și Diego Duran, un cronicar spaniol de la sfîrșitul sec. XVI, aztecii au venit la palat să-l caute pe împăratul lor Montezuma ca să-l pedepsească și, umblînd din odaie în odaie, l-au găsit mort, cu lanțuri la picioare și cinci lovituri de cuțit în piept, iar alături de dînsul mulți dregători zăceau înjunghiați.

În noaptea de 29 spre 30 iunie 1520, cînd conchistadorii încercau să se strecoare din Tenochtitlan, (aflat pe o insulă) pe unul dintre podurile cele mai înalte care duceau pe continent, au fost întîmpinați de o mulțime de azteci și atacați simultan din trei părți: din spate — de detașamentele de pedestrași din flancuri — de bărcile militare. Înghesuiți pe limba îngustă de pămînt, conchistadorii nu au putut rezista presiunii puternice a indienilor. În rîndurile lor s-a iscat o panică de nedescris. Încercînd să iasă din îmbulzeală și învălmășeală, conchistadorii nimereau direct în săbiile și sulițele aztecilor. Măcelul a durat toată noaptea. În numai cîteva ore, spaniolii au pierdut sute de oameni, întreaga artilerie și aproape toți caii. Au fost nimicite și armatele auxiliare ale aliaților indieni, întrucît aztecii nu i-au cruțat nici pe cei care trecuseră de partea dușmanului.

[1] **Magazin istoric**, nr. 6/1973.

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC, A 2-A EDIȚIE 1977

„DECENIILE REPUBLICII"

Cîștigătorii Concursului

Iată-ne așadar, la capătul celei de-a doua ediții a Concursului Magazin istoric **1977, organizat în cinstea aniversării a 30 ani de la proclamarea Republicii.**

Și această ediție s-a bucurat de o bună primire în rîndul cititorilor noștri, dovedită și de numărul mare de participanți. Pe adresa redacției au sosit, din toate colțurile țării, 4 936 scrisori cu răspunsuri, semnatarii lor fiind oameni de cele mai felurite profesii — muncitori, țărani, intelectuali, funcționari, studenți, elevi, militari, pensionari. Dintre buletinele de concurs primite, 1 558 conțin răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări. Depășindu-se astfel de peste 50 ori numărul premiilor, desemnarea celor 30 cîștigători s-a făcut, la fel ca și la edițiile anterioare, prin tragere la sorți.

Mulțumind călduros tuturor participanților pentru strădaniile depuse la cea de-a doua ediție a concursului Magazin istoric **pe anul 1977 care a dovedit, și ea, interesul și pasiunea maselor de cititori pentru istorie, felicităm, totodată, pe cei 30 cîștigători ai Concursului „Deceniile Republicii".**

Iată acum numele lor:

Premiul I — Un televizor SPORT

BASSA COSTIN — București

Premiul II — Două pick-up-uri AKORD

1. **VITAN MIHAI** — Satu Mare
2. **DUDEANU VASILE** — București

Premiul III — Trei stilouri SHEAFFER

1. **GOLGOJAN NICOLAIE** — Tîrgu Jiu
2. **JERLĂIANU TUDORIȚA** — Brăila
3. **NISTOR NICOLAE** — Arad

Premiul IV — Trei aparate de fotografiat CERTO KN 35

1. **ENACHE IOAN** — București
2. **PĂSLĂ HRISTEA** — Corabia
3. **ENCICĂ EUGEN** — Constanța

Premiul V — Patru seturi de lucrări istorice

1. **DRAGU DUMITRU** — București
2. **CREANGĂ DORIN** — satul Bozia, com Fălciu, jud. Vaslui
3. **IACOBAN NICOLAE** — Cîmpulung Moldovenesc
4. **PETRESCU EMANOIL** — Craiova

Premiul VI — Cinci stilouri HERO

1. **HASZ ANNE MARIE** — Constanța
2. **IOAN SLAVU** — Deva
3. **COCIU VASILE** — Arad
4. **HÎRTESCU LUCREȚIA** — București
5. **CÂNDEA GHEORGHE** — comuna Ilia, jud. Hunedoara

Premiul VII — Șase abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. **SOTIRESCU DAN** — Brăila
2. **REBEGEA CAMELIA TEODORA** — Tulcea
3. **ISCRULESCU CRISTIAN** — București
4. **GRECU CONSTANTIN** — București
5. **VULPESCU ADRIAN** — București
6. **TRUȚ RODICA** — Arad

Premiul VIII — Șase abonamente pe șase luni la MAGAZIN ISTORIC

1. **GIURESCU GRIGORE** — Aiud, jud. Alba
2. **PUȘCAȘU VIRGIL GHEORGHE** — Cluj-Napoca
3. **VELEV SABINA-FLORENTINA** — București
4. **TOADER GHEORGHE** — Iași
5. **POPA MATEI ION** — București
6. **SOPON GAVRIL MARIAN** — Cluj-Napoca

— Premiile în obiecte pot fi ridicate de la sediul redacției, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, București, începînd cu data de 15 mai 1978, între orele 15-17.

— Cîștigătorii din provincie ai premiilor sînt rugați ca, în cazul în care nu se pot deplasa la București, să ne scrie, pentru a căpăta de la noi formularul prin care să delege o altă persoană pentru a ridica obiectul cuvenit.

— Abonamentele la Magazin istoric **pe un an și, respectiv, șase luni, vor fi făcute începînd cu luna iulie 1978; concurenții care au abonament contractat pe întreg anul sînt rugați să ne anunțe în timp util, pentru ca abonamentul să înceapă de la 1 ianuarie 1979.**

PLANȘELE NOASTRE

① Întîlnire între Dan II și Dom Pedro, copie a tabloului original, aflată la Muzeul Militar Central din București **(Imagine din cronica româno-portugheză,** p. 33**)**

② Încoronarea regelui Montezuma II, după cronicarul spaniol din sec. XVI, Diego Duran **(Sfîrșitul împăratului aztec Montezuma,** p. 29**)**

③ Marele ban Barbu Craiovescu. Pictură pe lemn **(Craioveștii,** p. 38**)**

④ La trei pătrare de veac distanță, bucureștenii se dau pe gheață: în Cișmigiu (cca. 1900) și la Patinoarul artificial 23 August (1978)

IGNACIUS·PETRVS·LVSITANVS·ET·DANVS·VALACHVS·(RVMANIA)
NECESSITATE·DEVINCTI·TRANSIERVNT·INFIDELES·CRVCESIGNATI·MCDXXVII

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Imagine din cronica româno — portugheză

În repetatele convorbiri avute vara trecută cu istorici din Portugalia, interesul pentru trecutul nostru, ca și pentru legăturile stabilite de-a lungul timpului între cele două țări, a fost revelatoriu. Nu odată gazdele mele mi-au vorbit despre asemănările dintre istoriile noastre și cu insistență despre lupta împotriva dominației străine — leit-motiv al vieții românilor și portughezilor de-a lungul secolelor. În acest context, la Lisabona, la Coimbra, ca și la Porto, mi-a fost deseori amintită prezența în Țara Românească a unui important personaj portughez, Dom Pedro.

Parțial, circumstanțele acestui important contact istoric au fost evocate de Nicolae Iorga, într-o comunicare ținută la Academia Română, în ședința din 23 octombrie 1925, intitulată: *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului XV*. Marele istoric arăta că într-un document maghiar din 25 ianuarie 1427 se vorbește despre pregătirile lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (1387-1437 și din 1411 și împărat al Sfîntului imperiu romano-german), în vederea unei campanii antiotomane. Monarhul, se preciza în documentul amintit, „a îngăduit «regelui Portugaliei» și lui Dan[1], domnul Țării Românești [1420-1431] ca, împreună cu baronii unguri cari sînt de față, cu toți curtenii și cavalerii regali, cu ostașii lor pe lîngă ei, și cu secuii, să plece încă «de ieri» dincoace de munți, *ultra Transalps* — spune el într-o latinească deosebit de barbară — pentru «a prinde și a ține prins, de se poate pe Radu voievod», care e cunoscutul Prasnaglava [1421-1427] [...] iar de acolo să meargă și mai departe: «dacă apa Dunării va fi înghețată, să nu înceteze a nimici, arzînd-o mai adînc și pustiind-o, Țara Turcească, înaintînd pînă la malul Mării, *usque portum Maris*», și făcînd tot răul ce pot acelor «prea ticăloși»".

După ce reproducea integral documentul, Iorga își continua observațiile:

„Aventura în Răsărit a lui Dom Pedro[2], fiul regelui Ioan al Portugaliei [1385-1433] nu era necunoscută. Ea e pomenită și în alte izvoare ungurești. Astfel, biograful împăratului-rege [Sigismund de Luxemburg], cronicarul Eberhard Windecke, pomenește întovărășirea de [către] prințul portughez al lui Sigismund cînd acesta se îndreaptă, în april al acestui an 1427, spre Țara Românească pentru ca să așeze pe aliatul și prietenul său Dan, care în 1419 începuse, în unire cu Pippo de Scolari, șpanul de Timișoara[3], o cruciadă de mai mulți ani de zile de-a lungul Dunării românești și musulmane.

Din documentul pe care-l reproducem se vede însă că era vorba întîiu *de o expediție personală a lui [dom Pedro], fără ca suveranul unguresc să ia însuși comanda trupelor sale.*

S-a coborît Dom Pedro la noi? A avut el alături de Dan, care și atunci trebuia să fie restabilit, vreo ciocnire cu turcii?"

Iorga a arătat că cel pe care documentele maghiare, îl considerau drept rege al Portugaliei „avea cu dînsul patru sute de cavaleri". „Nu era vorba deci de o simplă aventură de călător princiar rătăcit prin Orientul legendelor și miragiilor, ci de o expediție cruciată în toată regula, și *întrebarea se pune dacă expediția regală [a lui Sigismund] ea însăși n-a fost provocată de această apariție a lui Dom Pedro*".

Justificînd o astfel de opinie, Iorga spunea:

„Ce-l îndemna însă pe Dom Pedro la această călătorie? La începutul secolului al XV-lea pretutindeni, a doua zi după cruciada de la Nicopol [1396] și în așteptarea expedițiilor lui Ioan Hunyadi, Apusul se arăta dispus la o nouă încercare contra păgînilor".

În ultima parte a comunicării erau prezentate cîteva informații privitoare la drumul de întoarcere a lui Dom Pedro din „locuri așa de depărtate", unde trăia „un neam atît de necunoscut, deși apropiat prin limbă și origine". Și Iorga încheia printr-o invitație către specialiști de a continua investigațiile despre Dom Pedro, duce de Coimbra, și contactul său timpuriu cu lumea românească.

La șaisprezece ani după investigația lui Iorga, ceidoi aliați reapar într-un document diplomatic. E vorba de un raport din 5 martie 1941, trimis din Lisabona de către Mircea Eliade, pe atunci atașat de presă al Legației române în capitala lusitană. El ne dă cîteva indicii despre prezentarea la Expoziția din 1940 „dedicată prezenței portugheze în lume" a unui tablou care reprezenta întîlnirea lui Dom Pedro cu Dan II. Iată ce scria Mircea Eliade: „Un admirabil panou[4], executat de pictorii Manuel Lapa și Frederico George, reprezintă întîlnirea între Dan II, domnul Țării Românești, și principele Dom Pedro, fiul lui João I și al principesei Felipa de Lancaster. Acest episod istoric a făcut posibilă participarea României, căci expoziția nu cuprindea decît exclusiv expansiunea militară, culturală și colonială a Portugaliei. Unul din ultimii cruciați, Dom Pedro, a ajuns în Țara Românească prin 1427 și a ajutat pe Dan în luptele sale împotriva turcilor. Aventurile militare ale lui Dom Pedro sînt binecunoscute istoricilor portughezi, și trecerea lui prin Țara Românească a făcut obiectul unei comunicări a profesorului Iorga.

Panoul se află situat în așa fel, încît anevoie putea fi trecut cu vederea. Operă a unor valoroși pictori portughezi, a făcut admirația zecilor de mii de vizitatori ai expoziției. Lîngă o fereastră, de unde se văd, în fund, crestele Carpaților și Castelul Branului, cei doi principi îmbrăcați în armurile caracteristice țărilor lor, își strîng mîinile. Tabloul are inscripția următoare: «Principes Petrus Lusitanus et Danus Valachius (Rumania). Necessitudine Devincti et Adversus Infideles Crucesignati. MCDXXVII». Sub inscripție se află stema Lancaster [după mamă], a Portugaliei și a Basarabilor.

Cîteva texte, expuse în jurul tabloului, amintesc originea și istoria românilor. Presa a relevat și comentat cu entuziasm această frățietate de arme a celor două ramuri extreme ale latinității".

Cristian POPIȘTEANU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1977.

[2] Dom Pedro, duce de Coimbra, s-a născut la Lisabona, în 1392. Era al patrulea fiu al regelui Ioan I; în 1439 a fost numit regent al Portugaliei. Fiica sa, Isabella, a fost căsătorită cu un nepot de-al lui Dom Pedro, tînărul rege Alfons V. Mai tîrziu, în alianță cu ducele de Braganza, Alfons V s-a ridicat împotriva socrului său. Dom Pedro a căzut în lupta cu adversarii săi, la Alfarrobeira, în 1449.

[3] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

[4] Originalul este, după cît se pare, în posesia unui colecționar britanic, o copie fiind depusă la Pinacoteca orașului Lisabona, iar o alta (pe care o reproducem în planșa 1) la Muzeul Militar Central din București.

O poveste de dragoste:

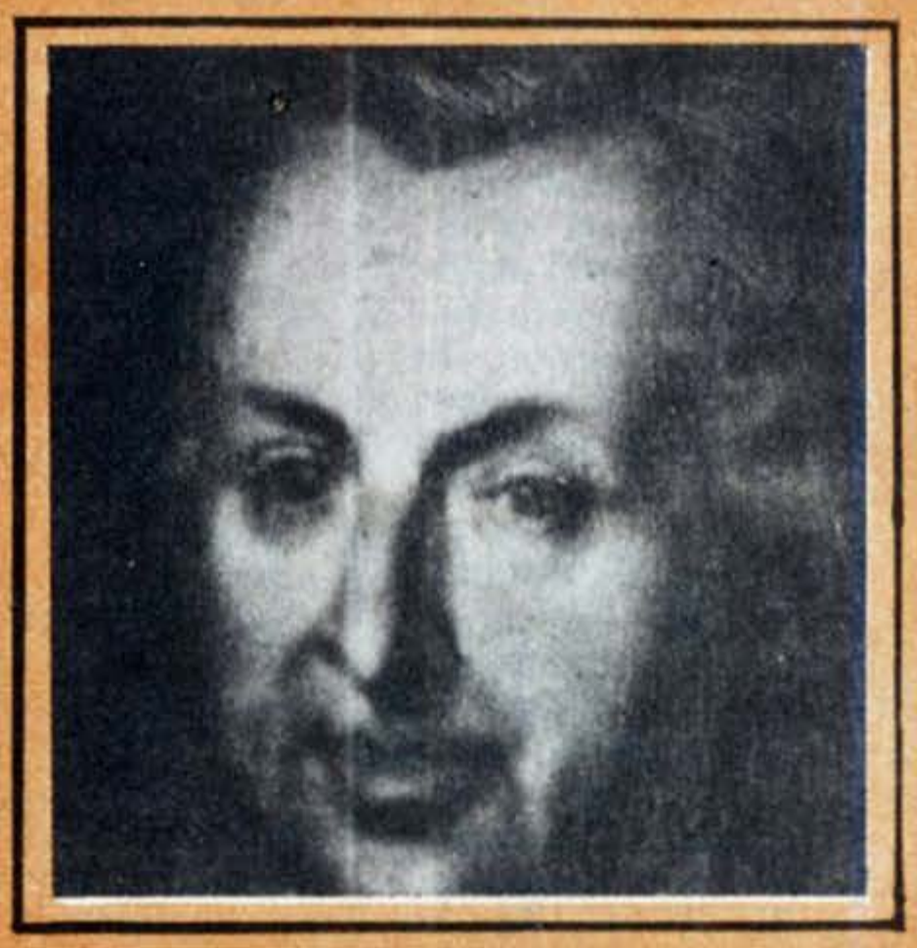

BRUKENTHAL ȘI TRANSILVANIA

Dr. ADOLF ARMBRUSTER

Între anii 1691 și 1867, 25 guvernatori au condus destinele Transilvaniei, ajunse la finele veacului XVII sub aripa „ocrotitoare" a vulturului habsburgic. La mijlocul șirului, întîlnim un reprezentant insolit din cel puțin două motive, ambele datorate dublei calități a guvernatorului: pe de o parte cea de sas transilvan (guvernatorii fiind, îndeobște, germani de la Curtea din Viena), iar pe de alta de confesiune (protestant-luterană, ceilalți fiind catolici); ambele erau deci la limita, dacă nu chiar în afara concepției și principiilor politice ce guvernau Imperiul habsburgic, chiar dacă ne aflăm în plină perioadă iluministă. Personajul este Samuel Brukenthal[1] iar aceste date, precum și faptul că guvernatorul s-a menținut la cîrma Transilvaniei mai bine de 13 ani (1774-1787) fiind întrecut — în privința duratei de guvernare — numai de Gheorghe Bánffy (1787-1822) arată că ne aflăm în fața unei personalități cu adevărat complexe și remarcabile.

Samuel Brukenthal s-a născut la 26 iulie 1721 la Nocrich, județul Sibiu, ca mezinul judelui Michael Brukenthal, pe care împăratul Iosif I (1705-1711) îl înnobilase pentru meritele sale administrative. Brukenthal nu și-a tăgăduit niciodată originea socială modestă, neacordînd vreo însemnătate deosebită titlurilor nobiliare, așa cum nu și-a negat niciodată graiul strămoșesc, al comunității etnice din care făcea parte, preferînd dialectul săsesc atîtor limbi în care se exprima cu ușurință (germana, latina, franceza, maghiara, italiana). Era, de asemenea, un excelent cunoscător al limbii române, pe care o vorbea curgător.

După absolvirea gimnaziului din Sibiul învecinat, a urmat doi ani (1743-1745) prelegerile de științe juridice și de științe politice de la Universitatea din Halle (Germania). S-a întors în Transilvania nu numai cu o cultură generală strălucită și temeinică, ci și cu maniere elegante, ce i-au îngăduit să se miște dezinvolt în cele mai înalte și rafinate cercuri. Acestea, ca și un fizic plăcut, i-au adus faima de cel mai distins și frumos bărbat din Transilvania acelor timpuri.

Imediat după înapoierea sa la Sibiu, s-a căsătorit și a început o carieră funcționărească modestă. După o scurtă ședere în vechiul centru transilvan a plecat la

[1] **În imagine:** Samuel Brukenthal, în viziunea lui Martin Meytens (1695-1770).

Viena, unde, beneficiind de însemnate relaţii, şi-a asigurat ascensiunea pe scara dregătoriilor: reîntors la Sibiu a fost adjunct al secretarului notarial din Sibiu, apoi secretar notarial şi vicenotar. În 1753 a plecat din nou la Viena, de unde a revenit cu titlul şi funcţia de secretar gubernial, ceea ce însemna intrarea în ierarhia ce depindea direct de Curte. În această funcţie, Brukenthal a făcut dovada calităţilor sale administrative, contribuind la elaborarea unui nou sistem fiscal şi a depus însemnate eforturi pentru o mai justă împărţire a impozitelor, avînd în vedere atît structurile sociale, cît şi alcătuirile etnice ale Transilvaniei.

Maria Tereza, împărăteasa întinsei stăpîniri a Habsburgilor, acorda multă preţuire calităţilor acestui tînăr sas. Ajuns din nou la Viena, a fost primit de două ori în audienţă de către împărăteasă, întrevederi în urma cărora aceasta a luat hotărîrea de a-l numi în funcţia de consilier gubernial (pe care a îndeplinit-o pînă în anul 1761) şi apoi în aceea de cancelar provincial. În această calitate, Brukenthal a devenit mîna dreaptă a generalului şi guvernatorului Adolf Buccow, contribuind substanţial la eforturile acestuia de a înfiinţa regimentele grănicereşti (în care au intrat în zonele năsăudene şi făgărăşene şi mulţi români), de a introduce şi realiza un nou sistem de contribuţii şi de a echilibra sistemul financiar, pînă atunci dezastruos, al Transilvaniei.

Din această perioadă datează şi încercarea sa de înfiinţare a unei universităţi sibiene. Brukenthal a elaborat un proiect surprinzător de progresist şi democratic în prevederile sale, în raport cu epoca în care fusese redactat; accesul era liber, fără deosebire de confesiune, origine socială şi etnică; se introduceau discipline ştiinţifice noi (agronomia, ştiinţele tehnice şi desenul tehnic). Proiectul a primit aprobarea Curţii de la Viena, dar a întîmpinat o crîncenă rezistenţă din partea cercurilor reacţionare nobiliare şi catolice transilvane, încît, finalmente, a eşuat.

După moartea neaşteptată a lui Buccow (1764), deşi urmaşii acestuia i-au fost adversari declaraţi, Samuel Brukenthal a urcat scara unor noi demnităţi. În 1765 a devenit inspector aulic, apoi în 1769 comisar imperial (urmărea transpunerea în practică a decretelor Curţii de la Viena). Înfruntînd opoziţia locală a nobililor, el a impus o seamă de reforme fiscale şi a luat o serie de măsuri de redresare economică şi de reaşezare administrativă şi contribuabilă a provinciei. Activitatea sa, care se bucura de sprijinul împărătesei Maria Tereza i-a silit pe adversarii săi să se retragă din demnităţile pe care le deţineau. Chiar guvernatorul Auersperg, în 1774, şi-a înaintat demisia. Locul lui a fost preluat de Brukenthal, mai întîi ca locţiitor, apoi ca guvernator titular (16 iulie 1777).

În noua sa calitate, Brukenthal a depus eforturi stăruitoare pentru a determina Curtea de la Viena să ţină seama, în cererile sale, mai ales în stabilirea taxelor fiscale, de realităţile transilvane, solicitînd impunerea la taxe şi a nobililor unguri. Această atitudine curajoasă a generat neînţelegeri între el şi înalţii demnitari ai Curţii, repede aplanate de Maria Tereza, care nutrea o deosebită afecţiune pentru acest sas „acatolic". Dar fiul şi urmaşul ei (Iosif II — 1780-1790) n-a mai fost dispus să se plece înaintea acestui „parvenit" şi „ţărănoi săsălău!", cum îl caracteriza adesea. Iosif II a început, cu fiece prilej, să-l pună la punct pe neascultătorul guvernator. Şi dacă înlocuirea lui a întîrziat pînă în anul 1787, lucrul s-a datorat nu îngăduinţei, ci absenţei unui alt demnitar capabil să-l înlocuiască într-o funcţie din cele mai dificile din Imperiul habsburgic.

Ceea ce a determinat ruptura definitivă dintre Iosif II şi Brukenthal a fost atitudinea guvernatorului în timpul răscoalei lui Horea[1]. Profund cunoscător al realităţilor transilvane, Brukenthal a judecat mişcarea socială, naţională şi confesională a românilor cu totul diferit decît cercurile atotputernice de la Viena. Din capul locului, guvernatorul s-a pronunţat pentru o aplanare paşnică a conflictului, pentru ascultarea doleanţelor răsculaţilor, pentru tratative. Stă mărturie acestei atitudini bogata sa corespondenţă cu nepotul său, Michael Brukenthal, pe care-l trimisese în zona răsculată. La Viena, poziţia guvernatorului Transilvaniei a fost apreciată ca o slăbiciune, ba chiar ca o manifestare de simpatizare şi solidarizare cu răsculaţii şi, deci, ca o trădare şi abandonare a prerogativelor guberniale. Ca atare, prin hotărîrea lui Iosif II, guvernatorului nu i s-a mai îngăduit să ia iniţiative în raporturile cu răsculaţii, trimiţîndu-se în acest scop, emisari imperiali şi militari. Aceştia — cum se ştie — au înlocuit vorbele şi tratativele cu armele de foc.

Se impune, aşadar, o rectificare a unei prejudecăţi istorice şi istoriografice ce umbreşte imaginea lui Brukenthal. Nu guvernatorul este răspunzător de înăbuşirea sîngeroasă a răscoalei lui Horea. Această acţiune a avut loc în timpul guvernării sale, dar ea a fost profund potrivnică gîndurilor şi intenţiilor lui şi s-a desfăşurat în împrejurările

[1] Magazin istoric, nr. 6/1968, 3/1974.

în care guvernatorului i se tăiase orice posibilitate de intervenţie. Faptul a fost cunoscut la vremea respectivă, căci, în timpul memorabilei Diete din 1790 / 1791, nobilimea transilvană a acuzat „starea a treia“ (saşii transilvani) şi pe reprezentantul ei (deci, direct pe Samuel Brukenthal) că, în timpul răscoalei lui Horea, i-ar fi „trădat“ pe nobili, simpatizînd cu românii răsculaţi.

După revocare, Brukenthal a devenit persoană particulară, cu o pensie mult prea mică pentru funcţiile deţinute şi serviciile aduse. S-a consacrat exclusiv colecţiilor, studiilor şi lecturilor sale. Şi dacă în viaţa politică se poate spune că Brukenthal a fost, totuşi, tributar mentalităţii vremii şi clasei sociale căreia îi aparţinea (fusese ridicat la rang de baron), în eforturile sale de dezvoltare şi iluminare a Transilvaniei, în ridicarea nivelului de viaţă al locuitorilor, el nu a avut rezerve. Astfel, a introdus o serie de noi culturi şi tehnici agrare (cultivarea unor plante în seră), a favorizat dezvoltarea meşteşugurilor tradiţionale şi locale, a îndemnat la înfiinţarea unor societăţi agrare, istorico-literare sau ştiinţifice.

Ca om de cultură, Brukenthal s-a remarcat şi prin alcătuirea unor impresionante colecţii de tablouri, cărţi şi manuscrise rare, monede, minereuri — toate cu un netăgăduit scop educativ. Un valoros manuscris împrumutat lui Ioan Piuariu-Molnar, a servit savantului român în cercetările sale filologice.

Colecţiile sale au fost accesibile tuturor vizitatorilor. Călătorii străini care au trecut prin Sibiu pe la sfîrşitul secolului XVIII şi începutul celui următor au fost realmente impresionaţi de splendorile colecţiilor fostului guvernator. Ele conţin lucrări valo-

Vechi biblioteci sibiene

„Sfintele mele cărţi, mai bune şi mai rele, pe care soarta prielnică mi le-a scos înainte, cît vă datorez că sînt om, că sînt om adevărat, ca oamenii din ţerile unde nu s-au întrerupt niciodată cultura, şi de aceia, cu toată lipsa unei averi, moştenită sau cîştigată, cu cîtă nesfîrşită iubire, cu cîtă nesăţioasă patimă v-am cules de pe toate drumurile...“

Poate că aceste cuvinte, rostite de eminentul istoric Nicolae Iorga, s-au referit, în parte, şi la tezaurul de cultură adunat în rafturile Bibliotecii Brukenthal din Sibiu, pe care o consultase deseori şi, căreia, ulterior, i-a donat unele din lucrările sale.

Deschisă în anul 1817, odată cu muzeul purtînd acelaşi nume, Biblioteca Brukenthal a avut drept fond de cărţi iniţial colecţia adunată de baron, însumînd 15 972 volume. Biblioteca cuprindea principalele lucrări de literatură social-politică şi beletristică din sec. XVIII, valoroase atît prin conţinutul cît şi prin excelentele lor ilustraţii, datorate unor gravori vestiţi ai vremii. Brukenthal a achiziţionat aceste cărţi direct, cu prilejul deselor sale vizite la Viena, ori cu ajutorul eruditului canonic Neumann, care — din Viena, capitala Imperiului habsburgic — îi trimitea periodic cataloage ale lucrărilor nou apărute şi cumpăra pentru el unele din aceste lucrări.

Concomitent cu adunarea cărţilor, Brukenthal a început să colecţioneze şi manuscrise, dintre care cel mai vestit este Breviarul care-i poartă numele, datînd de la sfîrşitul sec. XV şi începutul sec. XVI, scris pe pergament, în limba latină, cu caractere gotice minuscule, şi miniat, printre alţii, de Simon Bening şi G. Horenbaut, artişti de seamă ai epocii. Acest mecena al culturii a lăsat şi mijloacele de îmbogăţire a tezaurului său cultural, alocînd prin testament bibliotecii 36 000 guldeni, pentru a achiziţiona şi pe mai departe lucrări de valoare.

Biblioteca lăsată de fostul guvernator al Transilvaniei şi-a îmbogăţit patrimoniul prin reunirea cu alte prestigioase biblioteci sibiene. În 1879, colecţiei i s-a alăturat aşa-numita Bibliotecă a Capelei, a cărei istorie coboară spre începutul sec. XIV. Potrivit cronicilor, încă din jurul anului 1300, în oraş funcţiona o bibliotecă alcătuită din manuscrise, iar mai tîrziu şi din tipărituri necesare şcolilor din oraş. Volumele aveau pirogravate, pe cotor, stema Sibiului. La mijlocul sec. XVI, în fondurile acestei biblioteci a intrat şi biblioteca Mănăstirii Dominicanilor, existentă de asemenea, din sec. XIV. La 1592, biblioteca oraşului a fost încorporată bibliotecii Gimnaziului Evanghelic şi, împreună ce aceasta, a fost depozitată în Capela Sf. Jacob, de unde şi-a primit şi numele. Biblioteca a venit cu o „zestre“ de 50 000 volume.

În 1885, Bibliotecii Brukenthal i-a fost încorporat fondul de cărţi al Academiei de Drept din Sibiu. Astfel, aceasta a devenit posesoarea a peste 150 000 volume, număr care a crescut la 250 000 după ce bibliotecii i-a fost adăugată în anul 1957 şi biblioteca Muzeului de Ştiinţe Naturale.

roase ale epocii, ceea ce denotă complexa şi competenta pregătire a lui Brukenthal, baronul căzînd rareori pradă unor non-valori editoriale sau plastice. Valoarea bogatei moşteniri este ilustrată şi de preţurile cu care au fost achiziţionate unele din tablourile ce reprezintă şi astăzi piese de rezistenţă ale galeriei.

Desigur, nu putem omite că pasiunea de colecţionar se încadrează unei mode de epocă, pe care însă Brukenthal nu a transformat-o într-un scop în sine. Tablourile lui urmăreau, cu siguranţă şi trezirea unui gust artistic la Sibiu, precum şi o activizare a îndeletnicirilor artistice sibiene.

Brukenthal s-a dovedit generos faţă de artiştii români, cărora le-a încredinţat o seamă de comenzi, în special cele ce pretindeau iscusinţa în cioplitul lemnului, meşteşug tradiţional la români. Colecţiile numismatice, cele de antichităţi (Brukenthal a achiziţionat faimoasa inscripţie votivă de la Biertan)[1], de cărţi şi manuscrise urmăreau în primul rînd o activizare a cercetării istoriei, cea de minerale — o reluare a exploatării miniere din Transilvania.

Adevărata menire a acestor colecţii ne-o relevă testamentul lui Brukenthal, publicat după decesul său, survenit la 9 aprilie 1803. Toate colecţiile, palatul şi o însemnată sumă de bani au revenit oraşului Sibiu, urmînd să se constituie într-un muzeu cu acces liber şi neîngrădit. Acesta a fost deschis oficial şi inaugurat festiv la 25 februarie 1817, constituind pînă în zilele noastre una din atracţiile turistice principale ale Sibiului, atît pentru vizitatorul român, cît şi pentru cel străin.

[1] Inscripţie votivă din sec. IV e.n., cuprinzînd celebrele cuvinte EGO ZENOVIUS VOTUM POSUI — una din primele mărturii ale pătrunderii creştinismului în ţara noastră — **n.r.**

În strînsă legătură cu biblioteca, a funcţionat colecţia de manuscrise, primul ei organizator fiind chiar baronul Samuel Brukenthal. Ea cuprinde 35 volume, în majoritatea lor de proveniență locală. Între acestea se remarcă un Antifonar[1] din sec. XV, donaţie a Gimnaziului din Braşov către Biblioteca Brukenthal, scris pe pergament, format folio mare şi împodobit cu iniţiale colorate (între care J.H.C., de la numele cunoscutului umanist sas, Johannes Honterus Coronensis).

Printre lucrările cu conţinut juridic, trebuie menţionat Codex Altemberger[2], *o colecţie de texte juridice a oraşelor germane Nürnberg, Magdeburg şi Iglau, adusă de primarul Thomas Altemberger, pentru a folosi de model oraşului Sibiu; stema oraşului se află desenată pe lucrarea respectivă. Colecţia cuprinde între manuscrisele tîrzii o* Psaltire *din anul 1776 de la Răşinari cu ornamente viu colorate, în genul broderiilor populare româneşti,* Odiseea *lui Homer, în traducerea moldoveanului Alecu Beldiman, lucrare ce demonstrează, larga circulaţie a cărţilor în orice vreme, în întreg spaţiul românesc.*

În tezaurul spiritual lăsat de Brukenthal s-au aflat 76 incunabule, la care s-au adăugat alte 310, aduse de Biblioteca Capelei. Cel mai vechi incunabul păstrat este lucrarea părintelui scolasticii, Thomas d'Aquino (1225-1274), intitulată Super Quarto Sententiarum, *tipărită la Mainz, în 1469, în atelierul lui Gutenberg, de către cel mai apropiat colaborator al acestuia, Peter Schoeffer.*

*Biblioteca posedă lucrări ale celor mai de seamă reprezentanţi ai umanismului european, ca Machiavelli (*Istoria florentină*), Erasmus din Rotterdam (*Encamion Moriae, *ediţia de la Basel' din anul 1521), Thomas Morus (*Utopia, *ediţia Holbein), tratatul de desen al lui Albrecht Dürer,* Despre proporţiile corpului omenesc, *sau ediţia din 1550 de la Wittenburg, ilustrată de Lucas Cranach, a lucrării* Hortulus animae.

Colecţia de „transilvanica" (cuprinzînd lucrări datorate unor cărturari transilvani sau despre Transilvania), îşi are şi ea începutul în timpul lui Samuel Brukenthal. La îndemnul lui Hissman, originar din Transilvania şi profesor la Universitatea din Göttingen, baronul a cumpărat, atît din ţară, cît şi din străinătate, lucrări ale umaniştilor transilvăneni (Johannes Honterus, Valentin Franck von Frankestein, Mathias Miles, Andreas Oltardus), sau lucrări străine în care se făceau diverse menţiuni de ordin istoric, geografic sau politic despre Transilvania.

Biblioteca numără, în bogatul ei inventar, şi peste 600 lucrări vechi româneşti, dintre care se cuvin menţionate pentru deosebita lor valoare Sbornicul Slavonesc *din 1580 al lui Coresi,* Noul testament de la Bălgrad *din 1648 şi tipărituri de la Blaj, ilustrate, între alţii, de vestiţii gravori Petru Popovici şi Vlaicu şi care vădesc, pe lîngă înţelegerea marilor curente culturale europene ale vremii, influenţa artistică a Moldovei şi a Ţării Româneşti.*

Doina NĂGLER

[1] Carte de cîntări bisericeşti folosită de biserica catolică.
[2] Lucrare aflată în prezent la Muzeul de Istorie al R.S.R.

cronici de familii

CRAIOVEȘTII

MARIN MATEI POPESCU

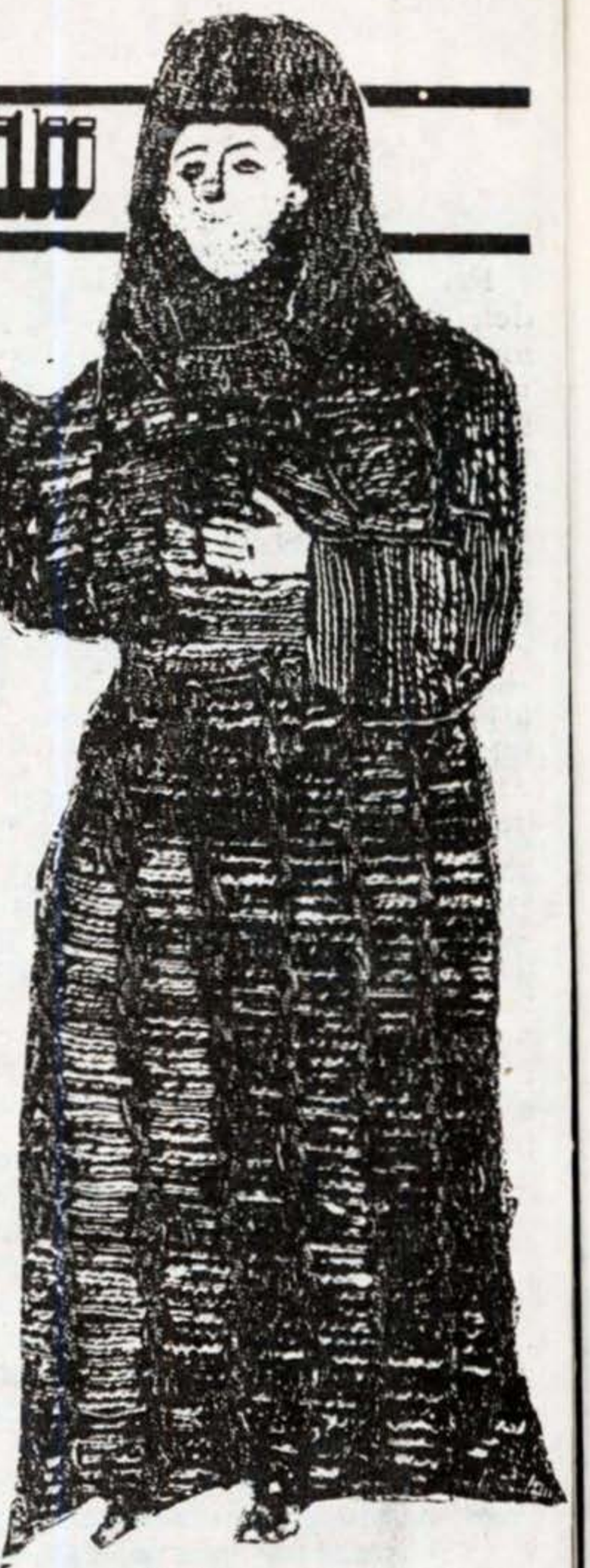

Legenda povestește că, pe vremea cînd avea 18 ani, Barbu Craiovescu[1] (născut către jumătatea veacului XV și mort la 1521) ar fi fost prins de otomani și condamnat la moarte. În dimineața execuției, gîdele a constatat însă că osînditul dispăruse din temnița unde era păzit cu strășnicie. În amintirea acestei salvări, Barbu Craiovescu ar fi pus, mai tîrziu, să se înalțe Mănăstirea Bistrița oltenească, iar o pictură pe lemn ilustrează — cu măiestria proprie artiștilor vremii — această legendă.

Ca multe alte alcătuiri ale acelor vremi, cînd basmul se interfera lesne cu realitatea, legenda era menită să îmbrace într-o aură de măreție una dintre cele mai reprezentative familii ale epocii, cu o mare influență în viața politică și economică a țării.

Istoria Craioveștilor — pe cît a putut fi reconstituită — s-a desfășurat de-a lungul unui singur secol. Dar, deși relativ scurt, acest interval a oferit destul timp pentru ca ambițioșii ei membri să se afirme în toate domeniile vieții acelor vremi. Economic, Craioveștii s-au numărat printre cei mai bogați feudali ai Olteniei: se știe în mod sigur că stăpîneau 132 sate și moșii; după alte calcule, latifundiile lor ar fi numărat însă aproximativ 180 proprietăți. Pe plan politic, vreme de jumătate de secol, au dominat Țara Românească, au transformat dregătoria de ban în demnitate ereditară, au ales și au detronat domnitori, au acționat pentru apărarea pămîntului românesc. În domeniul cultural, Craioveștii s-au ilustrat prin ajutorul acordat înfloririi unor tradiționale arte ca broderia, sculptura în lemn sau orfevrăria, fiind primii mari mecenați români. Craioveștii își merită renumele de „neam blagoslovit", cu care, sintetizîndu-le faptele, Letopisețul Cantacuzinesc **îi răsplătește.**

[1] În imagine: Barbu Craiovescu și soția sa, Negoslava, detalii dintr-o broderie aflată la Muzeul de Artă al R.S.R.

Neagoe Strehăianul și urmașii săi

Primul reprezentant al familiei, menționat documentar, a fost paharnicul Barbu, amintit într-un hrisov din vremea lui Alexandru Aldea (1431-1436). Dregătoria de paharnic, trebuie remarcată nu pentru că reprezenta un rang înalt (deținătorul ei era cel însărcinat cu gustarea vinului la mesele voievodului), ci, mai ales, pentru că demonstra încrederea de care reprezentanții acestei familii ajunseseră să se bucure pe lîngă curtea voievodală. Încrederea însemna, la rîndul ei, favoruri și, implicit, începutul ascensiunii. În afara datelor pe care le-am menționat și a amănuntului că îl chema Barbu, nume ce va reveni frecvent în istoria familiei, nu avem alte informații despre primul ei reprezentant.

Informații mai numeroase avem despre fiul paharnicului Barbu, anume Neagoe Strehăianul. Chiar numele său ne indică faptul că avea drept moșie Strehaia. A fost unul dintre boierii apropiați lui Vladislav II (1447-1456 cu întreruperi), care „pentru credincioasa slujbă" i-a dăruit și bogata moșie a Craiovei, de la care avea să derive apoi numele urmașilor. Tot Vladislav l-a ridicat pe Neagoe în rîndul „vlastelilor", adică al marilor boieri, care puteau participa la Divan fără a fi nevoie să îndeplinească atribuții administrative. Așadar, ascensiunea întrezărită cu nici două decenii înainte era un fapt îndeplinit, Craioveștii numărîndu-se între notabilitățile țării. Neagoe din Strehaia, cunoscut de atunci și sub numele de Neagoe de la Craiova, a deținut însă și o dregătorie potrivită rangului său. În timpul domniei lui Basarab Țepeluș (1477-1482) a fost numit ban. Reședința băniei a fost mai întîi la Strehaia, dar din rațiuni strategice (era mai ferită de incursiuni otomane) și îndeosebi economice (se afla la întretăierea unor însemnate drumuri comerciale) preferințele s-au îndreptat spre noua moșie de danie, Craiova.

Evenimentele legate de ultimul an de domnie a lui Basarab Țepeluș au prilejuit Craioveștilor și prima intervenție directă (de care avem știință) în luptele politice interne ale Țării Românești. Scos din scaunul voievodal de Ștefan cel Mare (pentru neloialitatea dovedită în toiul luptelor antiotomane) și înlocuit cu Vlad Călugărul, Țepeluș a găsit adăpost la curțile boierilor Craiovești. Cu ajutorul lor armat, în toamna aceluiași an, la 16 noiembrie 1481, el l-a alungat pe Vlad Călugărul, redobîndind tronul. Voievodul s-a arătat recunoscător Craioveștilor pentru sprijinul acordat. În scurtul timp cît a mai domnit, el a făcut din fiii lui Neagoe Strehăianul boieri de frunte ai Sfatului Domnesc. Într-un hrisov din 23 martie 1482, în enumerarea boierilor din Divan (oglindă fidelă a ierarhiei în viața politică a țării), figurau doi din cei patru fii ai lui Neagoe: Pîrvu era menționat pe primul loc, ca mare vornic[1], iar Barbu pe locul trei.

Odată cu ei, și cu frații lor, Danciu și Radu, precum și cu sora lor, Neaga, înregistrăm cea de-a treia generație de boieri Craiovești menționați în istorie. Toți cei patru frați au deținut dregătorii însemnate. De Pîrvu am amintit deja că era mare vornic; Danciu a fost mare stolnic (1483), mare comis (1489-1503), mare vornic (1510). Ascensiunea i-a fost în bună măsură facilitată de căsătoria cu Hrusana, vară bună a voievodului Radu cel Mare (1495-1508). Radu, cel de-al patrulea fiu al lui Neagoe, a fost mare postelnic, moartea timpurie (1508) neîngăduindu-i ascensiunea și în alte slujbe. Sora lor, Neaga, s-a căsătorit cu Hamza din Obislav; nepotul lor — tot un Hamza — a fost mare ban între 1530-1533.

Am lăsat înadins la urmă pe cel mai mare dintre fiii lui Neagoe Strehăianul, Barbu — eroul legendei amintite la început și pe care hrisovul din martie 1482 îl menționa ca ocupînd locul trei în sfatul țării. În timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481-1495 cu întreruperi) Barbu a reușit să preia dregătoria deținută de tatăl său. Astfel, pentru prima oară în istoria acestei instituții un ban dintr-o familie urma altuia din aceeași familie, cu alte cuvinte bănia devenea ereditară.

Evenimentul care a dat însă întreaga măsură a ascensiunii familiei a fost înființarea marii bănii[2], primul deținător al acesteia fiind tot Barbu. (Întîiul document care înregistrează dregătoria datează din 21 ianuarie 1500.) Spre deosebire de bănie, care însemna o funcție mai ales administrativă, marea bănie cumula și atribuții militare și judecătorești, posesorul ei devenind al doilea feudal al țării, după domn, iar în Oltenia un veritabil stăpînitor cu puteri discreționare. În întemeierea marii bănii, Radu cel Mare s-a călăuzit de rațiuni economice și politice, deoarece fărîmițarea administrativă a Olteniei în mai multe formațiuni de tipul băniilor prejudicia atît politicii de centralizare a statului, cît și dezvoltării economice. Nu mai puțin însă întemeierea marii bănii a fost impusă chiar de boierii Craiovești, de forța lor economică.

Importanța noii dregătorii create se vede și din atribuțiile cu care erau învestiți cei ce o dețineau. Astfel, ca reprezentant al domnului Țării Românești în întreaga Oltenie, marele ban asigura aplicarea poruncilor acestuia, veghea asupra strîngerii dărilor, păstra liniștea și ordinea pe tot cuprinsul teritoriului din dreapta Oltului. El era comandantul tuturor cetelor de ostași din Oltenia și, în absența domnitorului, a armatei țării. Avea dreptul să judece pricini grave, și întocmai ca voievodul, putea da sentințe judecătorești. Putea, de asemenea, să confiște averile celor acuzați de „hiclenie" — averi pe care le dădea nu domniei, ci slujitorilor săi. În sfîrșit, întocmai ca și Curtea domnească, Curtea marelui ban avea un sfat de dregători (comis, portar, stol-

[1] Îndeobște, în ierarhia feudală a Țării Românești, banul ocupa primul loc. Au fost însă și dese situații în care acest loc a fost deținut de marele vornic sau marele logofăt.

[2] Magazin istoric, nr. 10/1975.

nic, vornic, pîrcălab), imitînd, astfel, sfatul ţării.

Din această perioadă datează şi construirea Mănăstirii Bistriţa, principalul monument care oglindeşte contribuţia Craioveştilor la arta românească. Bistriţa, cea care, în tot cursul evului mediu, a constituit un puternic focar de cultură. Dărîmat şi refăcut în multe rînduri, ultima dată în sec. XIX, ansamblul arhitectural de la

Cîteva obiecte de orfevrărie de la ctitoria boierilor Craioveşti: ...cană din argint aurit, executată într-un atelier moldovenesc...

Bistriţa mai păstreaza azi doar puţine elemente ale construcţiei incipiente, între care cel mai însemnat este pridvorul bolniţei, unde mai poate fi admirată opera cunoscuţilor zugravi ai epocii, Dumitru, Chirtop şi mai ales Dobromir, cel care a fost şi autorul frescelor de la Curtea de Argeş (ctitoria lui Neagoe Basarab).

La Bistriţa a fiinţat un puternic centru de caligrafi şi copişti (se ştie numele a trei dintre ei — Radu, Balaur şi Dragomir — care aici sau la curţile boiereşti din Craiova şi-au exercitat arta). În această ambianţă şi-a desăvîrşit formaţia culturală şi voievodul cărturar Neagoe Basarab. Tot aici a existat o valoroasă şi mare bibliotecă care, pe la jumătatea sec. XIX, după multe pierderi, mai număra încă 72 manuscrise slave, patru greceşti şi 44 româneşti.

Puiul leului

Dacă raporturile Craioveştilor cu Radu cel Mare au fost, în general, bune, fiind oglindite şi de rapida ascensiune a familiei, sub Mihnea cel Rău (1508-1510) relaţiile s-au înrăutăţit, capul familiei, Barbu, fiind chiar la un pas de pierderea vieţii. Incidentul care a opus pe domnitor Craioveştilor trebuie văzut în complexitatea evenimentelor vremii. Presiunea otomană la Dunăre se accentua tot mai mult, prevestind fulgerătoarele campanii ale lui Soliman I Magnificul, care au dus — cum se ştie — la căderea Ungariei (1521) şi transformarea ei în paşalîc (1541). În efortul de păstrare a autonomiei Ţării Româneşti — a statutului ei special, aşa cum fusese stipulat în tratate — se profilau mai multe partide care, pe căi şi mijloace diferite, urmăreau, în fond, acelaşi scop — păstrarea neatîrnării ţării. Între aceste grupări au izbucnit deseori conflicte, generate de deosebirile de modalităţi în apărarea ţării, dar, evident, şi a propriilor interese. Într-o asemenea divergenţă de opinii au intrat şi Craioveştii cu Mihnea cel Rău. Relatînd evenimentul, **Letopiseţul Cantacuzinesc** îi dă o tentă de poveste: „Iar el [Mihnea] [...] cheamă pe Stoican, sfetnicul său cel mai mare şi intră numai cu dînsul în pimniţa domnească şi scoase pe pimniceri afară. Iar cu voia lui Dumnezeu, rămase un copil care era şi el de acel neam [Craiovesc] [...] şi deacă văzu pe nedreptul domn că intră în pimniţă [...] intră într-o bute seacă de se ascunse [...] Domnul cu Stoican începură a se sfătui cum şi în ce chip vor face să piarză pe acel neam, cugetînd că nu este nimeni în pimniţă să-i audă. Decii, dacă obîrşi sfatul [...] eşi domnul şi Stoican din pimniţă. Decii, după dînşii eşi şi copilul furiş şi nu spuse nimănui nimic, ci-şi căuta treaba şi slujba sa, pînă află vreun prilej de spuse părinţilor şi neamului său celui mai mare toate lucrurile şi hiclesugurile călcătoriului de jurăminte domnitor". Înştiinţaţi deci despre intenţiile lui Mihnea, Craioveştii, în frunte cu marele ban Barbu, s-au refugiat, în septembrie 1508, la Sud de Dunăre, căutînd sprijin la Mehmed-beg, paşa de Nicopole.

În 1510, Craioveştii au revenit în Ţara Românească, pentru a-l înscăuna pe Vlad cel Tînăr sau Vlăduţ. Înfruntarea dintre oastea acestuia şi cea a lui Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău, a avut loc la Cotmeana şi s-a încheiat cu victoria Craioveştilor, din rîndul cărora s-a distins, prin vitejie, vătaful de vînători Neagoe. „Mircea — povesteşte mai departe, **Letopiseţul** — au mers la tată-său [Mihnea] şi i-au spus toate cu multă frică. Iar el, deacă auzi aşa, se sperie şi zise către ei: Cine au făcut noao aceasta? Ei ziseră: Neagoe, vătaful de vînători. Aceasta auzind Mihnea vodă se umplu de frică şi zise: De vreme ce făcu puiul leului aşa, dar cînd va veni leul cel mare, ce va face?". Înspăimîntaţi — continuă cronica — voievodul şi fiul său au părăsit tronul, domn fiind încoronat Vlăduţ.

Peste nici doi ani, „puiul leului" şi-a arătat întreaga măsură a puterii sale. Intraţi în conflict şi cu noul domnitor,

...pahar din sec. XVII, lucrat de meşterul Michael Seybriger, din Braşov...

Craioveștii au reușit să-l impună pe Neagoe, vătaful de vînători „carele — spune cronicarul Radu Popescu — al doilea Basarabă să numește". Așadar, după ce contribuiseră la urcarea pe tron a doi domnitori, pe care și-i credeau prieteni (Țepeluș și Vlăduț), Craioveștii și-au dat seama că, pentru interesele familiei, era esențial ca domnia să fie deținută de un reprezentat al lor

„O să vedeți că sînt domnitor destoinic"

Urcarea pe tron a lui Neagoe (cunoscut în istorie sub numele de Neagoe Basarab)[1], a constituit începutul unei perioade de aproape un deceniu de întărire și dezvoltare a Țării Românești. Noul domn a căutat să înfrîngă opoziția internă, înlăturîndu-i pe boierii potrivnici, iar pentru apărarea țării împotriva dușmanului extern a reorganizat armata, Țara Românească ajungînd să dispună în timpul său de 40 000 pedestrași și călăreți. Pentru sporirea puterii centrale, Neagoe a creat un puternic aparat administrativ, a impus legi și o procedură juridică unică pe tot cuprinsul țării. S-a preocupat de relațiile de bună vecinătate („cu toți vecinii a fost împăcat" — spune cronica), înțelegînd păstrarea acestor relații în întreaga lor demnitate: „O să vedeți că sînt domnitor destoinic și are țara aceasta domnitor", scria el de pildă sibienilor.

Pe lîngă importanța ei politică, opera sa a fost de o largă renaștere culturală. În buna tradiție a Basarabilor, din a căror viță pretindea că descinde, a pus să se reconstruiască Curtea domnească de la Argeș[2] și a împodobit fostul oraș de scaun cu acea bijuterie arhitectonică — biserica episcopală de la Curtea de Argeș (tîrnosită în 1517) — care a stîrnit admirația tuturor celor ce au văzut-o. A încurajat tiparul și scrierile (tipărirea **Evangheliarului** lui Macarie s-a datorat patronajului său),

...pocal transilvănean de pe la 1530

remarcîndu-se el însuși ca un gînditor politic și cărturar de seamă, așa cum reiese din **Învățăturile către fiul său Teodosie.** Manual de educație morală și politică menit să-l inițieze pe fiul său în practicile domniei, **Învățăturile** merită o atenție aparte. Operă de valoare europeană, această lucrare relevă o concepție politică și diplomatică proprie, izvorîtă din realitățile Țării Românești. De pildă, față de atotputernica Semilună, Neagoe recomandă o politică înțeleaptă, asemănînd-o cu purtarea șoimului față de vultur, care, fără să se teamă de el, îi lasă totuși o parte din vînat. Parabola este evidentă, relevînd situația de prudență politică a Țării Românești, care, pentru a-și păstra independența, se vedea nevoită să negocieze statutul său pentru a face față puterii superioare a otomanilor. Neagoe nu exclude însă lupta pe calea armelor: „Iară căci vor fi ei mulți, nimic să te înfricoșezi, nici să te îndoiești. Că omul viteaz și războinic nu să sparie de oamenii cei mulți, ci cum risipește un leu o cireadă de cerbi [...] așa și omul viteaz și bărbat [...] nu se înfricoșează de oameni mulți, că omului viteaz toți oamenii îi sînt într-ajutor".

Din cei patru frați Craiovești doar doi, Pîrvu și Barbu, au apucat să vadă pe Neagoe, fiul și, respectiv, nepotul lor, înălțat în scaunul domnesc; Pîrvu, marele vornic a murit însă curînd, la cîteva luni de la ridicarea în tron a lui Neagoe (3 iunie 1512), iar data precisă a morții lui Barbu nu se cunoaște, ultimul document care-l menționează ca mare ban datînd din 10 ianuarie 1520.

Uniți în fața primejdiei

Teodosie, fiul nevîrstnic al lui Neagoe, s-a dovedit un domnitor slab, fără autoritate, încît țara a fost condusă, de fapt, de marele ban Preda Craiovescu, fiul lui Pîrvu, și, deci, frate al lui Neagoe. **Letopisețul Cantacuzinesc** este, în această privință, limpede: „Iar după moartea lui Basarab voievod, s-au înălțat domn Preda, fratele lui Basarab voievod, ca să ție domnia lui Theodosie, nepotu-său".

Perspectiva ce se contura, ca familia Craioveștilor să se mențină la cîrma țării, a trezit însă dușmănia adversarilor acesteia — boierii buzoieni — care, în toamna anului 1521, au ridicat domn pe Dragomir Călugărul (ca voievod și-a spus Vlad vodă). Cu prilejul confruntărilor dintre cele două tabere și-a găsit sfîrșitul și marele ban Preda. Rămași fără căpetenia familiei, descumpăniți și amenințați să-și piardă puterea, Craioveștii au încercat diferite formule de reconstituire a frontului comun împotriva otomanilor, mai cu seamă după încercarea lui Mehmed-beg de a se proclama domn. Împreună cu partida buzoienilor, au decis alegerea unui domn capabil să opună rezistență: „Boiarii — scrie cronicarul Radu Popescu — auzind aceasta [intenția lui Mehmed-beg] s-au unit toți și s-au împăcat și și-au ridicat domn, cu voea tuturor, pă Radul de la Afumați ".

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 2/1972; 1/1978.

Abia zădărnicite planurile lui Mehmed-beg, Craioveștii și-au reluat, perseverent, ideea oprijinirii unui domn devotat lor. Întîi au încercat să-l impună pe comisul Radu Bădica (văr primar al marelui ban Preda). Tentativa a eșuat, căci Radu de la Afumați l-a înfrînt. L-a învins, dar a pierdut și el tronul în favoarea lui Vladislav III. Acesta — consemnează cronica — „și-au bătut joc de Pîrvul banul [Pîrvu II Craiovescu — mare ban după moartea lui Preda] și au zis să fie postelnic în casă și puse alt boier ban mare în locul lui". Scoaterea din această dregătorie pe care Craioveștii începuseră s-o considere ca un bun de familie nu putea trece nepedepsită. „Iar cînd au fost peste noapte — continuă **Letopisețul Cantacuzinesc** — iar Pîrvul banul au fugit înapoi la voinicii lui. Deci, cînd au fost apoi, s-a întors curînd către Vădislav vodă, gata de oaste și au făcut războiu Pîrvul banul cu Vădislav vodă și au fugit Vădislav vodă peste Dunăre".

Efemera domnie a lui Radu Bădica (din nou pretendentul partidei Craioveștilor) nu a fost pe placul otomanilor care, sub pretextul oferirii steagului de domnie, l-au chemat la Giurgiu, unde l-au omorît. Întîmplarea a decis opțiunea Craioveștilor pentru Radu de la Afumați, cu atît mai mult cu cît otomanii îl reduseseră pe Vladislav, dușmanul lor. La Didrih (septembrie 1524) Radu de la Afumați a obținut victoria împotriva lui Vladislav și, odată cu ea, prietenia boierilor de peste Olt, concretizată prin căsătoria cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab. (Cum prin cealaltă fiică a lui Neagoe — Stana, soția lui Ștefăniță — Craioveștii au intrat în legături de rudenie și cu Mușatinii, familia s-a înrudit așadar cu ambii domnitori ai Țărilor române.) Ajuns, prin căsătorie, membru al familiei, Radu de la Afumați s-a bucurat de întregul sprijin al Craioveștilor, ceea ce — pentru țară — s-a reflectat în ani de liniștită guvernare și prosperitate.

Și urmașul său la tron, Moise vodă (1529-1530) și-a pecetluit prietenia cu Craioveștii printr-o înrudire. Sora lui s-a căsătorit cu Barbu II Craiovescu, cel care de la 14 aprilie 1529 urmase în rang lui Pîrvu II.

Trei stralucițI voievozi

Ceea ce Vladislav III doar încercase, fără a izbîndi (trecerea unuia dintre Craiovești din rangul de mare ban în altul inferior) s-a înfăptuit sub urmașul lui Moise vodă, tot un Vlad, căruia — pentru că a pierit înecat în Dîmbovița — i s-a spus Vlad Înecatul. În locul lui Barbu II (mort în bătălia care-l impusese domn pe Vlad Înecatul), mare ban a devenit Hamza din Obislav. E drept, tot din stirpea Craioveștilor, dar dintr-o ramură colaterală.

Atît Vlad Înecatul (1530-1532), cît și urmașii săi, Vlad Vintilă (1532-1535) și Radu Paisie (1535-1545), și-au dat seama că deosebita coeziune a familiei reprezenta un permanent pericol pentru autoritatea centrală. Aplicînd o politică abilă, acordînd încredere, sprijin și dregătorii doar unora dintre Craiovești — îndeobște celor din încrengăturile colaterale — domnia a izbutit să spargă unitatea boierilor olteni, să-i dezbine și, în cele din urmă, să-i supună. De altfel, în timpul lui Vlad Vintilă este menționat ultimul purtător al numelui Craiovescu, Barbu III. Ne amintim că primul boier al acestei familii fusese tot un Barbu, paharnicul lui Alexandru vodă Aldea. În această perioadă s-a produs și o diminuare a dregătoriei de mare ban. Tot mai des, în documente, marele ban a început să figureze nu în fruntea martorilor domnești ca pînă atunci, ci pe locul doi sau chiar trei, după vornic și logofăt.

Prin unele neamuri din încrengăturile colaterale, ca marele logofăt Vîlsan sau Șerban din Izvorani, urmașii Craioveștilor au mai jucat o vreme un oarecare rol în istoria Țării Românești.

În veacul următor însă urmașii urmașilor Craioveștilor au căpătat, din nou, un loc preponderent în viața politică a țării. Trei domnitori — Radu Șerban (1602-1610; 1611), Matei Basarab[1] (1632-1654) și Constantin Brîncoveanu[2] (1688-1714) au fost urmași pe linie femeiască, ai acestei puternice familii care au luminat la rîndul lor o întreagă epocă istorică.

Desigur, în aprecierea rolului și activității Craioveștilor trebuie luat în considerare întregul complex de factori în care a evoluat această familie, trebuie ținut seama de situația politică a Țării Românești în a doua jumătate a sec. XV și prima jumătate a celui următor. S-ar putea reproșa acestei familii politica, în general, filootomană. Nu trebuie însă uitat că, în condițiile de atunci, aceasta a fost unica posibilitate de menținere a autonomiei țării, iar cînd această autonomie a fost lezată, Craioveștii n-au ezitat să ia arma în mînă. În ceea ce privește conflictele dintre boierii Craiovești și autoritatea centrală — nu trebuie uitat că atunci cînd aceasta a fost puternică, cum a fost cazul în timpul domniilor lui Radu cel Mare, Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, Craioveștii au fost alături de voievozi.

În sfîrșit, istoria Craioveștilor nu poate fi ruptă de marea lor contribuție la înflorirea culturală a țării. Ei au ctitorit monumente importante, au ținut pe lîngă curțile lor zugravi, argintari și caligrafi de seamă ai epocii; au cumpărat și au dăruit mănăstirilor — după obiceiul vremii — multe odoare de preț, executate în țară sau peste hotare. Privită cu ochiul critic al istoricului modern, istoria boierilor Craiovești se înfățișează așadar, cu momentele ei de glorie, dar și cu inerentele clipe în care acest rol a fost mai puțin evident. Precumpănitoare rămîn însă activitatea în slujba intereselor țării, ale independenței și înfloririi acesteia.

[1-2] **Magazin istoric, nr. 12/1969, 8/1977; 1/1968.**

ȚĂRILE DE JOS ÎMPOTRIVA LUI FILIP II

GEORGES H. DUMONT

La abdicarea tatălui său Carol Quintul, Filip II, în vîrstă de 25 ani, a devenit suveranul unui întins imperiu care includea, în afara Spaniei, o mare parte din Italia cu Sardinia și Siciiia, regiuni din Nord-Estul Franței, Flandra și Țările de Jos, America Centrală și importante teritorii din America de Sud. Căsătoria lui Filip cu Maria Tudor, regina Angliei, supranumită „cea sîngeroasă", din cauza cruzimii cu care i-a persecutat pe protestanți, și cucerirea Portugaliei, și ea posesoare a unui imperiu colonial, urmată de proclamarea lui ca rege și al acestei țări, sub numele de Filip I, au făcut din Spania o putere de temut, despre care poporul spunea, jumătate în glumă, jumătate în serios: „Cînd Spania strănută, pămîntul se cutremură!".

„Strănutul" Spaniei nu a reușit însă să înăbușe aspirația de libertate și independență a Țărilor de Jos — formate pe atunci, aproximativ, din Olanda, Belgia, Luxemburg și teritorii de azi din Nord-Estul Franței, în total 17 provincii.

Constrîns de războaiele duse împotriva Franței, să adopte o poziție pasivă față de germanii care trecuseră la luteranism, Carol Quintul, deși catolic fervent, a decis, în 1529, tolerarea acestei religii în locurile unde se încetățenise, cu condiția interzicerii stricte a răspîndirii ei în alte centre, începînd de la acea dată (contra acestei decizii au protestat cinci prinți și paisprezece orașe, de unde numele de protestanți dat partizanilor noilor doctrine, separate de Biserica catolică). Cu limbă de moarte însă Carol i-a poruncit fiului său să apere „mai presus de orice, interesele catolicismului".

***Represaliile ducelui de Alba împotriva Țărilor de Jos, în tabloul lui Bruegel cel Tînăr*, Masacrul inocenților.**
În pp. 45, 46 și 47: *detalii din gravura lui Bruegel cel Bătrîn, intitulată* Justiția

Sprijinindu-se pe Inchiziție[1], Filip a declanșat un val de execuții și teroare împotriva protestanților, adepți fie ai reformei religioase propuse de Luther[2], fie ai celei și mai radicale propovăduită de Calvin, urmărind de fapt, să înfrîngă rezistența unor state aflate în plin proces de constituire.

În a sa Histoire des Belges **(Istoria belgienilor), vol. I, II, Bruxelles, 1954, Georges H. Dumont repune în discuție o serie de personalități din secolul XVI, în jurul cărora s-a țesut, după părerea sa, un întreg păienjeniș de legende istorice și literare. Recent publicata corespondență a ducelui de Alba, precum și alte documente rămase pînă acum inedite, aduc date noi pentru cunoașterea principalilor eroi ai perioadei în care, trupele regilor spanioli trimise în Țările de Jos s-au purtat aproape la fel de brutal, ca și faimoșii conchistadori în Lumea Nouă. Folosind cu pricepere și îndrăzneală materialul de arhivă ieșit de curînd la iveală, G.H. Dumont retușează portretele morale ale unora dintre protagoniștii vremii. Unele aprecieri ale autorului vor surprinde pe mulți cititori, familiarizați cu vechile caracterizări, mai dure, mai puțin generoase cu „personajele negative". Deci e greu de spus în ce măsură are sau nu dreptate absolută istoricul belgian. În schimb e lesne de constatat că autorul își susține ipoteza cu talent și argumente. Fragmentele alese din** Istoria belgienilor **sînt redate într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.**

A.M.Ș.

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 7-8/1969; 2/1976.

Egmont — glorios general sub steagul... spaniol

Filip II[1] a vrut să urmeze întocmai politica tatălui său, Carol Quintul: aceea de a menține unitatea catolică a Europei sub sceptrul Habsburgilor spanioli[2]. Căci Carol Quintul, nu Filip II, a publicat, în 1520, decretul prin care îi condamna la moarte pe reformați; sub domnia tatălui, nu sub cea a fiului, au avut loc primele execuții pe rug: ca victime au căzut doi călugări augustini, care contestau dogmele Bisericii catolice. Dar în timp ce Carol știa să-și atragă simpatia celor din jur, Filip comitea gafe peste gafe: în plus, el a crezut că poate să impună Țărilor de Jos politica spaniolă de maximă centralizare a puterii, ceea ce a pus în pericol autonomia provinciilor. De aici confruntarea între cele două principii predominante în sec. XVI — pe de o parte absolutismul suveranității monarhice, pe de altă parte, aspirația către independență și realizarea unor state naționale. Situația s-a agravat atunci cînd Filip II a ordonat aplicarea imediată și strictă a măsurilor preconizate de tatăl său împotriva ereticilor. Pentru moment însă situația internațională îl punea la adăpost pe monarhul de la Madrid de o răzmeriță.

Sprijinit de Papa Paul IV, regele Franței Henric II considera că sosise momentul — pe care dinastia de Valois îl aștepta de mult cu răbdare: să-i înfrîngă pe Habsburgi. Pentru a se apăra, Filip II avea nevoie de bani, de mulți bani. Și cine ar fi putut să-l ajute dacă nu Stările Generale[3] ale Țărilor de Jos spaniole? Cererile regelui au fost însă refuzate; Filip a trebuit să se mulțumească cu subsidiile modeste oferite de unele provincii, după bunul lor plac.

Henric II a pornit ostilitățile la începutul anului 1557, invadînd comitatul nordic Artois, care pe atunci nu aparținea Franței ci Țărilor de Jos, deci Spaniei. Ducele Emmanuel Philibert de Savoia, vărul lui Filip II, proaspăt numit guvernator al Țărilor de Jos — era un excelent strateg. În fruntea unei armate de 60 000 oameni compusă din spanioli și neerlandezi — locuitori ai Țărilor de Jos, el s-a îndreptat spre fortăreața Marienburg ocupată de francezi. Lăsîndu-și inamicul să adune efective cît mai mari în orașul fortificat, noaptea, pe neașteptate, ducele și-a schimbat direcția, pornind în marș forțat către Saint Quentin. Francezii au fost zdrobiți de cavaleria care șarja sub comanda lui Lamoral, conte de Egmont[4]. Drumul spre Paris era deschis și pustiu, fără urmă de francezi care să-l apere!

Dar punga lui Filip nu mai avea nici o lăscaie. După ce a ocupat Saint Quentin și Noyon, de Savoia și impetuoasa lui armată hispano-belgiană, au fost nevoiți să se oprească la Chauny, înciudați și furioși fără a fi putut culege fructele victoriei. Lui Henric i-a trebuit însă mai puțin timp să-și revină din sperietură, decît lui Filip să strîngă bani. La mijlocul lunii ianuarie 1558, ducele de Guise a asediat și cucerit portul Calais; trambulina ocupată de englezi de mai bine de 200 ani, poarta Albionului spre Europa se reîntorcea la Franța! Strigătele de indignare ale îndepărtatei sale soții, regina Maria Tudor — catolica soră mai vîrstnică a viitoarei Elisabeta I — nu l-au determinat pe Filip să reacționeze.

Francezii și-au continuat iureșul. Thionville (în Alsacia), apoi Dunkerque, au căzut în stăpînirea lor; ei semănau dezolarea și ruina în acea parte a Flandrei.

Într-un tîrziu, contele Egmont a primit ordin să pună capăt incursiunilor. Reușind să-l ajungă din urmă pe mareșalul de Thermes care cucerise și prădase Dunkerque, pe colinele de la Gravelines, s-a aruncat în luptă, fără să-i pese că doi cai au fost uciși sub el. Inamicul era nimicit. Pe cîmpul de luptă au rămas 2 000 cadavre; 3 000 francezi, printre care și mareșalul de Thermes, au căzut prizonieri.

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 7/1973; 8/1971.

[3] Organism alcătuit din reprezentanți ai celor trei stări (clerul, nobilimea și starea a treia) din provinciile Țărilor de Jos.

[4] **Magazin istoric,** nr. 8, 9/1975.

Scurta carieră a guvernatorului din culise

Contele Egmont — om viteaz și ambițios — s-a întors triumfător în Țările de Jos. Poporul l-a sărbătorit ca pe un mare erou, în speranța că victoria de la Gravelines va pune capăt războiului și, implicit, cererilor continue de subsidii din partea Madridului.

Într-adevăr, s-a încheiat un armistițiu și anevoioasele tratative de pace au avut o evoluție favorabilă. Atît Henric cît și Filip rămăseseră cu tezaurul gol și nu știau de unde să mai procure fonduri. La 3 aprilie 1559, reconcilierea lor forțată s-a concretizat prin Tratatul de la Cateau Cambrésis — orășel din Flandra (actualmente franceză) aparținînd, pe atunci, Țărilor de Jos.

După semnarea păcii, Filip II, văduv din ziua de 17 noiembrie 1558, a cerut-o în căsătorie pe mica prințesă Elisabeta, fiica lui Henric II al Franței, de numai 14 ani! Dar diferența de vîrstă nu-l sperie pe regele Spaniei, convins că, prin această căsătorie va consolida hegemonia mondială a Spaniei asupra lumii. Apoi a comis stîngăcia de a cere convocarea Stărilor Generale și de a le pretinde credite pentru întreținerea unei garnizoane spaniole de 3 000 oameni. Reprezentanții au reacționat negativ rugîndu-l pe rege „să păzească granițele și porturile cu cetățeni din țară și nu cu străini"...

Descumpănit, Filip a evitat orice răspuns precis numind-o ca guvernator al Țărilor de Jos pe ducesa de Parma, fiica nelegitimă a lui Carol Quintul, deci sora sa vitregă. Această blondă elegantă, inteligentă și abilă, avea un trecut cam încărcat. Văduvă la 15 ani, după moartea primului ei soț, Alexandru de Medici, s-a căsătorit, din ordinul tatălui său, cu Octavio Farnese, nepotul Papei Paul III! Mai mult, deși mama sa era flamandă, Margareta se italienizase complet.

Regele Spaniei nu-i încredințase decît formal puterea, pe care i-o limita, aproape total, prin instrucțiuni severe. Pentru orice rezoluție importantă, ducesa-guvernator general, trebuia să aibă și avizul Consultei, organism privat și secret compus din trei oameni devotați trup și suflet lui Filip: cardinalul Antonio Perrenot de Granvelle, cel care ținea, de fapt, frînele țării, Virgilius d'Aytta de Zuichem și contele Charles de Berlaymont.

Din Consiliul, oficial, de Stat făceau parte, în afară de membrii Consultei, seniorul de Glajon, contele Egmont, învingătorul de la Gravelines, și, în fine, Wilhelm de Nassau, prinț de Orania, poreclit Taciturnul[1], personaj de frunte al Europei sec. XVI.

Foarte curînd între reprezentanții Coroanei spaniole și ceilalți membri ai Consiliului, relațiile s-au încordat într-atît încît Wilhelm de Orania și Egmont, au cerut insistent demiterea celor trei. În mod corect, Granvelle a transmis cererea lui Filip, prevenindu-l de

[1] **Magazin istoric,** nr. 11/1971.

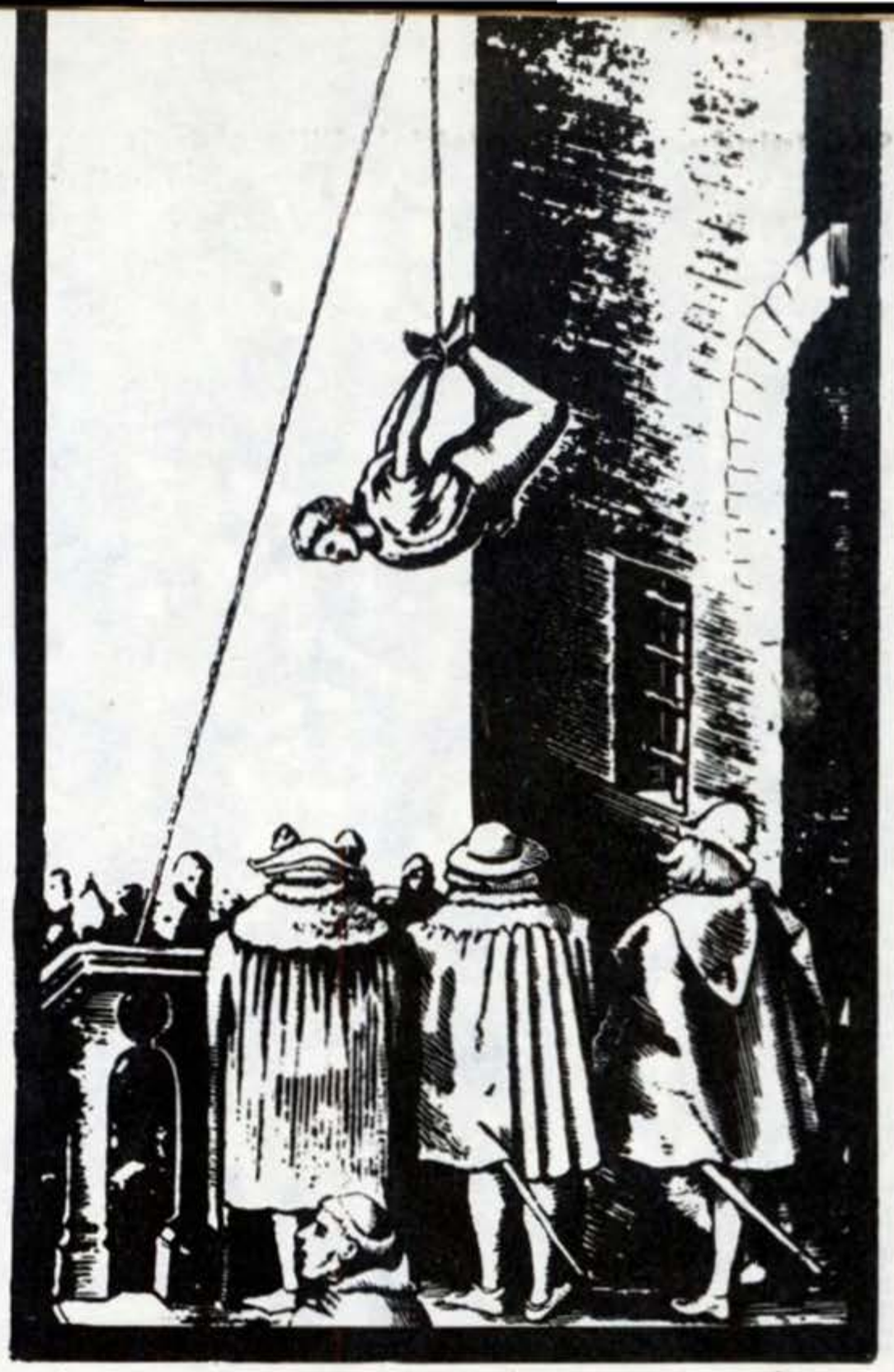

iminența unei răscoale. După obiceiul său, regele Spaniei a tergiversat, încercînd să cîștige timp.

Cu mare greutate, după discuții și argumentări, stăpînul de la Escorial[2] l-a autorizat pe Granvelle... „să lipsească" cîteva zile, pentru a se duce să-și vadă bătrîna mamă în Burgundia.

Ducesa și derbedeii

În urma plecării lui Granvelle, cauzele nemulțumirilor au rămas la fel de acute. Inchiziția pedepsea cu aceeași rigoare și execuțiile continue îi indignau în egală măsură pe catolici și pe reformați.

Curînd, prejudecățile absolutiste ale lui Filip II, încăpățînarea lui de a ataca, în același timp, vechile privilegii ale țării și libertatea de gîndire a reformaților au creat o situație fără ieșire. Contele Egmont s-a dus personal în Spania încercînd să obțină o moderare a edictelor. Vizita s-a soldat cu un eșec lamentabil, iar furia poporului a luat proporții considerabile.

La 5 aprilie 1566, o cavalcadă formată din 200 gentilomi și din reprezentanți ai nobilimii mici și mijlocii s-au îndreptat spre palatul regentei. Populația din Bruxelles îi aclama cu entuziasm și speranță. Oscilînd între compasiunea pentru locuitorii Țărilor de Jos și obediența față de Madrid, Margareta de Parma, îmbătrînită și nervoasă, a izbucnit în lacrimi. Văzînd-o plîngînd, unul din con-

[2] Localitate situată la 40 km de Madrid, în preajma căreia Filip II a ridicat un palat și o mănăstire, purtînd același nume, în amintirea bătăliei de la Saint Quentin. **Magazin istoric** nr. 5/1968.

silierii ei a strigat: „Cum, Alteță, vă temeți de acești derbedei?[1]". Datorită cuvintelor rostite, pare-se de contele de Berlaymont — conducătorii răscoalei căpătau, în fine, numele cel mai sugestiv, un nume care îi unea cu mulțimea.

Întrevederea a durat doar cîteva minute. Delegația celor 200 s-a prezentat în fața regentei, asigurînd-o de devotamentul lor și înmînîndu-i textul petiției. Margareta a rostit cîteva cuvinte oficiale, însoțite de un surîs al cărui farmec dispăruse de multă vreme. Din nefericire, asigurările ei nu au satisfăcut pe nimeni: promitea să trimită o nouă delegație la Filip și, în așteptarea răspunsului, să modereze edictele emise împotriva ereticilor. În săptămînile care au urmat, agitația a continuat să crească. În marele port internațional Anvers, exista o masă de docheri și de muncitori la șantierele navale, de săraci care nu mîncau în fiecare zi pe săturate. La îndemîna lor scînteiau relicvariile de aur din bisericile catolice, tabernacolele incrustate cu pietre prețioase.

La 11 august 1566 cuvîntul de ordine al insurecției a străbătut cartierele din preajma portului și cheiurilor. La lumina torțelor, răzvrătitii au pustiit catedrala și bisericile principale din Anvers. La fel s-a întîmplat la Armentières, Ypres, Gand, în actuala Belgie, mișcarea propagîndu-se apoi în provinciile Zeelanda, Frizia și Olanda.

Cuprinsă de panică, Margareta nu mai știa cui să se adreseze. În cele din urmă, s-a învoit cu formula conform căreia „predicile ținute în locurile obișnuite [deci și cele protestante] nu vor mai fi tulburate". Dar nu după mult timp, ducesa a revenit asupra concesiilor ce îi fuseseră smulse și a lansat noi edicte pentru a face poporul să înțeleagă că „vechea religie [catolicismul] este singura plăcută lui Dumnezeu și regelui". Apoi aflînd că Filip II era dispus să o susțină cu armată, a ordonat membrilor Consiliului să depună un nou jurămînt de fidelitate regelui.

Nehotărîrea Margaretei îl exaspera pe Wilhelm Taciturnul; vremea compromisurilor trecuse. Împreună cu alți cîțiva patrioți a refuzat să depună jurămîntul cerut de Margareta. Știind că avea nevoie de ajutor financiar și militar din afară, Wilhelm nu dorea să înceapă prematur lupta. Nerăbdători însă „derbedeii" nu au mai așteptat și războiul civil a izbucnit în ziua de 11 august 1566. Calviniștii cuceream oraș după oraș; în același timp, Ludovic de Nassau, fratele Taciturnului, angaja mercenari în Germania, iar Filip își pregătea replica, trimițînd în Țările de Jos, pe don Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba și marchiz de Soria. În vîrstă de 59 ani, acesta făcea parte din generația care văzuse puterea spaniolă impunîndu-se în lumea întreagă și era convins de necesitatea suprimării cu orice preț a celor vinovați de două crime majore — **crimen laesae religionis** și **crimen laesae majestatis.** Patru decrete îl învesteau cu puteri depline și 17 000 soldați încercați[2] trebuiau să le asigure aplicarea.

O altă față a ducelui de Alba?

Încă de la prima lor întîlnire, Margareta de Parma a sesizat mîndria arogantă și intențiile crude ale ducelui. La 25 august 1567, nevoind să fie complice la crimele care se anunțau, l-a rugat pe rege să-i dea voie să se reîntoarcă în Italia.

Foarte curînd după aceea, ducele de Alba a instituit Consiliul de combatere a tulburărilor (Consiliul sîngelui) a cărui misiune consta în redactarea și aplicarea sentințelor pronunțate personal de guvernator. La 9 septembrie, s-a declanșat acțiunea represivă prin arestarea conților Egmont și de Hoorne. A început apoi un adevărat măcel. Mii de oameni nevinovați au fost torturați, apoi executați. Terorizați, mulți „suspecți" au îngroșat rîndurile refugiaților în Germania și Anglia, alții s-au ascuns în păduri, unde foamea și mizeria îi constrîngeau să treacă la jafuri.

Dar scrisorile ducelui de Alba ne obligă să admitem că, adesea, el a trebuit să aplice, împotriva voinței sale, instrucțiunile rege-

[1] În alte texte, inclusiv în unele publicate de revista noastră, termenul francez **gueux,** de origine flamandă, este tradus prin „calic(i)". Dar aceasta nu este decît una dintre cele cîteva semnificații ale cuvîntului. Opțiunea noastră pentru „derbedei" se întemeiază pe cel puțin două argumente: sensul inițial al substantivului în flamandă (pungaș, derbedeu) și situația materială a celor cărora li se aplicase această poreclă. Să nu uităm că, din tot imensul imperiu al lui Filip II, zona cea mai prosperă și sursa cea mai îmbelșugată de venituri pentru Coroană, în Europa, o reprezentau Țările de Jos, unde nobilimea, burghezia și alte pături sociale dobîndiseră mari averi înainte de a se răscula împotriva lui Filip II — **n.r.**

[2] Alte surse menționează 12 000 soldați.

lui. Guvernatorul scria, la 14 septembrie 1567, lui Filip că „pentru a potoli Flandra nu trebuie să decapităm oameni care au fost întărîtaţi de alţii". După părerea lui nu venise încă momentul ca suveranul să viziteze Flandra, „căci măsurile care au mai rămas de luat vor stîrni ura împotriva regelui".

Prizonier al misiunii sale, el le-a ordonat soldaţilor să-i hărţuiască chiar şi pe cei care îi adăposteau pe „suspecţi" sau îi ajutau în taină: „trebuie să ne străduim să-i descoperim cine sînt şi unde se află; iar pe cei dintîi pe care îi putem găsi, fie bărbaţi sau femei, să-i spînzurăm, să-i ucidem pe loc, să-i ruinăm şi să le distrugem casele, pentru ca prin această demonstraţie să-i umplem de groază, să-i facem [pe ceilalţi] înţelepţi, ca să se ferească pe viitor de a mai făptui lucruri rele".

La 5 iunie 1568, în mijlocul pieţii publice din Bruxelles, conţii Egmont şi de Hoorne au fost decapitaţi pe un eşafod îmbrăcat în negru. Era răspunsul guvernatorului spaniol dat prinţului de Orania, ale cărui trupe comandate de Ludovic de Nassau tocmai ieşiseră victorioase din ciocnirea de la Heiligerlee. Ducele de Alba făcuse tot ce era posibil pentru a întîrzia execuţia, în speranţa unei măsuri de clemenţă regală. Eşecul militar l-a obligat însă să se supună ordinului formal al regelui, de a nu lăsa duşmani în urma lui.

Trei zile mai tîrziu, guvernatorul general îl ruga pe Filip să aibă milă de contesa de Egmont şi de cei unsprezece copii ai săi: „Nu cred să existe pe pămînt o familie mai nenorocită; nici nu ştiu dacă contesa are ce mînca astă-seară". Şi, trecînd la politica generală, ducele adăuga: „Poporul acesta este atît de bun încît clemenţa Maiestăţii Voastre îl va face să accepte cu bunăvoinţă supunerea pe care azi o acceptă de nevoie. Execuţiile au imprimat în suflete o teroare atît de mare, încît cei de aici îşi închipuie că vom guverna veşnic prin vărsare de sînge. Atît timp cît supuşii vor fi de această părere ei nu-l vor putea iubi pe rege".

Dar, influenţat de Marele Inchizitor, cardinalul de Espinoza, Filip II nu se gîndea nici la îndurare, nici la iertare. Teroarea continua, ceea ce întetea voinţa de rezistenţă a răsculaţilor. Mii de voluntari se prezentau în porturile nordice, unde „derbedeii mării" organizau rezistenţa. Accesul în porturile din Ţările de Jos fiindu-le interzis, ei îşi stabiliseră bazele la Emden, în Frizia Orientală, dar mai ales în Anglia, la Dover. În noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1572, flota „derbedeilor" comandată de Wilhelm de la Marck a apărut în faţa oraşului La Brielle. Comandantul i-a anunţat pe burghezii din oraş că cinci mii de „derbedei" se află acolo gata să înceapă asaltul şi le-a acordat două ore pentru a preda oraşul. După unele ezitări, locuitorii din La Brielle au cedat, deschizînd larg cele două porţi, prin care „derbedeii" şi-au făcut intrarea triumfală. Erau numai trei sute!

Trei zile mai tîrziu, trupele ducelui de Alba au apărut în faţa oraşului La Brielle. Imediat un dulgher a deschis porţile ecluzelor. Apa a inundat cîmpia, forţîndu-i pe spanioli să se

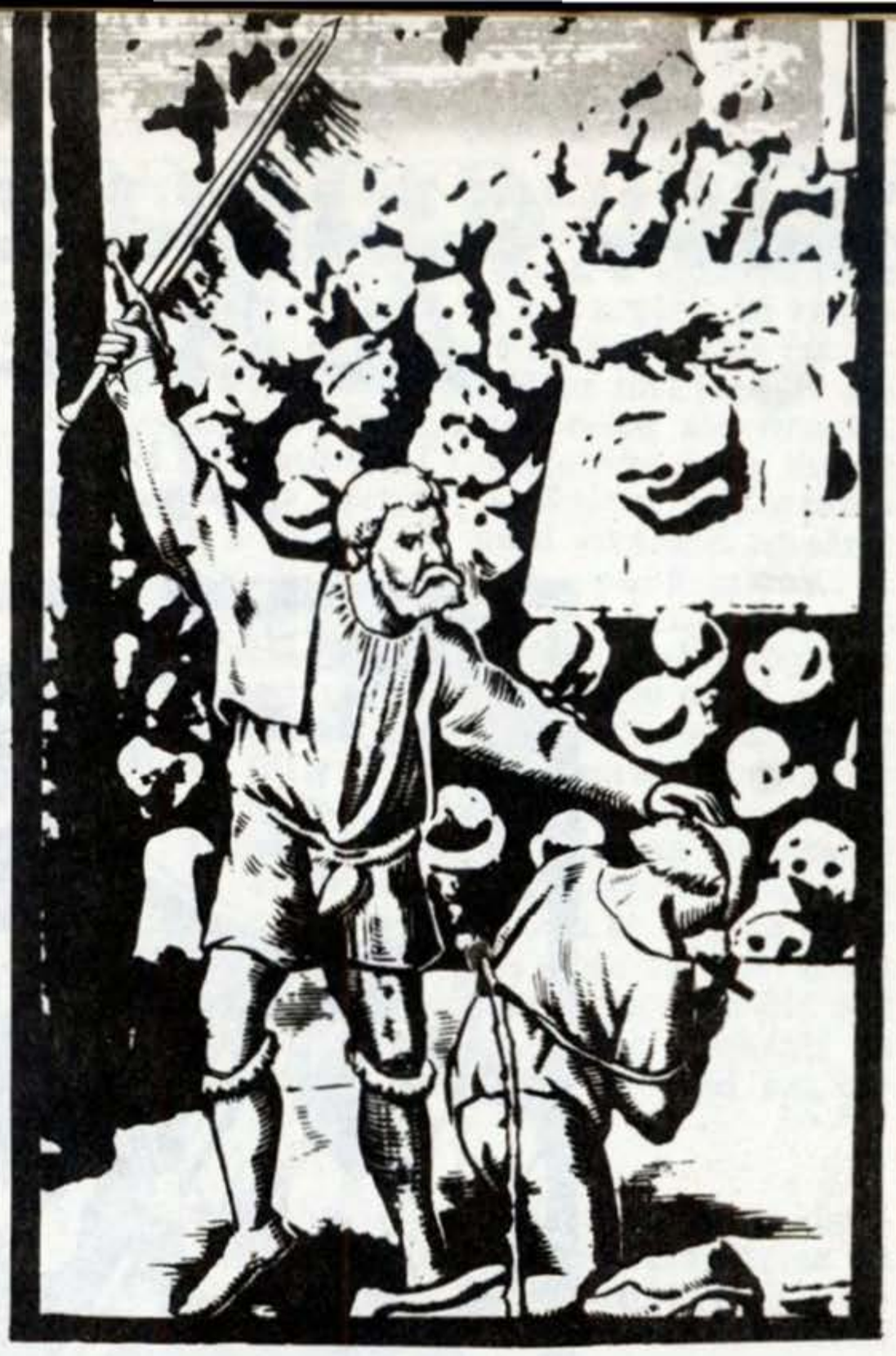

retragă pe un dig, de unde salvele de tun i-au obligat curînd să fugă. Alte oraşe au urmat exemplul dat de La Brielle. Ţara întreagă se ridica la luptă. Spaniolii erau încolţiţi. Wilhelm de Orania, care nu prevăzuse nici el violenţa mişcării, această bruscă descătuşare de forţe, voia să le domine, să le impună ordinea şi strategia sa. Proclamat guvernator — „stathouder" în limba olandeză — de adunarea Stărilor Provinciale, Wilhelm Tacitur-nul a văzut pericolul. La Conferinţa de la Dordrecht el a retras împuternicirile date comandanţilor de corăbii. Sosise timpul unui război de tip clasic a cărui miză era însăşi existenţa provinciilor. Trupele ducelui de Alba au început să bată în retragere pe toate fronturile. Furios, Filip II l-a înlocuit brusc cu un guvernator mai moderat şi mai prudent, don Luis de Requesens y Zuñiga, care şi-a început activitatea proclamînd o amnistie generală şi hotărînd desfiinţarea Consiliului de combatere a tulburărilor. Apoi a ridicat impozitele permanente, fixînd o contribuţie acceptată de Stările Generale. Dar nici o măsură de clemenţă nu ar fi reuşit să stăvilească elanul spre libertate şi independenţă. Sfîrşitul acestei perioade a fost marcat de împărţirea Ţărilor de Jos în două teritorii: a) cel Sud-Vestic, cu predominanţă catolică, care a ajuns la o reconciliere provizorie cu Spania şi care va forma aproximativ Belgia de mai tîrziu şi colţul de Nord-Est al Franţei (Flandra); b) cel Nord-Estic, preponderent calvin, care a continuat lupta împotriva Madridului, reuşind ca în 1581 să se proclame independent, sub numele de Republica Provinciilor Unite — în linii mari, viitoarea Olanda.

Traducere de
Gabriela GEROTA

STATUL CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT AL LUI BUREBISTA — 2050 DE ANI

1491: VIRTUȚI DACICE PE O SCENĂ DIN FLORENȚA

MIRELA ȘAIM

De-a lungul secolelor, populația de pe meleagurile carpato-dunărene n-a încetat să trezească interesul oamenilor de cultură europeni. Dacii[1] sînt menționați, astfel, în operele istoricilor bizantini, în scrierile părinților bisericii, în cărțile scriitorilor și călătorilor medievali.

O semnificativă mărturie din secolul XV despre daci o întîlnim într-o lucrare, mai puțin cunoscută (și nesemnalată în literatura de specialitate din țara noastră), a lui Lorenzo de Medici, cel supranumit Magnificul (1449-1492). Proeminentă personalitate a Renașterii italiene, protector al artelor, el însuși aducînd o valoroasă contribuție la mișcarea intelectuală umanistă declanșată în secolul său, om politic iscusit, cu vederi constructive, Lorenzo de Medici este și autorul unei lucrări dramatice intitulată La rappresentazione di San Giovanni e Paolo, **în care întîlnim și un episod dacic.**

Piesa a fost reprezentată în 1491 de Compania artistică „Ion Evanghelistul" (patronată de familia Medici). La spectacol a asistat și Lorenzo, iar rolurile au fost interpretate de tinere vlăstare ale familiei Medici, printre care probabil și cei trei fii ai autorului: Piero, Giovanni și Giuliano.

Scrisă în versuri și alcătuită din mai multe secvențe care evocă istoria Imperiului roman în sec. IV î.e.n., lucrarea începe cu un prolog, care „rezumă" oarecum acțiunea actelor următoare și subliniază caracterul ei simbolic: „Veți vedea o istorie nouă și sfîntă, exemple ale atît de neschimbătoarei sorți". Tot în prolog, apar și interpreții, care își cer anticipat scuze: „Iertați-ne anii cei tineri, dacă versurile șchioapătă, sau nu sînt bine rostite, căci tinereii nu știu să poarte veșmintele celor de vază, nici să întruchipeze bătrîni sau femei".

După o secvență consacrată unei legende religioase, trecem în palatul împăratului roman Constantin (306-337) care sărbătorește miraculoasa vindecare a fiicei sale Constanța. Gallican, un strălucit comandant de

[1] **În imagine: daci asaltînd un castru roman; gravură de Piranesi.**

oşti, înapoiat victorios din războiul cu parţii, cere împăratului mîna fiicei sale. Ca să nu-l refuze făţiş, Constantin i-o promite pe Constanţa, dar, mai întîi, Gallican să-i învingă pe „dacii cei primejdioşi": „Ştii bine cît ne presează şi ne ameninţă răzvrătita Dacie care ne e vecină! [...] Mă încred în ajutorul zeilor, dar şi mai mult în marea ta vitejie şi nădăjduim că vom dobîndi curînd biruinţa asupra dacilor". Gallican pleacă la război, adunîndu-şi suita: „Haidem, cavaleri negri şi arşi de soarele dogoritor al Persiei. Împăratul nostru doreşte acum să ne pună la încercare printre gheţurile şi nămeţii Daciei. Virtutea învinge şi căldura, şi frigul, nesocotind primejdia şi moartea".

Dar semeţul Gallican este înfrînt în Dacia: „Toată armata îi este zdrobită", scrie Lorenzo. La sfatul a doi ofiţeri ai săi — Ioan şi Paul — singurii care au supravieţuit, Gallican se converteşte la creştinism, ceea ce duce, în mod miraculos, la apariţia unei uriaşe armate. Cu ajutorul ei, comandantul roman asediază cetatea dacilor, după toate regulile artei militare din sec. XV: „Repede să fie aduse aici bombardele (Dumnezeu e cu noi şi nu vor scăpa), archebuzele, passavolantele [arme asemănătoare archebuzelor — **M.Ş.**], mortierele". Apoi ordonă construirea parapetelor pentru bombarde, organizează aprovizionarea şi apărarea taberei. În sfîrşit, în preajma bătăliei finale, trîmbiţaşul anunţă: „Neînvinsul comandant îi vesteşte pe toţi cei de faţă: dacă nu se predau îndată, ţinutul va fi jefuit de soldaţi. Nemilos fi-va Gallican, iar cel ce va pătimi, va fi pe drept păgubit. Oşteanul care va urca primul pe zidul cetăţii, va primi o mie de ducaţi, iar următorii doi, cîte cinci sute şi [respectiv] o sută de ducaţi". După cum se vede, avem aici o relatare completă a unei bătălii cu ostaşi mercenari, cum au fost atîtea în Italia sec. XV, unele din ele cunoscute de Magnificul prin participare directă.

După bătălie, regele dac este făcut prizonier, împreună cu fiii săi. Captivul meditează asupra vanităţii sorţii, temă frecventă în literatura epocii. Urmează apoi o scenă emoţionantă în care „principii", fiii regelui dac, se oferă să se sacrifice pentru a salva viaţa tatălui lor. Înduioşat, Gallican exclamă: „Durerea voastră atît m-a mişcat, încît aproape că mi-e ruşine că v-am învins. Dar în fiecare joc doar unul poate cîştiga, iar cel bătut trebuie să se resemneze".

Aduşi în faţa împăratului Constantin, nobilii prizonieri daci au o atitudine demnă, sînt iertaţi de împărat şi eliberaţi. Relatînd luptele şi victoria obţinută, Gallican arată că fără sprijinul divin nu i-ar fi putut înfrînge pe daci. „De fapt, am fost înfrînt, zdrobit. Din toţi cîţi eram am mai rămas în viaţă doar trei: eu şi aceştia doi care sînt lîngă mine".

Într-un cadru religios, Lorenzo de Medici a realizat de fapt o dramă laică, politică, de meditaţie asupra forţelor istoriei şi a puterii omului de a-şi defini destinul. Scrierea pare să fie un adevărat testament spiritual al Magnificului, o sumă a experienţelor sale. De aceea, faptul că s-a regăsit în împăratul Constantin cel Mare nu ni se pare întîmplător. Şi nu este întîmplător nici faptul că a făcut din daci personaje eroice ale dramei. Se ştie că împăratul Constantin nu a luptat cu dacii. Dar, pentru a ilustra importanţa deosebită a victoriilor unui strălucit împărat roman, era necesar să i se opună inamici la fel de renumiţi. Lorenzo îi aduce astfel în scenă pe daci, dovadă că, după mai bine de un mileniu de la luptele lui Traian cu dacii, eroismul şi vitejia cu care aceştia i-au înfruntat pe romani încă stîrneau admiraţia lumii. De altfel, însuşi Constantin fusese comparat cu Traian. Împăratul cărturar Iulian Apostatul îl socotea chiar superior acestuia, deoarece Constantin „a recîştigat ceea ce Traian cîştigase şi ştiut este că e mai greu să reiei decît să iei". Julianus se referea la victoria din 332 a lui Constantin asupra goţilor[1], aşezaţi în Cîmpia munteană, pe care romanii au cucerit-o.

Interesul lui Lorenzo pentru istoria dacilor poate fi întrevăzut şi în scrisoarea sa din 1486 (anul cînd a început şi elaborarea piesei la care ne referim) adresată ducelui de Ferrara, Ercole d'Este, prin care îi solicita acestuia lucrarea lui Cassius Dio, istoriograful războaielor lui Traian cu dacii: „Excelenţa voastră are în biblioteca sa un istoric, pe nume Dio, **De Romanis Historiis,** pe care aş dori foarte mult să-l văd, şi pentru plăcerea şi consolarea pe care le am studiind istoria". În călătoriile sale la Roma, — Lorenzo trebuie să fi admirat atît Columna lui Traian cît şi Arcul lui Constantin, ultimul celebrînd victoria de la Pons Milvium din 312. Statui de daci şi basoreliefuri ale luptelor cu ei fuseseră luate de pe porticul basilicii din Forul lui Traian şi fixate pe Arcul de triumf al lui Constantin. Autorul florentin i-a adus în scenă ca temuţi adversari ai lui Constantin, tot aşa cum, la începutul mileniului întîi, dacii apăruseră pe scena istoriei ca apărători îndîrjiţi ai pămînturilor străbune în faţa invaziei romane. „Dacia răzvrătită", „dacii cei primejdioşi", „dacii ameninţători", despre care vorbeşte Lorenzo în scrierea sa se impun conştiinţei epocii.

De altfel, după căderea Constantinopolului (1453), atenţia oamenilor politici era îndreptată, în vremea lui Lorenzo, spre Ţările române, urmaşe ale vechii Dacii şi puternice centre de rezistenţă antiotomană. Magnificul întreţinea relaţii prieteneşti cu Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, ceea ce sporea interesul principelui florentin pentru locuitorii meleagurilor de la Nord de Dunăre. „Secvenţa dacică" din opera sa constituie cea mai importantă menţiune beletristică a Daciei din sec. XV.

---

[1] **Magazin istoric,** nr. 12/1977.

MARTHA BIBESCU

«JURNAL POLITIC»

Ianuarie — mai 1940... Vreme de patru luni şi mai bine, Martha Bibescu scrie, în jurnalul său, pe marginea cascadei de evenimente care par a justifica convingerea lui Hitler că va obţine o grabnică şi zdrobitoare victorie asupra tuturor adversarilor săi. Este perioada în care „războiul ciudat" suferă o bruscă mutaţie, devenind „războiul normal", război fără nici o ciudăţenie, război punct.

Un război inevitabil şi de mult anticipat, care nu mai are secrete pentru nimeni, de cînd şi-a ţinut repetiţia generală pe scena teatrului polonez de operaţii, cu cîteva luni în urmă. Iniţiativa aparţine de fiecare dată naziştilor. Ei stabilesc calendarul loviturilor — 9 aprilie şi 10 mai. Ei îşi aleg victimele, şi procedeele lor rămîn la fel de brutale, lipsite de scrupule ca şi în anii agresiunilor nepedepsite: cinci state mici constată că neutralitatea lor, recunoscută de Reich, nu valorează nici măcar cît hîrtia pe care miniştrii de la Berlin şi-au aşternut semnăturile.

Gemene siameze, spaima şi moartea vin acum împreună, anunţate de urletul înfiorător al Stukasurilor în picaj sau de scrîşnetul sec de şenilă al haitelor de Panzerkraftwagen. Nimeni nu mai este la adăpost de spaimă şi moarte, nici copiii, nici femeile, nici ceilalţi civili dezarmaţi — nimeni.

Spre stupoarea Europei, spre stupoarea lumii întregi, ofensivele naziste iau prin surprindere pe cîrmuitorii politici şi militari ai Aliaţilor. Ei manifestă o îndurerată jignire faţă de nesportivitatea partenerului lor de pe terenul brăzdat de tranşee, partener care calcă în picioare toate obligaţiile de imobilism şi inactivitate prevăzute în regulament. „Aşa nu ne mai jucăm", protestează Parisul şi Londra. Şi, într-adevăr, nu se mai joacă, mărginindu-se să riposteze prin măsuri tardive, timide, confuze, contradictorii, deci şi ineficiente, pentru a stăvili năvala duşmanului.

Sosită în Franţa încă de la sfîrşitul lunii ianuarie 1940, Martha Bibescu urmăreşte sîngeroasele premiere dintr-un fotoliu de orchestră. Aşa cum dovedesc însemnările selectate pentru numărul de faţă, privirea ei lucidă reuşeşte nu numai să distingă, sub măştile groteşti, chipurile adevărate ale actorilor, ci să perceapă şi fragilitatea de mucava a decorului parizian, care se năruie la primul şoc. Avînd ca de obicei acces la culisele şi în cabinele protagoniştilor, scriitoarea ne oferă o cronică competentă a actului II din drama celui de-al doilea război mondial, act care, la un moment dat, părea să fie şi ultimul. (Intervenţiile din parantezele drepte aparţin versiunii româneşti.)

1940

Mogoşoaia, 8 ianuarie

Invitat la dejun, Pember, ataşatul de presă al Legaţiei britanice, îmi reproduce cele spuse de Fabricius lui Argetoianu: „Pînă în trei luni veţi fi în război cu noi...".

Parcă-l aud pe Czernin[1] în 1915.

Mogoşoaia, 9 ianuarie

Anglia, Franţa şi Turcia au semnat un nou tratat[2].

Dejun la Legaţia Angliei. Sir Reginald Hoare îmi anunţă demisia lui Hore Belisha, ministrul de Război britanic. Era teribil de prost văzut de către ofiţerii superiori. Se spune că l-a numit pe Gort[3] în locul unui general mai priceput, deoarece nu s-a putut împotrivi presiunilor unui viconte. Şi, pe deasupra, se îmbrăca fără gust, purtînd pantaloni reiaţi. De asemenea, pe Downing Street, îi saluta pe fotoreporteri, spre deosebire de ceilalţi miniştri care, ca nişte

[1] Ottokar von Czernin (1872-1932), om politic şi diplomat austro-ungar, ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1913-1916) şi ministru de Externe (1916-1918).

[2] De fapt, e vorba de parafarea tratatului de asistenţă militară reciprocă, semnat la Ankara (19 octombrie 1939) de către Franţa, Anglia şi Turcia.

[3] John Vereker Gort (1886-1946), feldmareşal britanic, comandant al Corpului expediţionar britanic în Franţa (1939-1940), guvernator militar al Gibraltarului (1941) şi al Maltei.

englezi veritabili, nici nu-i luau în seamă.

Acest război, care nu mai începe! Acest război, sabie a lui Damocles! Acest război, care rămîne suspendat în aer, asemenea celui de-al doilea pantof care fură somnul personajului din anecdotă. Acest război, în care spitalele sînt goale!

În Germania se găseşte *un* prizonier englez!

Paris, 29 ianuarie

Neutrii găsesc că beligeranţii sînt de fapt neutri, iar beligeranţii găsesc că toţi neutrii ar trebui să intre în război.

Paris, 30 ianuarie

Prînz la Paul Claudel, pe Avenue Hoche. Claudel îmi povesteşte plecarea ambasadorului S.U.A., Bullitt[1], care ia avionul pentru a-şi duce el însuşi telegramele la Departamentul de Stat din Washington, deoarece englezii îi blochează corespondenţa.

Ce s-o fi găsind în rapoartele Ambasadei americane la Paris, care trebuie ferit de ochii englezilor? Am sentimentul nelămurit, mai curînd senzaţia, că la soţii Claudel pluteşte un parfum de ostilitate împotriva Marii Britanii.

Războiul alb [fără sînge]... Sînt unii care duc dorul războiului roşu. Dar va veni şi acesta. Auzi mai la tot pasul: „Războiul nici n-a început încă". Dacă ajunge una ca asta la urechea polonezilor...!

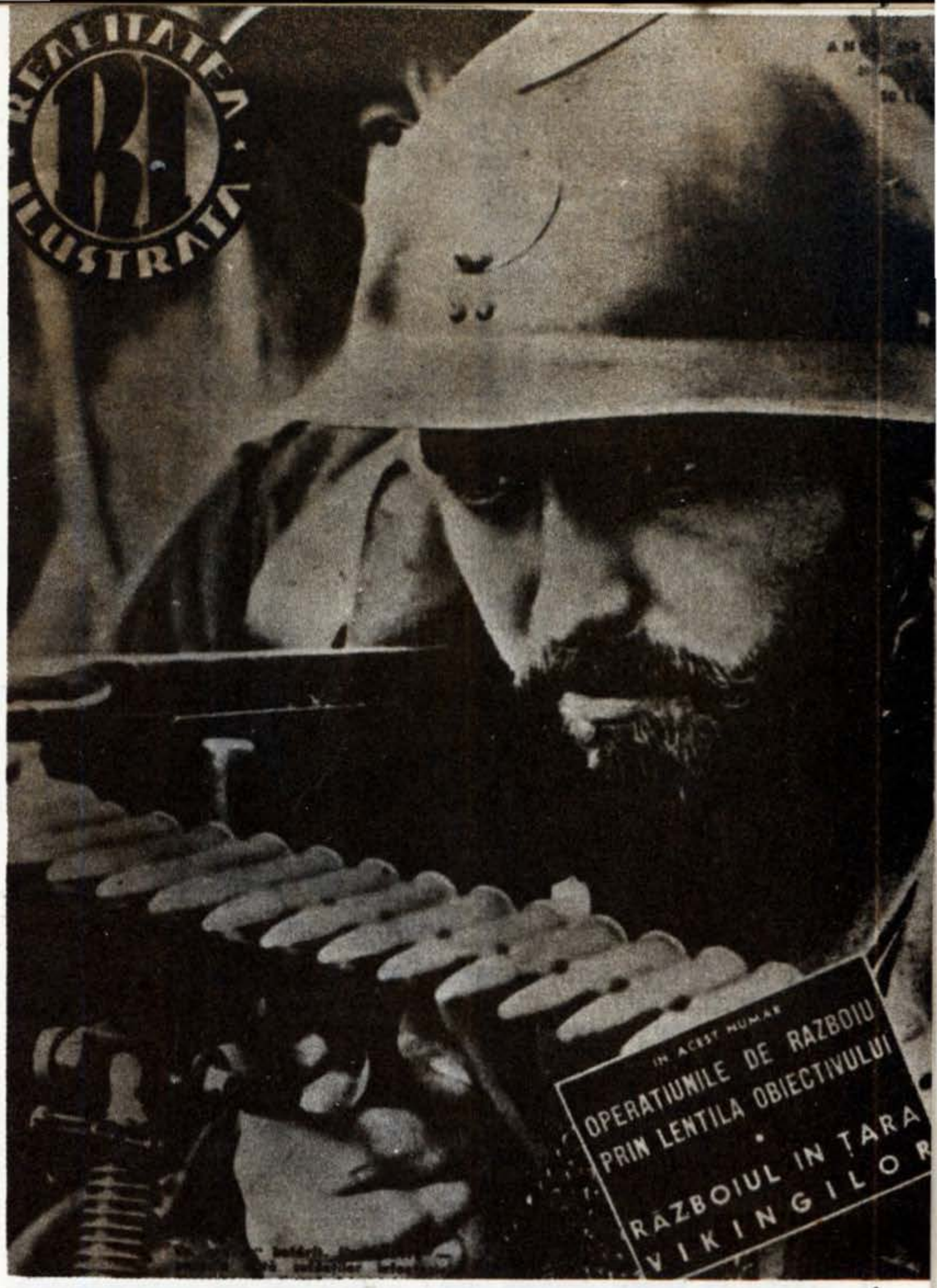

Cu zece zile înainte de declanşarea atacului nazist, presa română îşi exprima simpatia faţă de Aliaţi: un ostaş francez pe coperta Realităţii ilustrate *din 30 aprilie 1940*

Paris, 3 februarie

[Joseph] Paul-Boncour[2] mă duce acasă, în confortabila sa maşină de fost preşedinte al Consiliului. Îmi declară că atitudinea regelui Carol II nu e sigură, că s-ar prea putea ca războiul să se mute în Est, că germanii şi francezii sînt imobilizaţi definitiv pe linia Maginot şi că trebuie găsit cu orice preţ un cîmp de luptă, de preferinţă în Est, de preferinţă în România. Weygand se ocupă de această problemă, trebuie intrat în război.

Parcă aş auzi, din nou, glasurile anului 1915[3].

— Cine nu înţelege că trebuie să participe la conflagraţie e pierdut.

Aşa o fi, dar nici de Polonia să nu uităm acum, cînd sînt atît de mulţi cei din Franţa şi Anglia care spun: „Războiul nici n-a început încă!"

Paris, 6 februarie

Miniştrii englezi sînt la Paris, pentru şedinţa Consiliului suprem de război. Chamberlain, Halifax, Winston [Churchill], Daladier, Gamelin, Reynaud, toate aceste persoane care se detestă reciproc.

Paris, 7 februarie

Astă-seară, dineu oferit la Palatul Luvru de Paul Reynaud, ministru de Finanţe. Acesta e veşnic extrem de vioi, sprinten ca o veveriţă, ţinîndu-se drept ca un băţ, vesel şi agitat. Pe plan politic e mulţumit de acordul încheiat cu Sir John Simon [ministrul de Finanţe britanic].

Cele două ţări fac o vistierie comună. Moneda sănătoasă se căsătoreşte cu moneda beteagă. Care din ele se va molip-

[1] William Christian Bullitt (1891-1967), diplomat american, primul ambasador al S.U.A. în Uniunea Sovietică (1933-1936), apoi în Franţa (1936-1941).

[2] *Magazin istoric*, nr. 1-3/1977.

[3] Aluzie la demersurile Antantei pentru atragerea României în război.

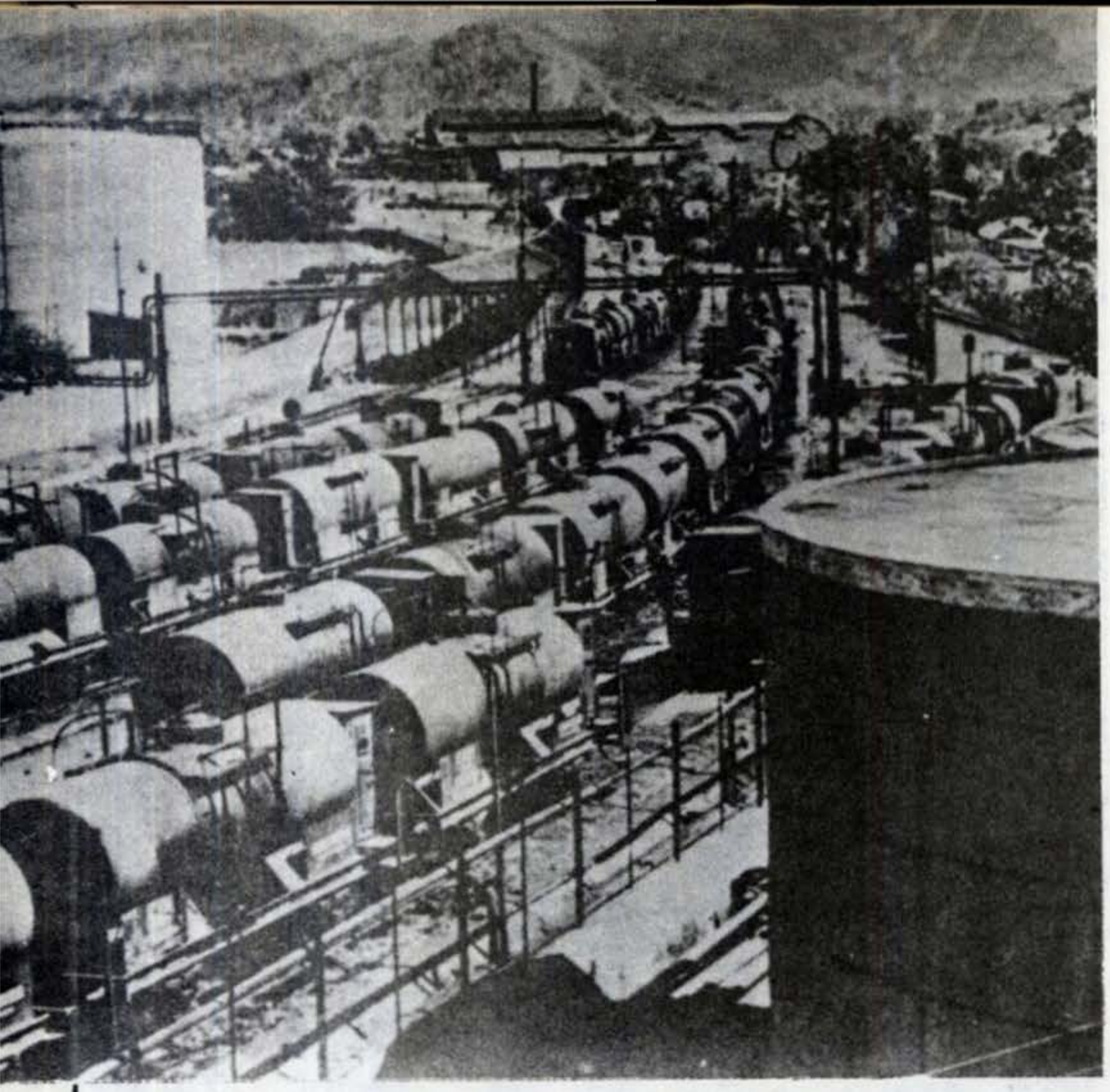

Vagoane-cisternă pentru petrolul românesc jefuit de hitleriști

si de la cealaltă? Cea zdravănă sau cea șubredă?

O admirabilă poantă a lui Reynaud, care vrea să-l silească pe Gamelin[1] să treacă la ofensivă. Exasperat de imobilitatea pe care statele majore ale celor două tabere o impun oștirilor ce stau față în față, ne spune:

— Generalii au încheiat între ei un pact de negresiune!

Cînd ia sfîrșit frugala dar excelenta cină, Reynaud ne duce în cabinetul său de lucru, cel al Marelui vistiernic al Franței. E cel mai superb birou ministerial pe care l-am văzut vreodată. Firele de liliac uriaș dintr-o vază atestă că ministrul e îndrăgostit. Pe semne că florile sînt un omagiu pentru Hélène de Porte.

Într-un colț, harta globului terestru, cu Germania colorată în roșu. Povestesc gazdei că, sosind la Paris, m-au izbit două lucruri: sacii cu nisip protejează numai statuile frumoase, lăsîndu-le pe celelalte (majoritatea) în aer liber; pe tot Bulevardul Champs Élysées se văd afișe cu hărți, reprezentînd Imperiile francez și britanic reunite și colorate la fel (în roșu), împreună cu lozinca, semnată Paul Reynaud: „Vom învinge, deoarece noi sîntem cei mai puternici".

Reynaud se arată foarte aspru față de statele neutre, revenind la metafora sa preferată: „Trebuie să ucidem crocodilul!". Îmi repetă ceea ce știu pe dinafară — parabola lui Churchill despre neutri și crocodili: „Neutrii se poartă asemenea copiilor care dau de mîncare crocodilului, fiecare sperînd că-i va cădea pradă la urmă de tot".

După părerea mea, Churchill nu a spus „copii", ceea ce ar fi amabil, ci „negri", ceea ce nu prea este. Nu pierd prilejul să duc povestioara la capăt, în propria mea versiune:

— Da, de acord: neutrii dau de mîncare crocodilului. Dar, dacă un copil face imprudența de a nu-i mai arunca nici un codru de pîine, crocodilul, în lipsă de ceva care să-i distragă atenția, îl va înghiți chiar pe copil, alegîndu-se astfel cu o hrană mult mai substanțială.

Paris, 31 martie

În concepția mea: această inactivitate prelungită, această mobilizare generală pe care Germania o impune Franței și Angliei, de șapte luni, sînt deopotrivă un furtișag operat de calici în portofelul bogătașilor. Zi de zi, prada sporește.

Dejun la Trianon. O butadă a lui Mandel[2]:

— Din înfrîngere în înfrîngere, din dezastru în dezastru, din catastrofă în catastrofă, pînă la victoria finală!

Paris, 2 aprilie

Winston [Churchill] declară: „Nu vrem să ne războim cu Rusia".

Așadar, am văzut de toate, am auzit de toate, ba chiar și de toate pe dos. Îmi amintesc de Winston, de trupul lui bondoc, pășind alături de mine, pe faleza de la Lympne, și mormăind sardonic:

— Toată Europa, inclusiv Germania, trebuie să lupte, umăr la umăr, împotriva Rusiei și a blestemaților de bolșevici.

Iar azi-dimineață, în ziare: „Nu vrem să ne războim cu Rusia" ...1921-1940... Pendula.

Nu dați uitării părerile unui politician. Notați-le pe o hîrtie. În dreptul lor scrieți invers și așteptați. Rețeta mea.

Paris, 9 aprilie

La ora 11 dimineața, vocea lui Jean Prouvost[3] la telefon:

— Nemții au ocupat Norvegia într-o noapte — astă-noapte...

---

[1] Maurice Gustave Gamelin (1872-1958), general francez, în timpul primului război mondial, șef de cabinet al lui Joffre; a contribuit la victoria de pe Marna. Comandant-șef al forțelor terestre franceze, în 1939-1940, și partizan al unui război de defensivă, el nu a prevăzut ofensiva blindatelor naziste în zona Ardenilor, lăsînd-o fără o apărare corespunzătoare. La 19 mai 1940, a fost înlocuit cu generalul Weygand, element și mai defetist decît Gamelin.

[2] Louis Georges Mandel (1885-1944), om politic francez, colaborator intim al lui Clemenceau, ministru al Coloniilor (1938-1940), ministru de Interne timp de cîteva zile înainte de capitularea Franței (iunie 1940), adversar hotărît al conciliatorismului. Prizonier al guvernului de la Vichy, a fost predat ocupanților hitleriști (noiembrie 1942) și asasinat de fasciștii francezi.

[3] Jean Prouvost, industriaș francez, proprietar al cotidienelor antebelice *Paris-Midi* și *Paris-Soir*, fondator al săptămînalului *Match* (devenit în 1945 *Paris-Match*).

La prînz, vocea lui Choute [prietenă din Paris a autoarei]:
— Nemții sînt la Copenhaga. Cu trupele lor motorizate...

Paris, 10 aprilie

Azi-dimineață, Danemarca a pierdut Islanda. A capitulat în fața Germaniei fără a schița un gest de apărare. Hamlet a ales: a nu fi.

Trecînd pe lîngă un gazetar, am făcut imprudența să rostesc această reflecție cu glas tare. Care nu mi-a fost mirarea că Hamlet, prințul Danemarcei s-a hotărît să figureze în titlul enorm, de pe pagina întîi, a ziarului *Paris-Soir*. Dacă mi s-ar fi plătit această butadă cu un bănuț pe număr, m-aș fi îmbogățit.

Se simte în aer că o uriașă bătălie se duce în fiordurile Norvegiei.

Paris, 11 aprilie

Bătălia navală, angajată pe o distanță de 700 km, durează de șaptezeci și opt de ore.

Paris, 14 aprilie

Ziarele scriu despre o victorie britanică la Narvik.

După lansarea faimoasei lui fraze referitoare la calul troian, i-am spus lui Paul Reynaud:
— Fiți atent cu metaforele pe care le folosiți! Ați vorbit francezilor și lumii întregi despre calul troian, în legătură cu subterfugiul militar al nemților, care au ocupat, în aceeași zi sau aproape în aceeași zi, toate porturile Norvegiei. Erați chiar atît de sigur de ignoranța crasă a tuturor ascultătorilor dv.? Calul troian? Dar, prea iubite domn, tocmai el le-a dat grecilor posibilitatea de a-i înfrînge pe troieni! Dintre strategii de cafenea, nu s-a găsit nimeni să vă pună la curent cu acest adevăr?

Paris, 10 mai (Note din timpul alarmei aeriene)

Ora patru și jumătate de dimineață. A început nebunia. Sirene de alarmă. Mai curînd urlete în pădurea preistorică, înainte de răsăritul soarelui. Pe linia orizontului, tunurile tușesc și scuipă. Se aud mitraliere, probabil pe acoperișuri. Ascensorul hotelului coboară și urcă mereu.

Și pe urmă, nimic. Sus, în văzduh, zgomot de motoare. Avioanele lui Hermann Goering. Trec, au trecut! În hotel tăcere profundă. O scoică goală. Animalul a părăsit-o.

Avioanele trec, zburînd destul de jos, în valuri succesive, la intervale regulate, ca în joacă, ca și cum ar vrea să arate de ce sînt în stare — o demonstrație de forță. S-ar zice că, în văzduh, se desfășoară o cursă de automobile sau de motociclete, ai cărei concurenți trec, trec la nesfîrșit.

Avioanele nu aruncă nimic, cel puțin deocamdată. E limpede ca lumina zilei că ar putea lansa bombe. Dar ele vor să dovedească, fără doar și poate, că nimic nu le stă în cale, că nimic nu e în stare să le oprească, de vreme ce iată-le aici, în plină zi.

Valurile trec la intervale de șase minute, în formații regulate, cu indiferența unor păsări. Se pare că nimeni nu mai trage asupra lor. Număr douăsprezece escadrile. Trebuie să se fi perindat vreo treizeci înainte de a începe eu să le țin socoteală.

Ruine, tunuri, trupe germane în ofensivă: imagine curentă în mai-iunie 1940, pe Frontul de Vest

Sirenele anunță că s-a terminat. Alarma a durat vreo trei sferturi de ceas.

Winston Churchill a devenit prim-ministru.

În eventualitatea unei catastrofe, spunea Léonie, se va face apel la Winston.

Ce fericit trebuie să fie acesta! A venit ziua lui triumfală. Pentru un bărbat cu temperamentul său, ce fascinant trebuie să fie de a veni la putere în plină trombă marină, cu cea mai mare dintre toate vijeliile. Sîngele american al mamei sale, Lady Churchill, își spune cu siguranță cuvîntul. Căci, de data aceasta, la mijloc e America! Și încă cum!

1914 a fost războiul Angliei, sub oricare dintre măștile sale. 1939 va fi războiul Statelor Unite. Ce nerăbdător mai era [ziaristul american] Walter Lippman! Acum, au căpătat ceea ce își doreau.

Paris, 13 mai

O primăvară prea frumoasă. Pretutindeni nu se vorbește decît despre parașutiști: roua care va cădea din cerul acesta senin. În cădere, ei duc în brațe cîte o păpușă cît un om

de mare, pe care o aruncă apoi pe jos, pentru a lăsa să se creadă că parașutistul respectiv a fost ucis. „Jucării de Nürnberg", spune prietenul meu, [poetul] Paul Claudel.

Paris, 15 mai

Bătălie pe rîul Maas. Comandantul suprem al trupelor olandeze dă ordin de încetare a focului. Hitler l-a recuperat pe Wilhelm II. Azi-dimineață, am fost în gînd la Dorn[1].

Rezistența Olandei a durat cinci zile. Nu mai mult decît trăiește o lalea înflorită. Nici mai puțin. S-a sfîrșit cu statele-tampon. Finis tamponis!

George Lloyd mi-a spus, în salonul alb de pe cheiul Bourbon, încă acum un an și mai bine: „Vor invada Olanda. Vor să ocupe Amsterdamul". Inițiații știu totdeauna totul, numai ei singuri. Și nu pot face nimic.

Paris, 16 mai

Cumătra Franasovici [soția ambasadorului român la Paris, Richard Franasovici] îmi telefonează:

— Cît se poate de rău. Plec!

Astă-noapte, camioane plecau din Paris în grabă. Aidoma nopților bucureștene de la sfîrșitul lui noiembrie 1916.

Azi, joi, e ziua filateliștilor, care se adună la colțul dintre Bulevardele Marigny și Gabriel, sub transeptul înverzit. Habar nu au! Habar nu au vînzătorii de timbre, colecționarii. Nu știu că s-a sfîrșit, că toată această frumusețe a Parisului va pieri.

— Vin cu o viteză de 60 km pe oră.

— Sînt la Laon [130 km de Paris].

— Au trecut de Soissons.

La capătul Bulevardului Gabriel, Ambasada Statelor Unite este păzită de santinele. Știm că se evacuează.

Mêrope Franasovici, zisă Mary, e gata și ea de plecare. Ambasada noastră se duce la Tours, unde pleacă și Ministerul de Externe. Îmi dă de înțeles că situația este cum nu se poate mai gravă și că demoralizarea s-a generalizat. De sub frazele ei întortocheate răzbate dezgustul.

Ceva mai tîrziu mă întîlnesc cu Choute, care are vești și mai explicite. „Răzmeriță!" Regimente întregi s-ar fi predat, refuzînd să lupte. Să fie adevărat? Așa se spune la orice înfrîngere! Poporul afirmă că generalul cutare sau cutare s-a vîndut inamicului și a trădat, iar „lumea bună" pretinde că soldații refuză să lupte.

Choute mă informează, cu ochii scînteind de furie:

— Nemții înaintează foarte repede, cu o iuțeală de necrezut. Ai noștri își strîng lucrurile, le împachetează și se evacuează.

Choute nu mă lasă să dorm singură, la noapte, susținînd că s-ar putea să aibă loc un bombardament aerian.

Paris, 17 mai

La Paris domnesc eufemismele: „pungă" în loc de spărtură a frontului sau invazie. „Punga" de la Sedan — nume fatal![2]. Punga trebuie eliminată. Și timpul, care-i atît de frumos! Minunata primăvară pariziană aproape că e prea frumoasă, la drept vorbind este chiar mult prea frumoasă. Cameristele de la Park Hotel plîng.

Franasovici îmi spune:

— În locul dumitale, m-aș duce glonț acasă.

Dar George mi-a lăsat consemnul să mă opresc în Italia și mă voi opri.

La prînz aud un bombardament de artilerie, în depărtare. Tunurile răsună surd, dar fără încetare. Apoi începe o după-amiază demențială. Cumătra Franasovici, cu ochii rotunzi de spaimă. Paul-Boncour: totul ar fi mers de minune dacă i s-ar fi urmat sfaturile. Îmi vorbește de Peyrouton, care urmează să-l înlocuiască pe Thierry la București. Ca să nu-l necăjesc mă abțin să-i răspund că faptul nu mai are nici o importanță.

În salonașul meu răvășit, Paul-Boncour îmi spune:

— Prima confruntare de forțe între noi și nemți s-a soldat în avantajul lor.

Ziarele sînt de o imbecilitate dezolantă. Înainte de a pleca citesc următoarele: „Parisul face parte acum din zona de front. Capitala se mîndrește cu împrejurările care-i permit astfel să se apropie (sic!) de admirabilii noștri soldați".

De necrezut! Își închipuie oare gazetarul care a scris una ca asta că „admirabilii noștri soldați" citesc articolul lui în timp ce o iau la sănătoasa, veseli și bucuroși că Parisul se află acum în zona de front, grație unor împrejurări care tocmai lor li se datorează? E de o prostie monumentală! Cine o fi scriind asemenea lucruri? Pentru cine s-or fi scriind? Cine le citește?

Nemții sînt la Laon, îmi spune Choute. Vor ajunge aici în clipa cînd vor dori să ajungă.

Soarele scapătă, va trebui să plec. Franasovici îmi trimite mașina ambasadei și oamenii lui cu cocardă. Se teme ca nu cumva la Gara Lyon să se producă mari învălmășeli. Oamenii cu cocardă au menirea să-mi deschidă drum cu pumnii, prin mulțimea care dă năvală spre trenuri.

Dar ce tare se deosebește realitatea de acest tablou imaginar al unui cîmp de luptă. Peroanele sînt pustii, au dispărut pînă și hamalii. Aliniați lîngă un perete, un grup de copii din Belgia stau într-un țarc de frînghii, ca niște flori la Piața de flori, curăței și cuminți, vegheați de infirmiere de la Crucea Roșie franceză.

Trenul este gol. După perdelele unui compartiment, soția prințului [regent] Paul al Iugoslaviei și doamna ei de companie; vin de la Londra și se duc la Belgrad.

Părăsesc Parisul. Ruta pe care o voi parcurge: Paris-Roma.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note
Cristian POPIȘTEANU,
Nicolae MINEI

---

[1] Localitate din Olanda unde se retrăsese fostul Kaiser, după abdicarea sa, în noiembrie 1918.

[2] Aluzie la înfrîngerea suferită acolo de armata franceză în războiul cu Prusia, din 1870-1871, la care a participat și tatăl lui George Valentin Bibescu.

ANGLIA: ȘASE ANI DE RĂZBOI (I)

Marea Britanie a participat timp de aproape șase ani, din prima și pînă în ultima zi a celui de-al doilea război mondial, la lupta pentru distrugerea mașinii de război a țărilor Axei. Timp de un an — de la 17 iunie 1940 și pînă la 22 iunie 1941 — poporul englez a înfruntat singur forțele militare naziste.

Despre confruntările politice și participarea insulelor britanice la marea conflagrație mondială, Magazin istoric **a scris în repetate rînduri[1]. De astă dată, în paginile care urmează, prezentăm cititorilor noștri fragmente din lucrările a doi istorici britanici și unui francez. E vorba de** Britain-Twentieth Century. The Story of Social Conditions **(Marea Britanie în secolul XX. Istoria condițiilor sociale), de Mary Cathcart Borer,** Contemporary England, 1914-1964 **de W. N. Medlicott (Anglia contemporană, 1914-1964) și** Winston Churchill et l'Angleterre du XX-e siècle **(Winston Churchill și Anglia secolului XX) de Jacques Chastenet, membru al Academiei Franceze, în care sînt evocate eroismul și tenacitatea cu care masele populare engleze au înfruntat vicisitudinile războiului provocat de naziști. Fragmente din ultimele două lucrări citate sînt inserate în numărul de față. În numerele următoare, vor apărea alte fragmente din toate trei lucrările.**

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Semințele vîntului conciliator rodesc furtună

La 30 septembrie 1938, orele 1.45 dimineața, acordul de la München este semnat de către șefii celor patru guverne (Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier).

Înapoiat la Londra, Chamberlain este primit cu entuziasm. Comentariile presei se remarcă prin tonul aproape unanim favorabil primului ministru. Marea majoritate a membrilor Parlamentului împărtășește aceeași opinie așa încît, cînd Churchill declară în Camera Comunelor: „Am suferit o înfrîngere totală", rumoarea stîrnită de aceste cuvinte îl împiedică vreo cîteva minute să-și continue discursul. El nu face însă decît să-și reafirme vechea poziție pe care și-o precizase într-o declarație remisă presei la 21 septembrie, din care citățm: „Dezmembrarea Cehoslovaciei, săvîrșită sub presiunea Angliei și Franței, echivalează cu o capitulare totală a democrațiilor occidentale în fața amenințării naziștilor de folosire a forței. O asemenea cedare nu va aduce Angliei și Franței nici pacea, nici securitatea; dimpotrivă, va situa cele două țări pe o poziție și mai șubredă, și mai primejdioasă. Simplul fapt că Cehoslovacia va fi neutralizată va atrage după sine eliberarea a 25 divizii germane, care-și vor exercita presiunea asupra frontului occidental; în plus, naziștii vor avea drum deschis către Marea Neagră. Amenințarea planează nu numai asupra Cehoslovaciei, ci primejduiește, totodată, libertatea și democrația tuturor popoarelor. Este o iluzie fatală să crezi că securitatea se poate dobîndi azvîrlindu-se o țară mică în gura lupului. Foarte repede, Germania își va dezvolta potențialul de război, cu mult înainte ca Marea Britanie și Franța să-și termine pregătirile de apărare"

După cîteva săptămîni de la semnarea pactului cu Hitler, în locul euforiei inițiale, Marea Britanie este cuprinsă de o surdă nemulțumire. De altfel, în semn de protest față de acordul de la München, Duff Cooper, primul lord al Amiralității, își prezintă demisia.

Primul ministru înfățișează Camerei Comunelor un plan economic pe cinci ani, menit să asigure Angliei „o epocă de aur". Revista

[1] **Magazin istoric, nr. 2,6/1967, 1,12/1968, 3-12/1969. 1,5/1970, 4,5,6,8,9/1971, 9,10,11/1972, 6/1974, 5/1975.**

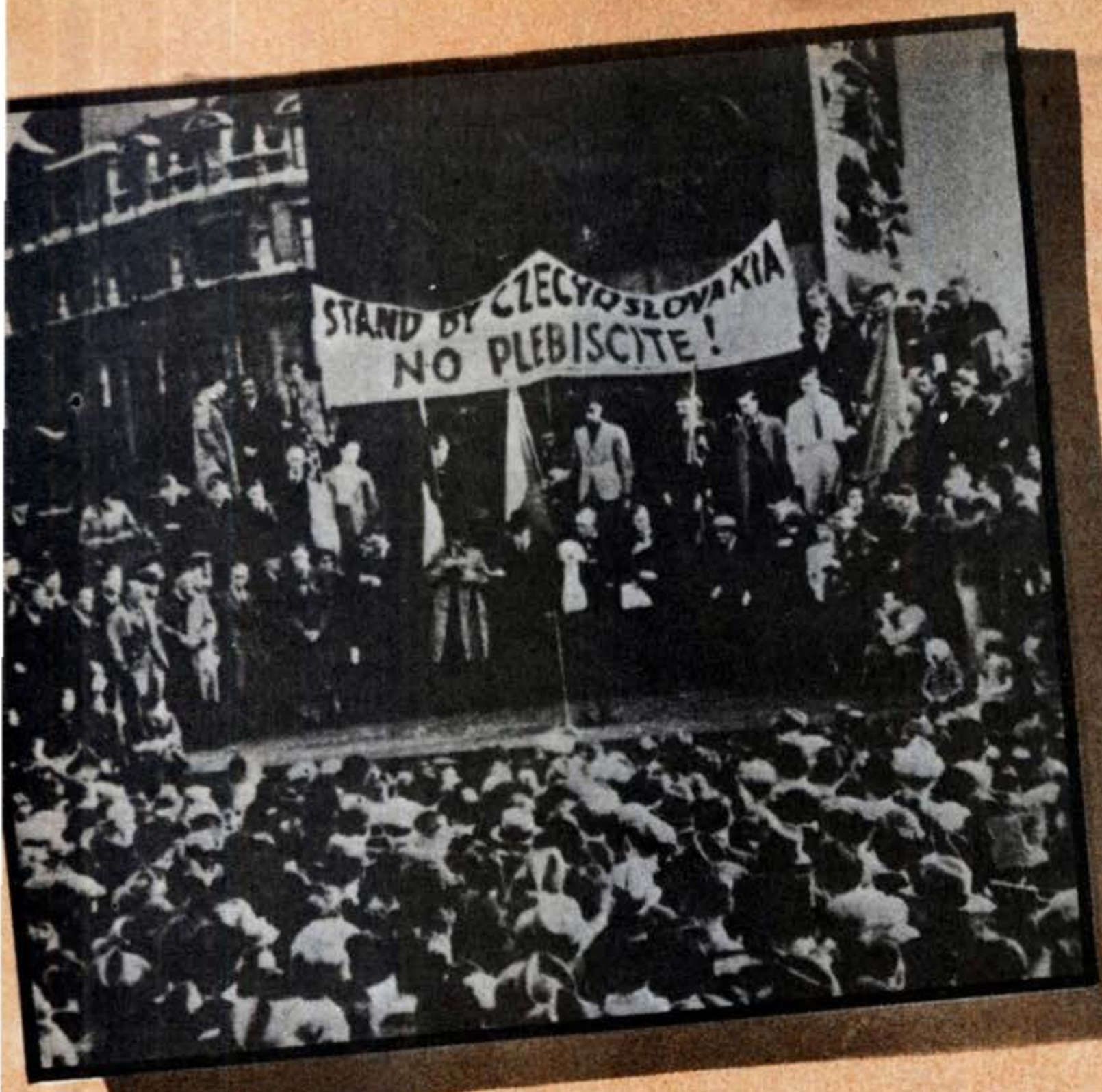

Londra, 1938: miting în Trafalgar Square, în sprijinul Cehoslovaciei

În p. 55: *V de la* Victory: *gestul lui Churchill a devenit încă de la începutul anului 1941, simbol de libertate a popoarelor*

umoristică **Punch** publică un desen care-l reprezintă pe John Bull [simbolul englezului tip] trezindu-se dintr-un coşmar... Iluziile se spulberă însă repede: la 14 martie 1939, dr. Hacha, succesorul lui Beneş în funcţia de preşedinte al Republicii Cehoslovace, este convocat la Berlin unde — în urma unei scene violente — semnează un document în virtutea căruia îşi dă ţara pe mîna lui Hitler.

La 21 martie, Albert Lebrun, preşedintele Republicii franceze — la alegerea căruia au contribuit şi prietenii francezi ai lui Churchill — face o vizită oficială la Londra. Primirea călduroasă ce i se rezervă exprimă dorinţa englezilor ca, de aci înainte, să opună pretenţiilor germane frontul unit al rezistenţei franco-britanice. Pe la mijlocul lui aprilie, între Londra, Paris şi Moscova încep negocieri pentru stabilirea unei poziţii comune faţă de Hitler. Foarte repede însă tratativele se lovesc de dificultăţi.

În acest timp, contactele germano-ruse se dezvoltă într-o asemenea măsură, încît consulul general al Franţei la Hamburg poate să scrie la 4 iulie: „Cercurile economice din Hamburg, în general bine informate, cred a şti că, dacă între Londra, Paris şi Moscova nu se încheie cît de curînd un acord, guvernul sovietic va fi dispus să semneze cu Reichul un pact de neagresiune".

În august 1939, după încheierea pactului de neagresiune sovieto-german, Churchill îşi exprimă regretul că nu s-au făcut la timp concesii serioase ruşilor, şi nu se mai gîndeşte decît la pregătirea războiului. Guvernul adoptă măsuri pentru a pune imperiul în stare de apărare.

(Winston Churchill et l'Angleterre)

3 500 000 englezi evacuaţi în trei zile

Asupra unui singur lucru ţara întreagă este de acord: conflagraţia a izbucnit ca urmare a agresiunii hitleriste, a „ambiţiei nebuneşti a conducătorilor Germaniei", după cum arăta, la 4 septembrie 1939, Congresul sindicatelor britanice, votînd o vehementă rezoluţie de sprijinire a războiului. Deşi laburiştii au luat o decizie similară, la 3 septembrie, conducerea partidului şi fracţiunea sa parlamentară au hotărît însă să nu intre într-o coaliţie guvernamentală condusă de Chamberlain. Aceeaşi poziţie adoptă şi liberalii, în frunte cu Sir Archibald Sinclair. Amîndouă partidele îşi exprimă convingerea că pot servi mai bine cauza naţională menţinîndu-se în opoziţie. De fapt, ele mărturisiseră astfel că nu au încredere în primul ministru.

După cît se pare, nu gresesc cînd iau această atitudine căci iată ce spune Cham-

Londra 1939: exerciţiu de apărare pasivă

Se evacuează în grabă sute de mii de copii din marile oraşe britanice

berlain, la 10 septembrie, în jurnalul său personal: „Ne înşira oare Hitler vorbe de clacă şi ne inducea în eroare cu bună ştiinţă în timp ce el îşi punea de fapt planurile la punct? Nu-mi vine să cred. În ultimul moment, probabil că raţiunea îl părăseşte cu desăvîrşire (poate asmuţit de Ribbentrop) şi, odată pus în mişcare, mecanismul nu mai poate fi oprit".

În aceste circumstanţe, Eden devine ministru al Dominioanelor, iar Winston Churchill îşi reia postul de prim lord al Amiralităţii, deţinut în 1914. Toate dominioanele autonome, cu excepţia Irlandei, se alătură guvernului britanic intrînd în război; Parlamentul Africii de Sud adoptă această decizie cu o majoritate de numai 13 voturi. Celelalte teritorii din componenţa Imperiului britanic intră automat în război.

La 9 septembrie, guvernul britanic anunţă că ia în consideraţie perspectiva unui război care va dura cel puţin trei ani; ţara întreagă se consacră înaltei îndatoriri de apărare a patriei cu un sentiment al responsabilităţii la acelaşi nivel cu cel manifestat cu 25 ani în urmă, în primul război mondial.

„Aliaţii trebuie să învingă în cele din urmă", spune Chamberlain la 26 noiembrie. Dar această încredere fermă în dictonul „timpul e de partea noastră" este subminată de teama, abia voalată, de un atac german prin surprindere. Dezinformat ca şi în anii precedenţi, de comandamentul R.A.F., guvernul continuă să exagereze în estimarea atît a numărului cît şi a eficienţei în atac a bombardierelor germane. Miniştrii nu au încredere în capacitatea populaţiei civile de a rezista moralmente în cazul unor astfel de raiduri. Deşi apărarea antiaeriană se dezvoltă, guvernul vede, ca soluţie ideală, evacuarea zonelor periclitate. Din această cauză, în primele trei zile ale lunii septembrie, 1 473 000 persoane, mai ales mame cu copii, sînt evacuate, în mod organizat de către autorităţi, din marile centre urbane. Alte două milioane îşi părăsesc căminele prin mijloace proprii. Dar Germania nu are nici capacitatea şi nici intenţia să înceapă războiul prin atacuri aeriene masive.

Dificultăţile Aliaţilor

Trebuie, în schimb, luată în consideraţie posibilitatea ca Wehrmachtul să distrugă forţele franceze de uscat printr-un atac rapid, aviaţia urmînd să joace un rol mai important decît în primul război mondial. Pentru moment, întrebarea este dacă o sută de divizii franceze vor fi în stare să ţină piept, fără un sprijin britanic substanţial, unui număr egal de divizii germane. Împotriva Poloniei, Germania aruncase în luptă 54 divizii, inclusiv toate unităţile sale blindate. La 21 septembrie (dată la care principala forţă de rezis-

tență poloneză s-a prăbușit), Hitler aduce pe Frontul de Vest alte 50 divizii, aflate la un nivel variabil de pregătire. Comandantul trupelor terestre franceze de pe Frontul Occidental, Gamelin, nu întreprinde decît operații mărunte de „explorare" a liniei Siegfried, înaintînd pe o foarte mică distanță pe teritoriul dintre pozițiile celor două forțe. După înfrîngerea Poloniei, cele mai bune divizii de elită germane sînt transferate imediat pe Frontul de Vest. La mijlocul lui octombrie, după o demonstrație de forță din partea inamicului, unitățile franceze se retrag în spatele fortificațiilor liniei Maginot.

Ca și în primul război mondial, dintre toate țările beligerante, Anglia singură are cele mai mari rezerve umane nemobilizate: mîna de lucru corespunzătoare nivelului tehnic al instalațiilor sale industriale. Dar va putea, oare, Franța să reziste de una singură? Patru divizii britanice, organizate în două corpuri de armată, ajung în luna octombrie 1939 în Franța. Londra a mai promis opt divizii, dintre care una blindată, urmînd să sosească treptat, între luna a patra și a opta de la izbucnirea războiului. Patru din cele 39 escadrile de avioane de vînătoare, puse în stare de luptă în septembrie, sînt și ele trimise în Franța. În convorbirile militare anglo-franceze, care au avut loc începînd din martie 1939, principiul „răspunderii limitate" a fost abandonat, iar Franței i s-a făgăduit un ajutor de 32 divizii britanice, care trebuiau să intre în luptă eșalonat, în primele 12 luni de la izbucnirea războiului. Dar principala contribuție britanică a rămas încă de domeniul viitorului. Pînă atunci, Franța trebuia să se mențină singură pe linia de plutire. Pe de altă parte, situația forțelor navale anglo-franceze pare oarecum satisfăcătoare.

Publicată la începutul războiului, legea serviciului militar obligatoriu asigură numărul necesar de recruți, dar cît de repede vor putea fi ei oare echipați? Armata are numai 60 tancuri, față de necesarul de 1 646. Pe de altă parte, producția de avioane este mai mare acum decît cea a Germaniei; de asemenea, eforturile de dezvoltare și dotare în domeniul naval se bucură de un sprijin fără restricții.

Un comitet guvernamental, sub conducerea lui Sir Samuel Hoare, prezintă cabinetului, la 8 septembrie 1939, un program maximal cu patru principale obiective: crearea unei armate de uscat de 55 divizii, instruite și echipate pînă la sfîrșitul celui de-al doilea an de război; din acestea, 20 trebuie să fie gata să intre în acțiune la sfîrșitul primului an; distribuirea cu prioritate a forței de muncă și materialului necesar pentru îndeplinirea acestui program; sporirea numărului de tunuri de mare calibru. Guvernul acceptă programul ca pe o sarcină de perspectivă, fără să-și ia răspunderea să-l îndeplinească în întregime. Cabinetul francez este anunțat că numărul celor 32 divizii promise anterior va fi sporit, dar nu i se oferă amănunte în acest sens.

(Contemporary England)

Traducere de
Măriuca și Sergiu STANCIU

cărți sosite la redacție

• **Mircea Iosa, Traian Lungu** — **VIAȚA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA, 1899-1910.**

Editura Politică, București, 1977, 296 pp., 12 lei: *clasele sociale și partidele politice în societatea românească de la începutul secolului nostru.*

• *General-maior dr.* **Constantin Olteanu** — **MASELE POPULARE ȘI RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ.**

Editura Militară, București, 1977, 148 pp., 5 lei: *efortul poporului român, atît pe cîmpurile de luptă cît și prin amplele acțiuni de sprijinire a armatei pentru dobîndirea neatîrnării depline a țării.*

• **I. Luncan, W. Marin, I. Munteanu, Gh. Oancea** — **INDEPENDENȚA ROMÂNIEI. PARTICIPĂRI BĂNĂȚENE.**

Editura Facla, Timișoara, 1977, 160 pp., 5,25 lei: *pagini din lupta bănățenilor pentru independență și unitate națională.*

• **Onisifor Ghibu** — **PENTRU O PEDAGOGIE ROMÂNEASCĂ** *(îngrijirea ediției, tabel cronologic, bibliografie, note și comentarii* **Octavian O. Ghibu**; *studiu introductiv conf. dr.* **Ioan Gh. Stanciu**).

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, 392 pp., 13,20 lei: *antologie din scrierile pedagogice ale cărturarului transilvănean, militant pentru formarea și consolidarea unui sistem național de educație.*

• **Monica Barcan, Adalbert Millitz** — **NAȚIONALITATEA GERMANĂ DIN ROMÂNIA.**

Editura Kriterion, București, 1977, 142 pp., 7,25 lei: *sinteză elaborată sub auspiciile Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, privind cele mai importante probleme ale istoriei și prezentului germanilor din România; lucrarea a apărut simultan în limbile română și germană la Editura Kriterion, iar în engleză și franceză la Editura Meridiane.*

• **Aurel Cosma** — **PRIN TIMIȘOARA DE ALTĂDATĂ** (*cuvînt înainte de* **Traian Liviu Birăescu**).

Editura Facla, Timișoara, 1977, 176 pp., 9 lei: *evocări ale unor personalități și evenimente din trecutul orașului de pe Bega.*

• **Andrei Cornea** — **DE LA PORTULAN LA VEDEREA TURISTICĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1977, 132 pp., 11,50 lei: *ilustratori străini și realități românești în secolele XVIII-XIX.*

• **STUDII ȘI CERCETĂRI DE ȘTIINȚE SOCIALE** *(sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Centrul de științe sociale Tîrgu-Mureș).*

Editura Academiei, București, 224 pp., 12,50 lei: *teme de istorie, filologie, folcloristică și istoria artei semnate de* **Grigore Ploeșteanu, Ioan Chiorean, Vasile Dobrescu, Turzai Maria, Valeriu Nițu, Silvia Sin, Olasz Katalin, Alexandru Bauer.**

• **Dan Grigorescu** — **BRÂNCUȘI.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 108 pp., *eseu monografic consacrat vieții și operei marelui sculptor, mesager în universalitate a străvechii spiritualități românești.*

Tezaurul de la Văcăreni

Cu cîţiva ani în urmă, pe adresa Institutului de arheologie din Bucureşti a sosit o scrisoare. Expeditorul ei, Andone Moroianu, din comuna Văcăreni, judeţul Tulcea ne informa despre descoperirea de către el, pe teritoriul localităţii, a unor „monede vechi", din care ne-a trimis cîteva exemplare.

Am pornit pe urmele scrisorii şi rezultatele cercetărilor făcute au depăşit toate aşteptările. Am găsit 238 monede, ceea ce situează descoperirea de la Văcăreni între cele mai mari tezaure de monede feudale din secolul XIV.

186 ducaţi sînt emişi de Mircea cel Bătrîn. Monedele au pe avers un scut despicat în două cartiere: primul fasciat, iar al doilea plin. În jur se citeşte legenda IO MIRCEA VOIEVOD. Reversul cuprinde efigia unui coif în profil, avînd deasupra acvila cu capul întors spre stînga. În jur, numele voievodului. Atît pe faţa, cît şi pe reversul monedelor, se găsesc, diferite litere, care au fost interpretate ca indicînd diferitele emisiuni. De regulă, ducaţii de acest fel emişi de Mircea au fost de argint. În cazul de faţă, doar 40 exemplare ar putea fi socotite ca bătute din argint, restul fiind confecţionate din aramă, cu un strat subţire, la suprafaţă, de argint. La foarte multe dintre acestea, pojghiţa de metal preţios a dispărut, rămînînd numai sîmburele de aramă.

39 ducaţi au fost emişi de către Vlad I (1394-1396), uzurpatorul tronului lui Mircea. Şi aceste piese au pe avers un scut despicat, dar spre deosebire de monedele lui Mircea, la acestea primul cartier este plin, iar cel de-al doilea fasciat. Pe revers se află reprezentat acelaşi coif, în jurul căruia se citeşte numele lui Vlad.

Importanţa acestor monede constă în deosebita lor raritate. Principalele noastre cabinete numismatice posedă un număr extrem de mic de exemplare. După cîte cunoaştem, monedele de la Văcăreni sînt într-un număr mai mare decît toate piesele de acest fel păstrate de la acest domnitor. Este pentru prima oară că monede emise de Vlad I au apărut într-o aşezare care a putut fi cercetată.

9 ducaţi, au ca emitent pe Sraţimir, ţarul bulgar de la Vidin. Acesta era, cum se ştie, cumnatul lui Mircea cel Bătrîn. Datorită bunelor relaţii existente între Mircea şi Sraţimir, ducaţii Ţării Româneşti din sec. XIV au avut o largă circulaţie în Sudul Dunării, în Bulgaria de Vest şi, la rîndul lor, ducaţii lui Sraţimir au circulat la Nordul Dunării, de unde au ajuns în Dobrogea.

3 dintre monede sînt aspri turceşti emişi de Baiazid Ilderim. Exemplarele de la Văcăreni fac parte dintre cele mai vechi monede turceşti descoperite în România, fiind printre puţinele ce pot fi atribuite sfîrşitului sec. XIV.

1 dinar de argint poartă numele hanului Ghirai Todileh, căpetenia Hoardei de Aur. Asemenea monede au fost destul de des întîlnite în descoperirile din sec. XIII-XIV, atît din Moldova, cît şi din Dobrogea.

O primă constatare ce poate fi desprinsă din analiza acestui tezaur este legată de numărul covîrşitor de monede româneşti (225 din 238, adică 94,53 la sută), ceea ce confirmă strînsele relaţii comerciale dintre Dobrogea şi alte teritorii româneşti de peste Dunăre, aşa cum le relevă, de altfel, documentele emanate de cancelaria voievodală. Importante concluzii se desprind şi din cunoaşterea datei şi a împrejurărilor în care a fost îngropat tezaurul. Un indiciu pentru cunoaşterea datei îl constituie prezenţa monedelor lui Vlad I. Cum se ştie, acesta şi-a încheiat domnia în decembrie 1396, fiind capturat în cetatea Dîmboviţei de oştile voievodului Transilvaniei, Roland Ştibor, aliatul lui Mircea. Aşadar, tezaurul putea fi ascuns în împrejurările dramatice de la sfîrşitul domniei sale, sau după acest eveniment. Nu mai tîrziu însă nici de anul 1400. Într-adevăr, din tezaur lipsesc acele emisiuni caracteristice începutului sec. XV, cînd Mircea — într-o perioadă de prosperitate economică — a bătut monede din argint, şi nu din bronz argintat ca acelea de la Văcăreni.

Socotim însă că data îngropării tezaurului trebuie restrînsă cu destulă probabilitate, chiar la anul 1396. După cum se ştie, oamenii îşi încredinţau pămîntului avuţia în vremuri tulburi, de aprige lupte.

Asemenea încleştări au avut loc chiar în toamna lui 1396, înaintea şi după lupta de la Nicopole (25 septembrie 1396), cînd Mircea, venit cu ajutor transilvănean, a reuşit să-l alunge din tron pe cel care îi uzurpase domnia, purtînd lupte împotriva forţelor otomane care cotropiseră vremelnic Dobrogea.

Tezaurul de la Văcăreni se adaugă altor numeroase descoperiri de depozite monetare medievale româneşti făcute pe pămîntul dintre Dunăre şi Marea Neagră, ca acelea de la Luncaviţa, Rachelu, Niculiţel, Mănăstirea Cocoş, Enisala, Corbu ş.a.m.d. Ele reprezintă încă o semnificativă mărturie a străvechilor şi permanentelor legături dintre Dobrogea şi celelalte teritorii româneşti.

Bucur MITREA

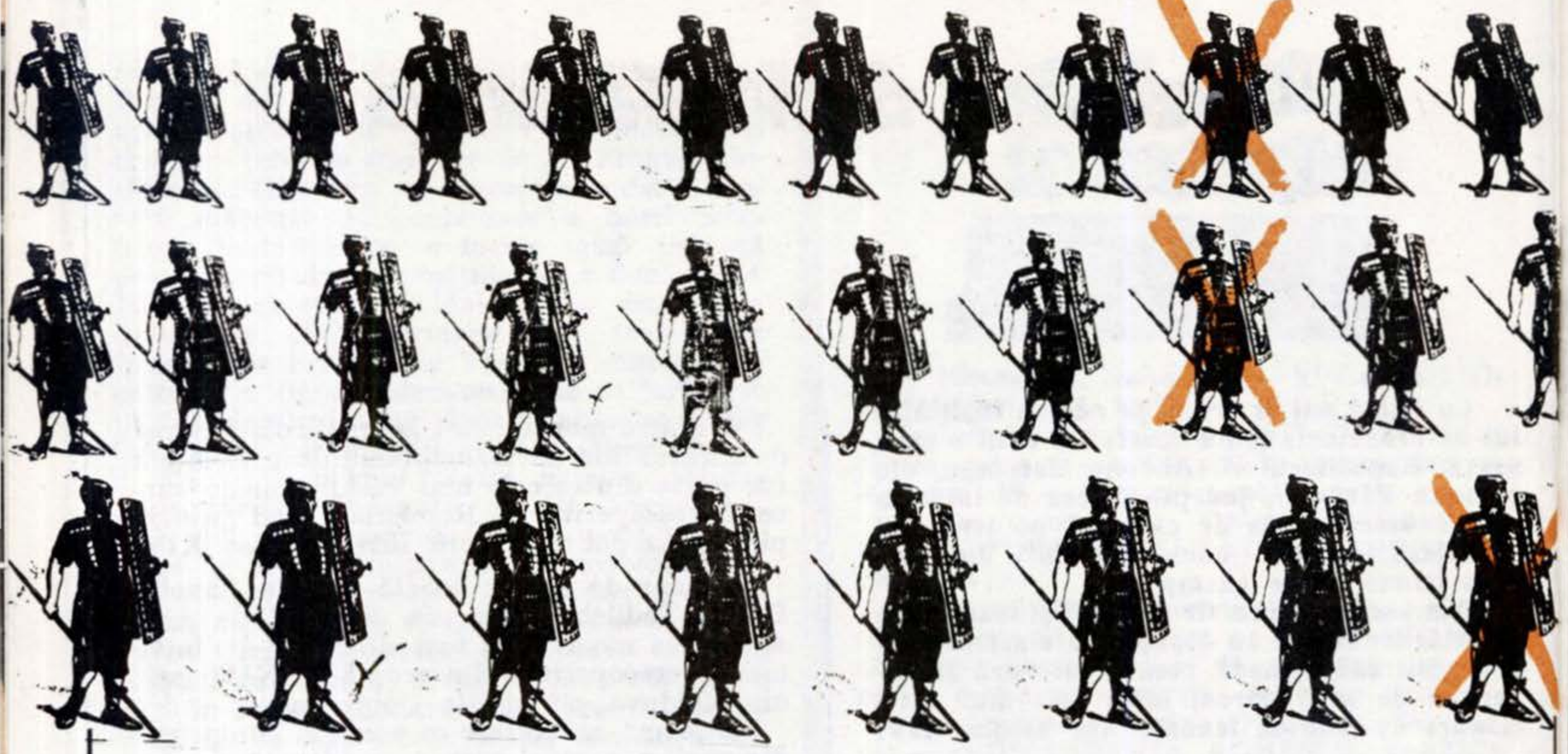

MICROISTORIE A PROCEDEULUI „DECIMĂRII"

O notiță apărută în Magazin istoric, **nr. 6/ 1972 explica, conform** Dicționarului limbii române moderne, **sensurile termenului** a decima: **„1. (Despre războaie, epidemii etc.). A omorî oameni în număr mare; 2. (La romani și în epoca feudală.) A pedepsi o trupă de soldați, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorți".**

Revenim cu o relatare istorică — tradusă dîn bilunarul iugoslav Fokus **(nr. 90/1977), care apare la Zagreb — despre folosirea acestui procedeu, decimarea, care a depășit epoca feudală, utilizîndu-se pînă în cel de-al doilea război mondial. În privința exemplelor culese din primul război mondial, articolul, fără semnătură, ca toate celelalte din această revistă, se limitează la armata italiană. Trebuie spus însă că și alte mari puteri, angajate pe fronturile din 1914-1918, nu au ezitat să recurgă la decimare sau la procedee înrudite, care loveau în oameni nevinovați.**

Zorii zilei de 20 mai 1941. Începea o nouă acțiune militară a Wehrmachtului: „Mercur" care prevedea cucerirea Cretei pe calea aerului. Era prima operație, din cel de-al doilea război mondial, în care se foloseau desanturile aeriene pe plan strategic, de ansamblu, nu numai tactic, într-o zonă circumscrisă și cu obiective limitate. În cursul celor opt zile, cît au durat luptele, englezii au avut 15 000 pierderi (morți, răniți, prizonieri), iar nemții 11 000, dintre care cele mai mari printre parașutiști. În urma acestor grele eșecuri, Hitler a interzis, pentru un timp, folosirea în luptă a trupelor de desant aerian, indicînd ca ele să fie utilizate numai limitat, în acțiuni de mici proporții. Dar în spatele hotărîrii Führerului se ascundea un incident rămas strict secret pînă la sfîrșitul războiului.

La 24 mai 1941, în împrejurimile aeroportului Maleme, parașutiștii germani au încercat de patru ori consecutiv să cucerească poziția de apărare engleză, consolidată cu cuiburi de mitralieră; rezultatul a fost un adevărat măcel. Trimiși la atac a cincea oară, soldații au refuzat să se mai expună mitralierelor dușmane, cerînd în prealabil sprijinul artileriei. Comandantul hitlerist a apelat imediat la un alt detașament, care a dezarmat pe cei 80 „răsculați" și i-a transportat în spatele frontului. Acolo, un căpitan S.S. a scos din rînd pe fiecare al zecelea soldat și, pe cei opt oameni astfel aleși, i-a executat cu o rafală de pistol-automat. Este cel mai recent caz de decimare, înregistrat într-o armată organizată.

Practica decimării (de la decimus = al zecelea, în limba latină) a fost introdusă de romani, care o aplicau prizonierilor de război, în sec. V î.e.n. Mai tîrziu, în primul război punic (264-241 î.e.n.), consulul roman Appius Claudius a extins-o și asupra propriilor soldați, cînd aceștia se revoltau sau comiteau acte de indisciplină. Consulul „bifa" pentru execuție numele fiecărui al zecelea soldat din unitatea pedepsită. Istoria Romei cunoaște multe exemple de decimare, un exemplu fiind cel oferit de Caius Iulius Caesar în timpul lup-

telor de la Thapsus (46 î.e.n.) și Munda (45 î.e.n.), împotriva lui Pompei.

Și galii își decimau proprii soldați care fugeau din fața dușmanului pe cîmpul de luptă. Procedeul s-a folosit în tot cursul evului mediu. Regele francilor, Pepin cel Scurt (751-768), i-a găsit o formă și mai „rafinată": din grupul de vinovați tăia capetele celor care erau mai scunzi decît înălțimea sabiei sale, cînd o ridica. În armata lui Carol cel Mare (768-814), în timpul căruia statul franc a atins apogeul, decimarea se aplica nu numai ca pedeapsă, ci și preventiv, pentru a opri pe ostași de la săvîrșirea unor acte reprobabile — îndeosebi jafuri sîngeroase, dezlănțuite după cucerirea unor cetăți. În războaiele religioase din sec. XVI și XVII, decimarea era prevăzută în codurile de legi. Generalul Aleksandr Menșikov, protejatul împăratului Petru cel Mare, și-a sancționat de cîteva ori soldații pe această cale, în războiul ruso-suedez (1700-1721)

La începutul sec. XIX, decimarea a dispărut din textele legilor militare ale popoarelor civilizate, deși folosirea ei — „ca instrument de menținere a disciplinei în situații excepționale de război", după cum arăta generalul și teoreticianul militar prusian Karl von Clausewitz[1] — rămîne subînțeleasă

Inumana pedeapsă a reapărut în primul război mondial, pe fronturile europene, unde, la inițiativa generalului Luigi Cadorna (comandant suprem al armatei italiene între anii 1915 și 1917), au folosit-o italienii. În octombrie 1917, aceștia suferiseră, un crunt dezastru în fața trupelor austro-germane la Caporetto (azi Kobarid, R.S.F. Iugoslavia)[2]. După această înfrîngere Cadorna a ordonat împușcarea a cca. 5 000 soldați italieni, aleși la întîmplare printre cei bănuiți că ar fi „dezertat". Comisia regală italiană, întrunită la 12 ianuarie 1918, pentru a cerceta cauzele acestei înfrîngeri, a condamnat această practică barbară, considerînd-o „o măsură sălbatică, pe care nimic nu o poate justifica". Printre cei pedepsiți au fost și mulți nevinovați, recunoștea comisia. Un general a declarat că, cu ocazia unei decimări, a fost desemnat pentru execuție un soldat care — la ora cînd se comisese „rebeliunea" — se afla la cîțiva km distanță.

Practica barbară a decimării nu era deloc un lucru de excepție în armata italiană a primului război mondial. Teoria generalului Cadorna se baza pe tactica „împingerii cu umărul", adică pe atacuri frontale ale infanteriei asupra pozițiilor inamice întărite, sub focul puternic al mitralierelor și artileriei inamice. Astfel, fiecare atac de acest fel se transforma într-un sîngeros masacru. Bătălia de pe Muntele Ortigara (vara lui 1916), de pildă, i-a costat pe italieni 26 000 morți, pentru a cuceri un vîrf fără nici o importanță strategică, pe care inamicii l-au recucerit după numai patru zile.

Iată cum își motiva Cadorna înăbușirea unei „rebeliuni" militare din orașul Sacile (provincia Friuli occidentală, din Nordul Italiei): „În timpul războiului, numai pedepsele cu moartea pot avea efect sigur... De aceea este mare păcat că regulamentul militar în vigoare nu prevede decimarea unităților, fapt care ar fi, fără îndoială, un mijloc excelent de curmare a rebeliunilor și de menținere a disciplinei în condiții de război".

Și, cum legea îi interzicea decimarea, Cadorna a completat singur această lipsă a ei, prin circulara din 1 noiembrie 1916 — adresată tuturor comandamentelor — care legifera folosirea acestui procedeu:

„În seara zilei de 30 octombrie 1916, în Batalionul 1 al Regimentului de infanterie 75, au fost comise cîteva acte grave de încălcare a disciplinei, ajungîndu-se pînă la a se arunca cu pietre în comandanții regimentului. Printr-o acțiune rapidă și energică — pentru care îl felicit fără nici o rezervă — comandamentul Corpului XI de armată (sub conducerea generalului Giorgio Gigliano) a ordonat să fie trași la zar doi soldați, dintre cei desemnați a fi vinovați, și apoi să fie condamnați la moarte. Împușcarea a avut loc în ziua de 31, după-amiază".

„Acțiuni asemănătoare au fost înregistrate tot ieri și în Regimentul 6 de bersalieri[3]. Ele au fost imediat înăbușite prin împușcarea a șase soldați, desemnați prin tragere la sorți, conform ordinului aceluiași comandament al Corpului XI de armată. Felicit asprimea justificată a comandantului Corpului XI și reamintesc că nu există un mijloc mai nimerit pentru reprimarea rebeliunii colective decît împușcarea principalilor răspunzători. Cînd nu se pot stabili cei vinovați, este de datoria comandantului de a trage la sorți cîțiva soldați și a-i condamna la moarte".

Comandantul Armatei 3, Emanuele Filiberto di Savoia, a trimis a doua zi tuturor comandanților unităților sale următorul ordin de zi. „Doresc ca în unitățile mele să domnească cea mai deplină disciplină. De aceea, am permis ca în regimentele care s-au împovărat cu aceste grave și rușinoase acte, unii indivizi, vinovați sau nu, să fie împușcați. Astfel voi proceda întotdeauna cînd va fi nevoie".

Un alt caz înregistrat, în aceeași perioadă, în Brigada Catanzaro, care aparținea Armatei 3 italiene și, pînă în luna iulie a anului 1917, avusese pierderi foarte grele. La începutul lui iulie, ea a fost retrasă, pentru a se reface, în tabăra din apropierea sătucului Santa Maria La Longa, nu departe de Palmanova[4]. În rîndul soldaților, slăbiți din cauza hranei proaste și insuficiente și a îndelungatelor lupte în tranșee, mocnea o mare nemulțumire. Peste numai patru zile de odihnă, comandamentul diviziei a ordonat brigăzii să pornească la atac.

La 15 iulie 1917, orele 22.30, rebeliunea a izbucnit. Dinspre barăci s-au auzit rafale de mitraliere și s-au înălțat rachete roșii și verzi. Era semnalul de începere a revoltei. Comandamentul armatei a dizlocat rapid în tabără 200 carabinieri (care, în Italia, fac serviciul de poliție), 4 automobile blindate și 2 tancuri, cu ordinul de a acționa cît mai brutal cu putință. În zori, rebeliunea a fost înăbușită, iar soldații revoltați decimați în două runde: în prima, au fost împușcați 16 oameni, în a doua, încă 12. Represaliile au continuat alte cîteva zile, timp în care au mai fost uciși încă 12 oameni.

[1-2] **Magazin istoric**, nr. 12/1973; 10/1968.

[3] Soldați din armata italiană, corespunzători vînătorilor de munte de la noi.

[4] Orășel în apropiere de Udine (Nord-Estul Italiei).

poșta mi

„VOI CONTINUA A LUPTA PENTRU SALVAREA ȚĂREI..."

DUMITRU PREDA, *din* Bucureşti, *ne-a pus la dispoziţie trei scrisori inedite, expediate de generalul Eremia Grigorescu de pe front, în lunile decembrie 1916-martie 1917. Deşi adresate familiei, scrisorile conţin numeroase referiri la evenimentele în vîltoarea cărora viteazul general şi ostaşii săi trăiau zile de speranţă şi jertfă.*

Reproducem, în continuare, documentele, eliminînd din text (din necesităţi de spaţiu) acele pasaje referitoare la familia generalului Eremia Grigorescu.

„1916, dec[embrie] 9. Nu am crezut că e posibil ca nemţii să ocupe Bucureştii, nu pot să vă dau motivele pentru care credeam aşa.

E tristă situaţia, dar nu disperată.

Numai acela, e învins care se crede învins.

De două luni de zile ţin piept vrăjmaşului la hotarul Moldovei, în punctul cel mai periculos, se avîntă mereu, mereu asupra zidului ce am făcut din trupele Diviziei 15-a, dar fără nici un rezultat, îşi dogeşte capul pe gratis.

Dacă toţi ar fi făcut ca mine, cred că nu ajungeam unde ne găsim. Dar Dumnezeu ne va ajuta să trecem prăpastia, chiar pe podul şubred ce ne-am construit din putregaiu.

Sunt sănătos şi continuu aproape în fiecare zi luptele începute acum 2 luni".

„1917, februarie 2. 1. Nu am nici o fotografie aci. Am însă fotografii luate fără ştirea mea pe frontul de luptă de fotograful Diviziei 15. În aceste fotografii sunt în grup cu statul meu major sau cu comandanţi de sectoare.

2. Nu se publică nici un ordin de zi. Vă trimit unul relativ la decorarea drapelelor Diviziei 15-a de către însuşi M.S. Regele. Serbarea a început cu decorarea mea.

3. Astăzi am primit înştiinţarea de la marele cartier că M.S. m-a decorat din nou cu *Ordinul „Coroana României cu spade"* în gradul de comandor, probabil pentru acţiunea ofensivă ce am pronunţat în zilele de 1-16 ianuarie cu 4 divizii române şi una rusă, puse toate sub comanda mea; de almintrele aceste trupe reprezentau întreaga armată română ce se găsea pe frontul de luptă. Acţiunea mea a reuşit pe deplin: am oprit înaintarea năprasnică a nemţilor, i-am respins 6 chilometri şi i-am fixat aşa că nu mai au poftă să ne mai atace.

M.S. Regele a avut cuvinte de mulţumire foarte simţite, am fost cu prisosinţă răsplătit. Nu publicaţi nimic relativ la mine; *nu-mi trebuie reclamă*".

„1917, martie. Voi continua a lupta pentru salvarea ţărei pînă ce voi cădea, dacă aşa va fi scris.

Pînă acum sunt mulţumit că munca şi străduinţele mele de zi şi noapte au dat rezultate, care au provocat admiraţia pînă şi a celor mai înverşunaţi vrăjmaşi ai mei (vorbesc de vrăjmaşii din interior, căci din afară mă admiră de mult)."

SLUGERUL TOADER DIN BUCUREŞTI

GION IONESCU, *din* Bucureşti: *„Înspăimîntate de posibilitatea ca românii transilvăneni, aflaţi în permanenţe şi strînse relaţii cu fraţii lor de peste Carpaţi, să se ridice la luptă influenţaţi de elanul pandurilor lui Tudor, autorităţile habsburgice s-au văzut silite să ia o serie de măsuri pentru a preîntîmpina o asemenea eventuală izbucnire a nemulţumirilor. Îngrijorarea cercurilor conducătoare era cu atît mai mare, cu cît ecourile răscoalei lui Horea, Cloşca şi Crişan nu se stinseseră. Aşa se explică stăruitoarea invitaţie adresată ţăranilor români «să fie temători de Dumnezeu, plecaţi şi supuşi stăpînitorilor» [lor], şi tot aşa se explică şi încercarea de a transforma pe preoţi în denunţători, care să semnaleze poliţiei «orice feli[u] de om cară ar umbla sămănînd cuvinte netrebnice».*

Documentul — o circulară emisă de protopopul Ioan Chiaja — din ordinul guvernatorului Transilvaniei Gheorghe Banffy II — păstrează particularităţile de lexic şi ortografie al originalului (Arhivele Statului, Bucureşti, ms. 1421, f. 6).

Explicaţiile în text au fost intercalate între paranteze drepte.

«Cucernicilor preoţi neuniţi din varmăghia [parohia] Bălgradului de Sus, întreu Hristos iubiţilor fraţi.

Sub numărul arhieresc 160 anul curent 13 martie binevoind ne-au înştiinţat prea cinstita sfinţia sa [că] domnul guvernator grof Banfi Georgie înştiinţează şi porunceşte prin milostiva sa poruncă din 26 februarie anul curent precum că, după moartea lui vodă Alicsandru Zuţu [Alexandru Suţu] din Ţara Românească, s-ar fi ridicat o poteră de 48 oameni de sîrbieani [arnăuţi], sub povaţa unui sludgir [sluger] Toader din Bucureşti, şi au luoat calea către Craiova şi au întărît[at] norodul în părţile acelea asupra boierilor ca să nu le facă ascultare.

Iaste nădejde că vor învinge răscolitorii şi se va aşeza cu venirea lui Vodă cealui nou care s-a numit şi va face pace iar între acea ţară.

Însă, de către înaltul crăiesc gubernium s-au făcut rînduiala la toată cătănimea şi la toate tistiile [căpeteniile] provinţialiceşti ca să privegheze cu toat[ă] grija ca să nu să [în]tinză puterea aceasta şi în ţara noastră a Ardealului.

Şi prea cinstitul ecăon[om] arhieresc încă au poruncit să se privegheze şi să facă rînduială către protopopii cin [stiţi şi] harnici să lase preoţilor mare grije [ca] să povăţuli [ţi] pă parohianii săi cu dojană şi cu învăţături creştineşti să fie temători de Dumnezeu, plecaţi şi supuşi stăpînitorilor săi şi iubitori de pace şi de linişte, pentru cară, spre înţelesul aceştii prea cinstite porunci, cu înadinsul să privegheaţi şi cît ăţi simţi orice feli[u] de om cară ar umbla sămănînd cuvinte netrebnice şi ar face turburare păcii şi liniştii, îndată să arătaţi la tisturile policeşti şi către noi.

Pă lîngă carele şi sfinţiile voastre foarte să loaţi sama cum grăiţi ca să nu cădeţi în prespus rău sau să vă vie vre[o] osîndă omilită şi neaşteptată.

Pe lîngă care rămîn al frăţiilor voastre de binele voitoriu.

În Paloş 27/15 martie [1821].

Ioan Ghiaja, protopop vărmăghii Bălgradului de Sus»".

ATELIERE C.F.R.

„Citind un istoric al cunoscutelor ateliere C.F.R. Griviţa Roşie, din Bucureşti, am fost interesat să aflu cînd au fost înfiinţate primele ateliere de reparat material rulant din ţara noastră. Poate mă puteţi ajuta", *ne scrie* DUMITRU I. STROIE, *din* Iaşi. *Principalele ateliere C.F.R. din ţara noastră au luat fiinţă după cum urmează: Constanţa, în 1860, odată cu inaugurarea liniei Constanţa-Cernavodă; Paşcani, în 1869, cînd a fost deschisă linia Suceava-Roman; Bucureşti-Nord, în 1870, cînd a fost dată provizoriu în folosinţă linia Roman-Bucureşti. În 1872, au intrat în funcţiune atelierele de la Galaţi, în 1882 cele de la Turnu Severin, la 1 aprilie 1905 atelierele Frumoasa (apoi Nicolina) din Iaşi, iar la 1 martie 1906, atelierele Bucureştii-noi (Griviţa).*

TREI PEŞTERI

„Aflîndu-mă în concediu la Băile Herculane, am aflat că într-o peşteră de aici au fost descoperite urme ale omului din timpuri străvechi. Aş dori date suplimentare", *ne solicită* EUGEN DUMITRESCU, *din* Bucureşti. *În primul rînd o precizare: nu într-una, ci în trei peşteri de la Băile Herculane au fost găsite dovezi arheologice ale existenţei omului încă din neolitic. Este vorba de Peştera lui Iorgovan, Peştera de sub Piatra Băniţii şi Peştera hoţilor. În aceasta din urmă, aflată pe dreapta rîului Cerna, au fost aflate fragmente de ceramică neolitică, din prima epocă a bronzului, precum şi ceramică geto-dacă şi feudal timpurie. Peştera se pare că era locuită însă încă din paleolitic.*

poșta mi

STUDENTUL DIN ROMOS

„Ce se știe despre autorul unei cărți din sec. XV referitoare la obiceiurile otomanilor și care am aflat că era din comuna Romos, jud. Hunedoara", *ne întreabă studenta* ELENA STOIAN, *din* Timișoara. *Sub numele de Prizonierul transilvănean (Captivus septimcastrensis) sau Studentul din Romos este desemnat autorul cărții* Tratat despre datinile, moravurile, condițiile de viață și răutatea otomanilor, *tipărită în 1475, în latinește, la Roma.*

Ea se datorește unui transilvănean, din comuna Romos, de lîngă Orăștie, luat prizonier de oștirea otomană a lui Murad II, în 1438, cînd era student, la Sebeș. După mai mulți ani de sclavie, la Adrianopole, a fost eliberat și a plecat în Apus, unde a scris și publicat lucrarea amintită, care s-a bucurat de un deosebit succes, cunoscînd numeroase ediții. În 1530 cartea a apărut cu o prefață de Martin Luther. Este cea dintîi prezentare a turcilor de către un european, pentru europeni.

CÎND O ÎN LOCUL LUI A

Prof. NICOLAE ANDREI, *din* Călărași, jud. Ialomița, *ne semnalează că* Dicționarul de maxime comentat, *de Tudor Vianu (ed. a II-a, 1971), atribuie anticului istoric grec Xenofon cugetarea: „Dacă vacile, caii sau boii ar avea mîini și ar putea să picteze și să alcătuiască opere ca oamenii, atunci și-ar face idoli asemănători cu ei". În realitate, citatul respectiv nu aparține lui Xenofon (c. 430-c. 355 î.e.n.), ci unui compatriot (dar nu și contemporan) al lui — Xenofan din Colofon (c. 570-c. 480 î.e.n.). În* Istoria filozofiei *(vol. 1, București, 1958), maxima este tradusă în versuri, așa cum a scris-o Xenofan: „Mîini de-ar avea și leii și boii și caii asemenea,/ Slovă să scrie ca omul tot ce le trece prin minte,/ Caii pe zei ca pe cai, fără greș că i-ar face, iar boii/ Chip bouresc făuri-vor celor ce-s fără de moarte;/ Înfățișare le dă oricine aidoma sîrii ce-o are".*

ERORI ȘI PSEUDOERORI

DAN LĂZĂRESCU, *din* București, *contestă unele date conținute în cîteva articole din ultimele noastre numere. Începem cu cele în care cititorul are dreptate. Dintr-o neatenție în colaționarea textului dactilografiat, numele ambasadorului polonez la Berlin, în 1939, J. Lipski, nu a apărut corect; 2) Martha Bibescu a confundat, într-adevăr, prenumele prințului sîrb asasinat la 10 iunie 1868: Mihail (nu Miloș) Obrenovici; 3) Aceeași memorialistă se referea la Radu, nu la Tradafir Djuvara (nr. 2/1978). 4) Data cînd s-au încheiat Tratatul de alianță și Convenția militară dintre România și Antantă este nu 18 august 1916 (nr. 11/1977, p. 37), ci 17 august, așa cum se scrie la p. 19 a aceluiași articol; 5) A.J. Balfour era în august 1916 prim lord al Amiralității, și nu ministru de Externe.*

Alteori însă dreptatea este de partea noastră.

1) Contrar celor afirmate de Dan Lăzărescu, Stewart a fost numele plebeian al unei familii care abia în 1789 a intrat în rîndurile nobilimii, odată cu primul baron Londonderry (Martha Bibescu, Jurnal politic, *nr. 12/1977). Dacă am accepta formularea dv., „din familia nobiliară Stewart", ar trebui să spunem, de pildă, despre un eventual fiu al feldmareșalului britanic B.L. Montgomery (devenit viconte de Alamein), că aparține familiei nobiliare Montgomery; 2) La articolul lui István Deak (nr. 11/1977), comentariile eronate pe care ni le atribuiți nu sînt nici comentarii, nici eronate. Dv. găsiți alte momente pe care le socotiți marcante pentru Habsburgi, fără a infirma cu ceva importanța celor alese de noi. Într-o privință însă greșiți, confundînd noțiunile de* a căpăta *și* a lua: *dacă Habsburgii ar fi* căpătat *drepturi ereditare la tronul Ungariei în 1515-1516, Dieta maghiară de la Poszony nu ar fi avut nevoie să li le* confirme *în 1687; 3) A spune că Sir Charles Hardinge* „nu era lord la acea dată... [ci] Permanent Undersecretary la Foreign Office" *înseamnă a crea o falsă contradicție între rangul nobiliar și funcția deținută în stat: e ca și cum am susține că, în 1877-1878, Carol I nu era prinț, ci comandantul frontului de la Plevna. Dealtfel, dacă Grey și Hardinge erau sau nu lorzi la datele respective constituie o problemă pe care ar trebui s-o lămuriți cu autorul american al articolului, Glenn E. Torrey (vezi originalul în lb. engleză în* Revue Roumaine d'Histoire, din primul său număr, apărut în anul 1975 — tomul XIV —, *pp. 62 și 65). În plus, articolul său nu are decît o singură notă explicativă, de subsol, căreia nu îi găsiți nici un cusur, și deci nu poate suferi din cauza* „erorilor din glosele de subsol", *pe care ni le semnalați.*

În ce privește popularitatea generalului Sarrail, nouă ne este suficientă cea pe care o admiteți și dv. — „în unele cercuri de stînga". *Ironiile unui aristocrat de dreapta nu au o pondere mai mare în ochii noștri. Și o ultimă remarcă fugară, menită să demonstreze că infailibilitatea nu e monopolul nimănui. După ce menționați că Sarrail se bucura de protecția fraților Sarraut, scrieți:* „În memoriile sale (*Confessions d'un vieux diplomate, Paris, 1953),* contele Beaupoil de Saint-Aulaire narează, cu umor, că, pe cînd se pregătea să pornească spre România ca ministru al Franței în locul lui Blondel (1916), generalul Pellé, sub-șeful Marelui Stat Major francez, l-a întrebat dacă știe care poate fi pluralul lui Sarrail. La nedumerirea contelui, generalul l-a răspuns rîzînd: *Sarraut, parbleu!".* *Trecem peste absurditatea întrebării, care nu are decît o singură rațiune — de a prilejui calamburul. Dar și calamburile au logica lor. Indiferent de ortografia lui Saint-Aulaire, jocul de cuvinte cu pluralul de la Sarrail trebuie să se bizuie pe omonimia* fonică, *nu pe cea* scriptică: *în limba franceză, substantivele terminate la singular* în — ail *fac (sau făceau odinioară) pluralul în* -aux: *ail (usturoi) aux, corail-coraux, bêtail-bestiaux etc.*

Așadar, glumețul general avea în vedere Sarraux *(nu* Sarraut, *care nu reprezintă vreo formă de plural în limba franceză).*

TEOFIL CĂLINESCU, *din* Giurgiu: *hotelul palermitan în care a decedat Bălcescu se numește, într-adevăr, Alla Trinacria; forma Trincaria se datorește unei neatenții în colaționarea textului dactilografiat (nr. 11/1977).*

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

VICTOR PREDA, str. Horea, nr. 31, Caransebeș, jud. Caraș-Severin, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 11, 12/1968; 7, 12/1973.*

CĂLIN R. VOICU, str. Grigore Pricopie, nr. 2, cartier Traian, Bl. 17, sc. C, et. II, ap. 5, Rîmnicu Vîlcea, jud. Vîlcea, *solicită: nr. 1-8/1967; 4/1968.*

WAGNER EUGEN, Intrarea Muncii, nr. 2, București, telefon 43.26.18., *oferă colecția completă.*

DANIEL TRANDAFIR, Aleea Stănilă, nr. 6, Bl. H 10, ap. 7, București, *oferă: nr. 1, 2, 4-6, 8, 9/1967; 2, 3, 7-12/1968; 1, 3-6, 8/1970; 1,7/1971.*

NICA C. GHEORGHE, com. Măgirești, jud. Bacău, *solicită: nr.2/1967; oferă: nr. 5, 6, 9/1968; 2/1973; 7/1977.*

PÎRLECI CONSTANTIN, str. Crinilor, nr. 28, Pașcani, jud. Iași, *solicită: nr. 2-3/1967; oferă: nr. 6-9/1967; 9/1968; 7, 8, 9/1975; 10/1971; 12/1973.*

VASILE VOROBIOV, str. Floreasca, nr. 124, București, *oferă colecția completă.*

LUNGULESCU FLORIN, com. Viile, jud. Galați, *solicită: nr. 1, 2, 3/1967; 10/1969; 8/1970; 12/1974; oferă: nr. 7, 8/1967; 1, 2, 4, 6, 12/1970; 1, 2, 6, 7, 10-12/1971; 4, 5, 7/1972; 5/1973; 1/1974; 10-12/1975; 1, 3, 12/1976.*

HAMERLE ALEXANDRU, B-dul. Cuza vodă, Bl. H 3, et. 1, ap. 5, Călărași, jud. Ialomița, *solicită: nr. 1/1967; 1, 4, 6, 8, 9, 11, 12/1972; 1, 3-8, 10-12/1973; 1-9, 12/1974; oferă: 9/1967; 1-12/1968; 1-11/1969; 1-12/1970; 1-6/1971.*

PAVEL F. GEORGE, str. Horea, nr. 43-45, ap. 30, Cluj-Napoca, *solicită: nr. 1-5, 7-9/1967; 1, 3-5, 11/1968; oferă: nr. 2-6, 8, 9, 12/1975; 3, 4, 8/1976; 2, 3/1977.*

DUMITRU IUGA, str. Darclée, nr. 6, sector 7, București, *oferă colecția completă.*

CONTENTS (Romanian History) **GH. ZAHARIA** The Creation of the Romanian Unitary National State • **SEXTIL PUȘCARIU** Memoirs, 1918 • **JARDAR SEIM** Dobrogeanu-Gherea in Norway • **I. BULEI** Documents of 1848 • **TREVOR HOPE** Dumitru Brătianu in London • **P. CORNEA** Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • **N. COPOIU** May 10th 1866: Why Foreign Prince? • **C. POPIȘTEANU** Romanian-Portuguese Common Past • **A. ARMBRUSTER** Samuel Brukenthal and Transylvania • **M.M. POPESCU** The Craiovescus • **M. ȘAIM** 1491: Dacian Virtues on a Stage in Florence • **MARTHA BIBESCU** „Political Diary" (January-May 1940)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **GH. ZAHARIA** La fondation de l'État national unitaire roumain • **SEXTIL PUȘCARIU** Mémoires, 1918 • **JARDAR SEIM** Dobrogeanu-Gherea en Norvège • **I. BULEI** Documents de 1848 • **TREVOR HOPE** Dumitru Brătianu à Londres • **P. CORNEA** Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • **N. COPOIU** 10 mai 1866: Pourquoi un prince étranger? • **C. POPIȘTEANU** Passé commun roumano-portugais • **A. ARMBRUSTER** Samuel Brukenthal et Transylvanie • **M. M. POPESCU** Les Craiovescous • **M. ȘAIM** 1491: vertus daces sur une scène de Florence • **MARTHE BIBESCO** „Journal politique" (janvier-mai 1940)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Г. ЗАХАРИЯ** Создание румынского единого национального государства • **СЕКСТИЛ ПУШКАРЮ** Воспоминания, 1918-ого г. • **ЖАРДАР СЕИМ** Доброджану-Геря в Норвегии • **И. БУЛЕЙ** Документы революции 1848-ого г. • **ТРЕВОР ХЭУП** Думитру Брэтяну в Лондоне • **П. КОРНЯ** Димитрие Болинтиняну (1825-1872) • **Н. КОПОЮ** 10 мая 1866-ого г.: Иностранный князь — почему? • **К. ПОПИШТЯНУ** Общее румынское-португальское прошлое • **А. АРМБРУСТЕР** Самуел Брукентал и Трансильвания • **М.М. ПОПЕСКУ** Семья Крайовеску • **М. ШАЙМ** 1491-ый г. — Дакийские доблести на флорентийской сцене • **МАРТА БИБЕСКУ** Политический дневник (январь-май 1940-ый г.)

INHALT (Rumänische Geschichte) **GH. ZAHARIA** Die Bildung des national-einheitlichen rumänischen Staates • **SEXTIL PUȘCARIU** Memoiren, 1918 • **JARDAR SEIM** Dobrogeanu-Gherea in Norwegen • **I. BULEI** Dokumente des Jahres 1848 • **TREVOR HOPE** Dumitru Brătianu in London • **P. CORNEA** Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • **N. COPOIU** Der 10. Mai 1866: Ein fremder Fürst—warum? • **C. POPIȘTEANU** Gemeinsame rumänisch-portugesische Vergangenheit • **A. ARMBRUSTER** Samuel Brukenthal und Transsylvanien • **M.M. POPESCU** Die Familie Craiovescu • **M. ȘAIM** Dakische Kunstfertigkeiten auf einer Florenzer Bühne • **MARTHA BIBESCU** Politisches Tagebuch (Jänner — Mai 1940)

SUMARIO (Historia rumana) **GH. ZAHARIA** Creación del Estado nacional unitario rumano • **SEXTIL PUȘCARIU** Memorias, 1918 • **JARDAR SEIM** Dobrogeanu-Gherea en Norvega • **I. BULEI** Documentos de 1848 • **TREVOR HOPE** Dumitru Brătianu en Londres • **P. CORNEA** Dimitrie Bolintineanu (1825-1872) • **N. COPOIU** lo de mayo de 1866: Por que un principe extranjero? • **C. POPIȘTEANU** Pasado común rumano-portugués • **A. ARMBRUSTER** Samuel Brukenthal y Transilvania • **M.M. POPESCU** La familia Craiovescu • **M. ȘAIM** 1491: virtudes dacias en una escena de Florencia • **MARTHA BIBESCU** "Diario politico" (enero-mayo de 1940)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteii" — București

42 427

Nouum habet dies
ex humano.

	o	Nou.	Omnium sanctorum
nn	c	no.	Die animarum
n	f	no	Hilarii epi
	g	no	Martini agricole.
x	A	non	felicis pbri
	b	id?	Leonardi abbatis
xbm	c	id?	Willebrordi epi
m	d	id?	Quatuor coronator
	e	id?	Theodori martyris
xo	f	id?	Cyprianis & Iustine
nn	g	id?	Adam epi
	A	id?	Martini papę.
m	b	id?	Lucij epi.
l	c	id?	

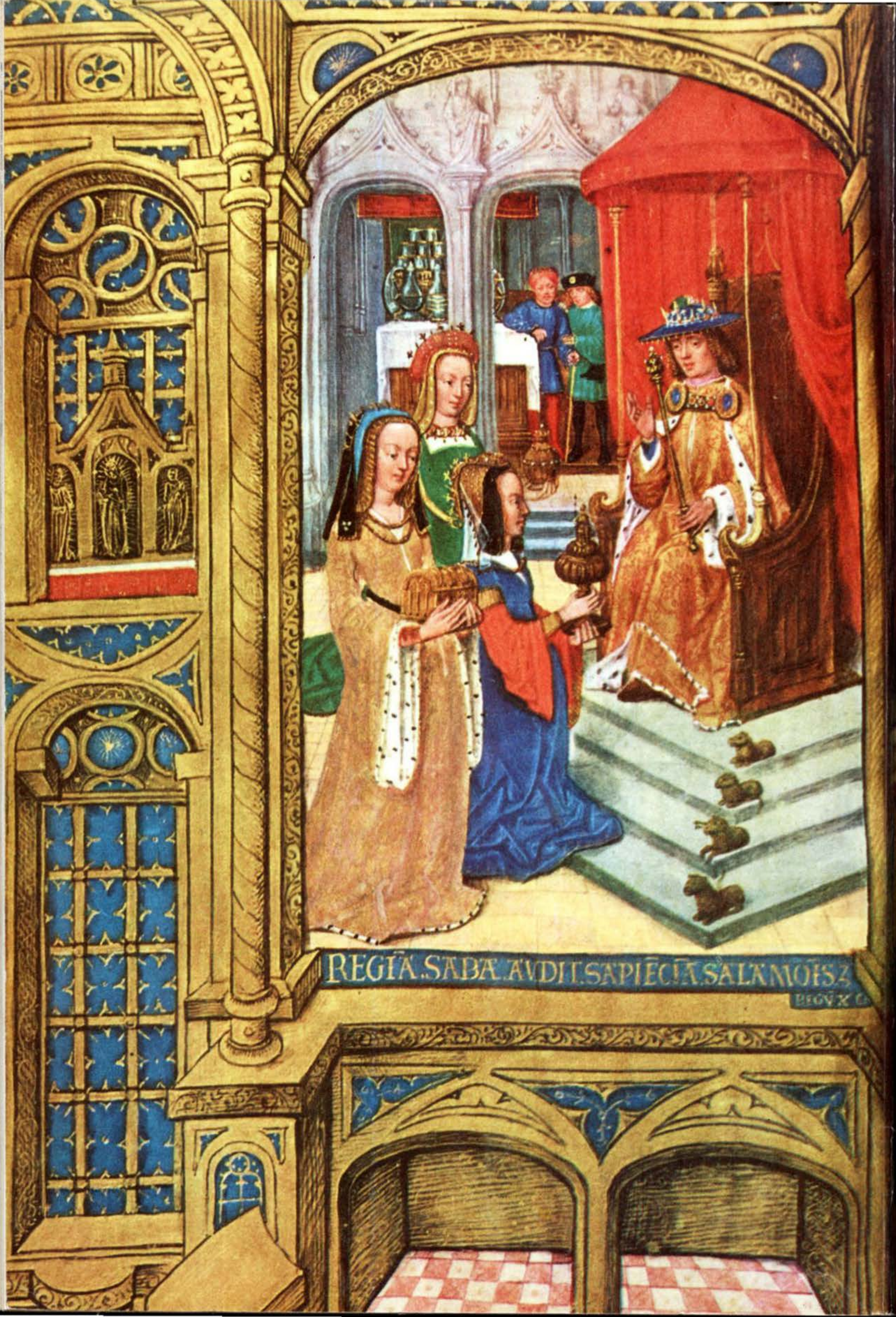
REGIA SABA AVDIT SAPIĒCIA SALAMONIS